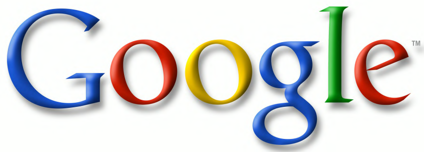

3 3433 06914036 0

POTUIT QUÆ PLURIMA VIRTUS.

SPECIMEN HISTORICUM

TYPOGRAPHIAE ROMANAE

XV. SAECULI

OPERA ET STUDIO

P. FRANCISCI XAVER. LAIRE

SEQUANO-BURGUNDI

IN FAMILIA MINIMORUM S. T. LECTORIS

Et Sereniſſimi Principis

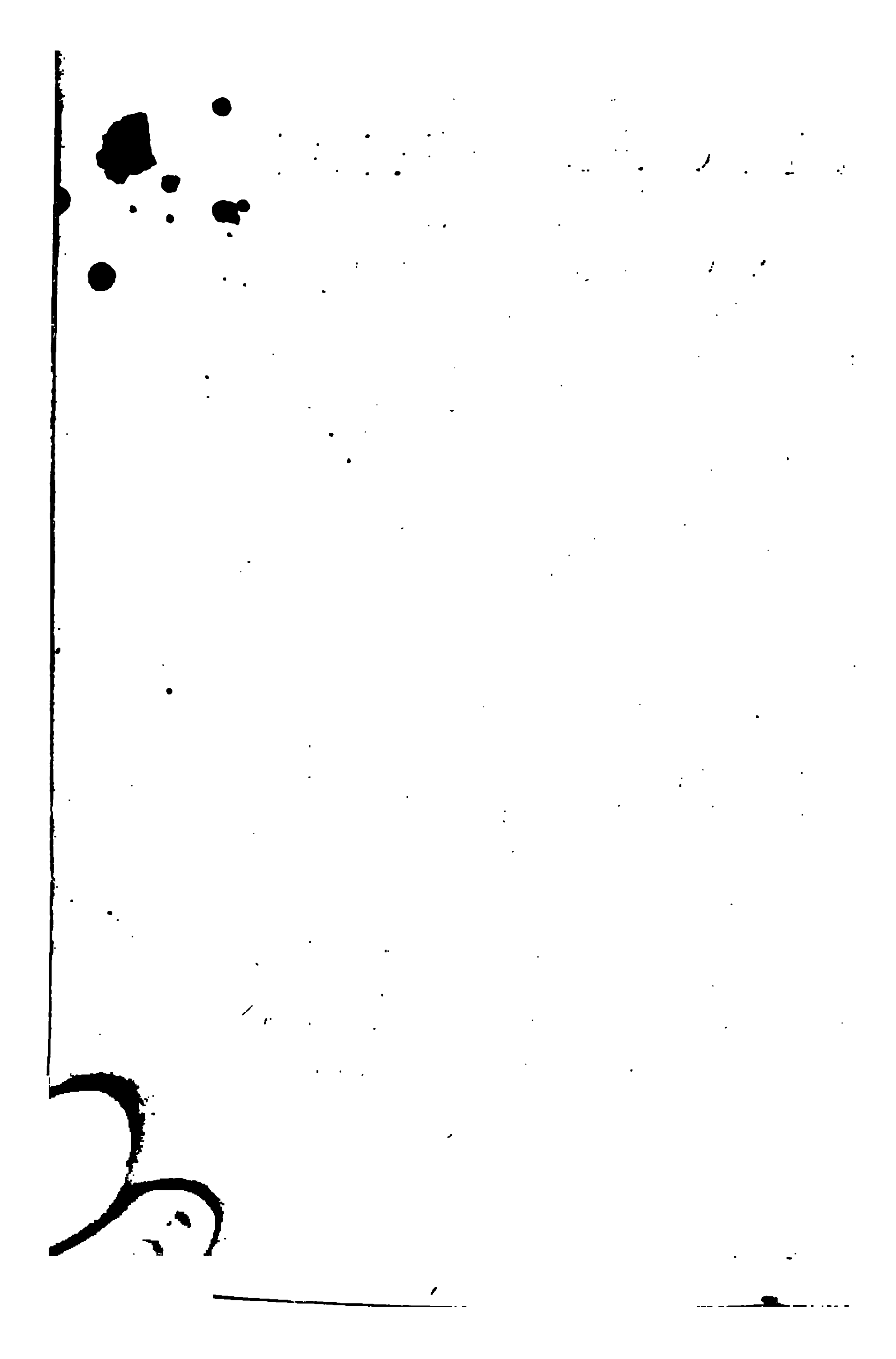
DE SALM SALM BIBLIOTHECARII

ROMAE MDCCLXXVIII.

SUMPTIBUS VENANTII MONALDINI.

PRAESIDUM FACULTATE.

PETRO . ANTONIO . CREVENNAE
DOMO . MEDIOLANO
NEGOTIATORI . MAGNARIO
IN . CONVENTV . ET . EMPORIO . AMSTELODAMENSI
QVI
HONESTATEM . VTILITATI . PRAEFERENS
ET.IVSTO.QVAESTV.CONTENTVS.POTIVS.QVAM.SATIVS
MAGNIS.MERCIBVS.EXPORTANDIS.INVEHENDISQVE
HVMANAE . SOCIETATIS . BONO . CONSVLIT
COMMERCII.AMPLITVDINEM.SECVRITATEM.ET.FAMAM
BONA , FIDE , INTEGRAVIT
HINCQVE.PROPITIAM.SORTEM.SEMPER. EXPERTVS
PROBATAS . OPES . SIBI . QVAESIVIT
QVIBVS . SIC , AFFLVXIT
VT . EAS . LIBERALITER . ET . MODESTE . EXPENDERIT
MVLTIS . SINE . VANITATE . IMPERTIVERIT
AC. PRAESERTIM.IN. PARANDIS, RARISSIMIS. LIBRIS
ET . IN . ELABORANDO . EXCVDENDOQVE
EORVMDEM . ACCVRATISSIMO . CATALOGO
QVEM
LITTERARIA. RESPVBLICA. PLAVDENTER . EXCEPIT
SVMMA . CVM . LAVDE . INSVMPSERIT
IOSEPHVS . ANTONIVS . MONALDINIVS
BIBLIOPOLA . ROMANVS
DISSERTATIONEM . DE . TYPOGRAPHIA . ROMANA
AERE . SVO . EDITAM
VIRO . HERMATHENAM . REFERENTI
ET . DE . SE . OPTIME . MERITO
LIBENTI . MVNERE . OBFERT

2

AUCTOR LECTORI.

NUllum ſane inventum arte Typographica praeſtantius, nullum generi humano optabilius accidere umquam potuit. In memoriam revocemus triſtiſſima illa tempora, in quibus univerſa doctrina fugitivis verbis, ſcriptiſque facile perituris continebatur; tum incertum illum, atque labilem cogitemus litterarum ſtatum, qui olim obtinebat. Quam lento ſane gradu, & quot & quantis viarum difficultatibus, atque periculis ad remotiſſimas, barbaraſque

 na-

nationes ſcientiarum lumina propagari opportuit! Si deſint artis Typographicae adjumenta, eximia doctiſſimorum virorum ſcripta, & praeclare geſta in diuturna, & fere perpetua ignoratione verſari neceſſum eſt. Imitationi doctrinae, atque exemplo vix ſibi mutuo eſſe poſſent diverſi populi; vix umquam ea doceri poſſent, quae tanto Typographiae compendio, tanta facilitate celerrime arripi poſſunt. Haec Typographicae artis commoda nemo negabit, niſi in ſilvis educatus, & ſcientiarum hoſtis imperitiſſimus. Verum quidem eſt, nec ſatis omnium lacrimis deplo-

plorandum, utilissimas quasque res in detrimentum, & perniciem vergere. Sed quid inde? Tollendus quidem est abusus, sed usus religiose servandus; rejecta enim hac regula, societatem omnem in pejus ruere jam necessum esset, & maxima vitae humanae emolumenta exsulare satius foret; quod quam stultum & perniciosum sit, nemo non videt. Quae cum ita sint, praeclarissimae artis ortum, atque progressum scrutari abs re non erit. Et re quidem vera paucis ab hinc annis non nationes dumtaxat, sed ipsae quoque privatae urbes annales suos Typogra-

phicos summo studio conquisitos in lucem edidere. Hunc meum qualemcumque exiguum laborem excipiat Lector benevolus, velut specimen majoris operis, quod mihi incerta conflictato valetudine ad finem perducere non licuit. Meditabar enim virorum illustrium, qui Romae saeculo XV. floruere, seriem persequi, atque catalogum texere, imitaturus hac in re doctissimum scriptorem Josephum Ant. Saxium, qui litterariam urbis Mediolanensis historiam conscripsit. Verum quamvis non mihi licuerit rem totam, ut in votis erat, perficere, non tamen existimandum est hoc opusculum omni

uti-

utilitate carere; neque enim injucundum fore arbitror gravioris momenti opera, quae ſaeculo XV. a Romanis typis prodiere, hic non ſolum recenſita, atque appellata legere, ſed etiam bibliographicis diſquiſitionibus illuſtrata. Nec nominare praetermiſi Bibliothecas, in quibus recenſita opera mihi videre conceſſum fuit, vel fama exſtare audivi. Siquidem libros omnes XV. ſaeculi manibus vel oculis me tractaſſe, abſit confidenter affirmare audeam.

NOS F. JOH. FRANCISCUS GENGEMME SACRAE THEOLOGIAE LECTOR JUBILATUS *Et universi Minimorum Ordinis* HUMILIS CORRECTOR GENERALIS.

CUM facultatem a nobis petierit R. P. Franciscus Xaverius Laire ejusdem ordinis in Sacra Theologia Lector, ac Serenissimi Principis de Salm Salm Bibliothecae Praefectus suum in lucem edendi librum, cui titulus: *Specimen historicum Typographiae Romanae XV. saeculi*; auctoris petitioni annuere peroptantes libenti animo concedimus, ut ipsius liber modo a duobus ex Ordine nostro Theologis per nos tenore praesentium designatis, scilicet a RR. admodum PP. Francisco Jacquier, & Dominico Magnan prius fuerit recognitus, ipsorumque comprobatus judicio, typis mandari valeat, si iis, ad quos pertinet, ita videbitur. In quorum fidem hasce litteras manu nostra subscriptas, sigilloque officii nostri munitas dedimus.

Datum Romae ex nostro SS. Trinitatis de urbe Conventu hac die 15. Januarii anni currentis 1778.

Fr. Johannes Franciscus Gengemme Generalis.

Ju-

Jubente Reverendissimo Patre Johanne Francisco Gengemme, nostri Minimorum ordinis Generali, librum perlegi inscriptum: *Specimen historicum Typographiae Romanae XV. saeculi*, auctore R. P. Francisco Xaverio Laire ex eodem ordine S. Theologiae professore, in quo quidem nihil, quod non sit fidei orthodoxae, sanctisque moribus consonum deprehendi, sed contrà illud, si typis demandetur, viris studiosis gratissimum fore, neminemque ab ejus lectione non discessurum eruditiorem censeo.

Datum Romae in Conventu SS. Trinitatis in Monte Pincio die 15. mensis Aprilis ann. 1778.

Fr. Dominicus Magnan ex Minimorum familia S. Theologiae professor emeritus.

Jubente Reverendissimo Sacri Palatii Apostolici Magistro legi perlibenter librum, cui titulus: *Specimen historicum Typographiae Romanae XV. saeculi*, auctore R. P. Francisco Xaverio Laire, in quo quidem opere nihil fidei, bonisque moribus contrarium continetur, sed bibliographicam eruditionem summam miratus sum; quo quidem factum est, ut vehementer exoptarim, alias id genus disquisitiones litterarias, quas jam paratas habet praelaudatus Auctor, in lucem emitti pro bibliographiae bono.

Datum Romae in Conventu SS. Trinitatis in Monte Pincio die 25. Aprilis anni 1778.

Fr. Franciscus Jacquier ex Minimorum familia in Archigymnasio Romano professor.

Suas

SUas habet utilitates hiſtoria litteraria, & ex bibliographicis diſquiſitionibus non exigua emanant notionum emolumenta. Hinc humani ingenii progreſſus, & viciſſitudines tum quoad ſcientias, tum quoad artes ſic agnoſcere licet, ut vel de ſtatu noſtro gratulari, vel ad ſuperiorum ſaeculorum praeſtantiam contendere poſſimus. Quicumque ergo in hoc *Specimen hiſtoricum Typographiae Romanae XV. ſaeculi* inciderit, quod Franciſcus Xaverius Laireus Minimorum familiae Alumnus multo ſtudio, ſedulitate, & ingenio elaboravit, plura ſane comperiet, quae didiciſſe juvabit, quibuſque litterariam hiſtoriam apprime illuſtrari fateatur neceſſe ſit. Religio in Deum, in Principes obſequium, ac morum ſanctitas nulla in re laeditur; quare ſi me audit Rmus P. Sacri Palatii Apoſtolici Magiſter Thomas Auguſtinus Ricchinius, cujus juſſu haec legi, facile in publicam lucem opus hoc emitti ſinet.

Dabam domi kal. Maii ann. CIϽIϽCCLXXVIII.

Johannes Chriſtophorus Amadutius Graecarum litterarum Profeſſor in Archigymnaſio Romanae Sapientiae, & Praeſes Typographiae S. Cong. de Propaganda Fide.

IM-

IMPRIMATUR,

Si videbitur Rmo Patri Sacri Palatii Apostolici Magistro.

F. A. Episcopus Montis Alti, ac Vicesgerens.

IMPRIMATUR.

Fr. Thomas Augustinus Ricchinius Ord. Praed. Sac. Pal. Apost. Magister.

OPE-

OPERIS DUPLEX EST PARS

Prima ſequentia habet Capita.

SECUNDA PARS

SPE-

SPECIMINIS HISTORICI

TYPOGRAPHIAE ROMANAE

XV. SAECULI

PARS PRIMA.

TYPOGRAPHIAE ROMANAE SAECULI XV.

PARS PRIMA.

CAPUT PRIMUM

De Typographia generatim considerata.

I Typographiae nomen juxta receptum, vulgaremque loquendi usum usurpemus, Typographicam artem apud Germanos natam nemo nisi partium studio abreptus ibit inficias; verum si Typographiae nomine latius intelligere liceat *Scalpturae*, aut *Caelaturae* artem, inventionis honorem Belgis liberaliter concedimus. At Typographia hoc modo considerata ad praesentem scopum nequaquam pertinet. Itaque quod prima spectat Typographiae, de qua sermonem in-

ſtituimus, initia, *Johannes Guttemberg*, patria Moguntinus, ab anno 1430. Civis Argentoratenſis factus, ibidem anno 1439.(1) jam Typographiae fundamenta jecerat, & una cum ſocio *Mentelin*, & *Eggeſtein* minuta opuſcula, adhibitis characteribus ex ligno, majori ex parte unitis (2) jam impreſſerat, ibique uſque ad annum 1444. naſcentem artem tractare coeperat, donec Moguntiam reverſus ſua praeclara inventa exercens, ſocietatem Typographicam cum *Johanne Fauſto* Moguntino iniverit, atque tandem, ut *Petri Schoiffer* verbis utar (3), *artem perfecerit*, cujus quidem ſucceſſum affir-

(1) Sicut conſtat ex inſtrumentis litis, quam hoc anno habuit GUTTEMBERGIUS, quae integra exſtant apud SCHOEFLINUM *in vindiciis Typographicis*, & apud MEERMAN *in originibus Typographicis Part. II.*

(2) Uti ſe vidiſſe teſtantur ſaeculo decimoſexto Scriptores v. g. pro Argentina urbe SPEKLINUS illius urbis architectus, qui illo ineunte ſaeculo florebat, in chronico manuſcripto, referente SCHOEFLINO l. cit. Pro Venetis id etiam teſtatur MARIANGELUS ACCURSIUS apud WOLFIUM *Tom. I. Monument. Typographic. pag.* 300., adjiciens hos omnes perforatos filo uno poſtea conjungi ad opus imprimendum.

(3) *Deduxeritque eam in opus imprimendi*. In TRITHEMII Breviario hiſtoriae Francorum *impr. Moguntiae apud* JOH. SCHOEFFER *anno* 1515. in fol.

affirmare praesumit *Zellius* auctor Chronici Coloniensis (4) dicens e praelo primum ab anno 1450. ad 1455. emersisse Biblia Latina majoribus excusa litteris, quales hodie in Missalibus imprimendis adhiberi solent. Hac data occasione, aliqua mihi fas sit observare (5). A 2 An-

(4) *Primusque qui excuderetur liber Biblia fuere Latina, impressaque ea sunt scriptura grandiori, quali hodie Missalia solent imprimi*. Ex edit. facta Coloniae 1499. in fol. lingua Germanica, cujus versionem vide apud MARCHAND *Hist. de l'imprimerie Part. II. pag.* 4., & 5., & MEERMAN *l. cit. Part. II.*

(5) His Coloniensis Chronici actis abusi videntur Bibliographi nonnulli; cum enim Biblia quaedam antiqua apud se retinerent nullo anno consignata, in eam praecipiti judicio inducti sunt opinionem, sua haec Biblia ex illorum numero esse, quae juxta acta haec ab anno 1452., ad 1455. typis edita dicuntur. Ita GUILL. DE-BURE in *Bibliographie instructive impr. Parisiis anno* 1763. *Tom. I. num.* 25. stetit pro Bibliis Collegii quatuor nationum Parisiensis. SALLIER pro Bibliis Biblioth. Regiae (*in Memoires de l' Academie Tom. VII. edit. in* 12.) FOURNIER characterum fusor Parisiensis in Dissertatione prima de origine Typographiae *Parisiis impr. anno* 1759. Bibliis Collegii Mazarinaei hunc antiquitatis honorem asseruit. Hanc eamdem laudem suis Bibliis vindicavit Bibliotheca Berolinensis *in Diariis Berolinensibus Tom. I. pag.* 278. *an.* 1750. Item apud Leodienses BARO DE CRASSIER, & apud Germanos BARO DE

Anno 1455. inter *Guttembergium*, & *Faustum* suborta lite, & funditus dissipata *Guttem-*

DE UFFEMBACH pro suis Bibliis acriter contendebant; aliique permulti, quos refert SCHELHORNIUS *in Disquisitione sua de prima Bibliorum edit. impr. Ulmae* 1760. *in* 4. *pag.* 19., suis singuli Bibliis patrocinantur. Tandem recens auctor indicis Biblioth. Casanatensis in *Praefatione Tom. III.* de eadem suorum Bibliorum aetate minime dubitat. Quid vero in hoc opinionum conflictu ferendum est judicium? Id autem maxime singulare est, quod omnia haec fere, quorum tanta antiquitas venditatur, Biblia diverso plane charactere exarata sint. Porro id fidem omnem superat, brevi quinque annorum intervallo, ab anno scilicet 1450. ad 1455. e typis Moguntinis plusquam decem Bibliorum editiones exiisse. Verum ut totam hanc controversiam paucis contraham, affirmare non dubito Biblia a Chronico Coloniensi laudata, de quibus dixit TRITHEMIUS *annal. Hirsaugiens. Tom. II.* ad annum 1450. pag. 421., *quod priusquam tertium quaternionem complessent in opere* (*Bibliorum*) *plusquam* 4000. *florenorum jam exposuerint*, aut numquam completa fuisse, antequam Psalterium anni 1457. ederetur, aut si Biblia illa ante hoc tempus edita exstiterint, & reipsa ante annum 1455., prodiisse characteribus omnino diversis ab iis, quos praeseferunt memorata Biblia, ac praesertim Casanatensia.

I. Ante annum 1455. Biblia haec ad exitum perducta non fuerunt; hoc enim anno 1455. GUTTEMBERGIO lis intentata est a FAUSTO, praesentibus ad normam juris Ta-

tembergii fortuna, relicta officina, in *Fau-ſti* poteſtatem venere inſtrumenta, & quid-

A 3 quid

Tabulario, & teſtibus ad recuperandos bis octingentos florenos, quorum pars dimidia anno 1450., altera autem pars anno 1452. mutuo accepta fuerat; hujus autem litis inſtrumenta autographa exſtant apud WOLFII *Monumenta Typograph. Tom. I.* Interrogatus ex juris praeſcripto GUTTEMBERGIUS hoc unum reſpondit 800. florenos anno etiam 1452. mutuatos fuiſſe eo inito pacto, & ea conditione, ut compleretur officina, eaque neceſſariis muniretur inſtrumentis, ideoque a FAUSTO nihil praeter officinam, atque inſtrumentorum Typographicorum ſuppellectilem exigi poſſe; quam ſententiam confirmavit judex. Quae cum ita ſint, anno 1450., & 1452. nondum edita erant Biblia, cum iiſdem annis nondum comparata eſſent inſtrumenta; neque etiam anno 1455. perfecta fuerant, nam ideo litem movit FAUSTUS GUTTEMBERGIO, quod hic pro hoc anno aliquid typis edere, & terminare pollicitus datam fidem non ſervaverit. Omnem dubitationem tollere videntur TRITHEMII verba, ubi dixit pluſquam quater mille florenos expenſos jam fuiſſe, antequam tres quaterniones completi fuiſſent. Quid autem de illis quaternionibus actum ſit, & quo evaſerint, latet omnino.

II. Dixi, quod poſita Bibliorum illorum exſiſtentia juxta ZELLII narrationem, haec tamen non convenire poſſint cum Bibliis ſupra memoratis, & praeſertim cum Caſanatenſibus; & quidem 1. ex allato teſtimonio, *charactere Miſſali grandiori haec Biblia imprimebantur*. Pro hoc autem charactere nihil intellexere Typographi, ne-

que

quid laboris vel operis jam fuerat perfectum. In hac rerum inopia patriae valedixit

que etiam nunc aliud intelligunt, nisi characterem dictum *Parangon* antiquum & hodie *Parangon* minoris formae, quo semper usi sunt Typographi in edendis Missalibus. Porro hujus characteris formam a Bibliis Casanatensibus longe differre statim advertet, qui in Biblia Casanatensia vel primos conjecerit oculos. Praeterea affirmat indicis Casanatensis auctor maximam esse suorum Bibliorum cum Bibliis anni 1462. similitudinem: Nemo autem umquam dixit haec ultima Biblia charactere *Parangon* antiquo, & Missali edita fuisse. 2. Data, & non concessa horum Bibliorum exsistentia, insulsum omnino foret Typographos primum usos fuisse charactere fuso, qualis apparet in Bibliis Casanatensibus, & deinde laboriosum, taediique plenum opus suscepisse in conficiendis characteribus scalptis, quales sunt illi in Psalteriis annorum 1457., & 1459. adhibiti. Id certe ineptum omnino est, & risu excipiendum, nisi proferantur Biblia, quorum characteres cum ipsis laudati Psalterii characteribus affinitatem habeant. Praeterea extra omnem dubitationem positum est Psalteriorum illorum characteres eos ipsos esse, quos FAUSTO cessit GUTTEMBERGIUS ad tantam redactus penuriam, ut Biblia incoepta terminare non potuerit (sicut superius retulimus pro anno 1455.) Cum illis ergo Biblia affinitatem characterum habere debent. Tandem charactere grandiori, qui Missalis appellari potest, impressum est Psalterium, cujus characteris ectypum videre est in monumentis Academiae Tom. VII. Historiae pag. 433. edit. in 12. & apud HEIN-

xit *Guttembergius*, a qua abfuit per aliquot annos, abhorrens propriis videre oculis in-
A 4 du-

HEINCKEN in opere, cui titulus: *Idée d'un Collection d'estampes, Lipsiae & Viennae* 1771. in 8. Verum characteres illi sunt plane dissimiles inter se, & praesertim cum Casanatensibus, nec primo intuitu ulla apparet affinitas. Breviter ergo expendamus rationes, quibus nititur Casanatensis Bibliothecae praefectus. I. affert numerorum, signaturarum, & custodum penuriam; sed bona ipsius venia dicere liceat, si admittenda foret haec generalis regula, libros multos post annum 1480. impressos ad annum 1455., aut 1460. referri oportere. Hoc unum exemplum afferre satis sit, egregium nempe artis Typographicae opus: *Sermoni di Beato Leone Papa in lingua Latina in Toscana tradotti da Bartolomeo Corsini, impress. in Firenze adì XXI. di Maggio M. CCCC. LXXXV.* in fol.; Quo in opere desunt *signaturae*, *custodes*, *numeri*que in paginarum summitate. Neque ignorat praelaudatus auctor, haec signa, licet Typographica arte antiquiora, & in diplomaticis adhibita, in Typographiam tamen nonnisi perfecta arte fuisse invecta. II. opinionis suae confirmationem quaerit in titulis singulis, initialibusque litteris, quae manu depictae sunt. Verum haec ratio nimis generalis nequaquam valet. Hic enim Romae (sicut non ignorat eruditus praefectus) exstant opera post annum 1470., & recentioribus adhuc temporibus impressa, in quibus idem observare licet. III. laudatus auctor singularem in Psalterii litteris discrepantiam observare dicit, quae in nullis Bibliis invenitur, exceptis SCHOEFFERI Bibliis annor.

dustriae suae fructum ad manus alienas transeuntem. Juxta tritum illud Poetae carmen: *sic vos non vobis &c.* inventionis gloriam tulit *Faustus*, nullius industriae artifex, pecunia dumtaxat valens, nulla ingenii manuumve dexteritate. Verum in hoc rerum statu *Petrus Schoiffer*, cognomine *Opilio*, vir sagacissimus Parisiis Moguntiam reversus (6) *Gut-*

nor. 1462., & 1472. Sed quid inde colligere poterit, nisi haec sua Biblia e praelis SCHOEFFERIANIS prodiisse inter annos 1459., & 1472., a quo tempore characteres fusos primum in usu fuisse non repugnamus? IV. characteres suos dicit simillimos characteribus Bibliorum anni 1462., & deinde subdit hos characteres primo intuitu manuscriptarum litterarum formam praeseferre, at nemo certe in Bibliographia etiam tantisper versatus dixerit Biblia ann. 1462. manuscriptorum characterum figuras imitari. Quae cum ita sint, generaliter concludere non dubitarem, si umquam impressa sint Biblia inter annos 1450., & 1455., ex iis omnibus, quae usque adhuc mihi vidisse contigit, referenda esse ad ea, quorum descriptionem dedit SCHELHORNIUS in Diatriba de antiquissima Bibliorum editione impr. *Ulmae* in 4. 1760., & ectypum exhibuit in Diatriba ad librum Cardinalis QUIRINI de optimorum Scriptorum editionibus impr. *Lindaugiae in* 4. *pag.* 60.

(6) Anno enim 1449. adhuc Scholaris erat, ac Scriba in universitate Parisina, teste inscriptione relata Tom. 37. Monumentorum Academiae edit. in 12. pag. 420. & a SCHOEFLINO in *vindiciis Typographicis*.

Guttembergii vices abunde supplevit, & quidquid hactenus desiderabatur praestitit, feliciterque exsecutus est.

Peritissimi hujus artificis nomen anno 1457. Psalterii libro praefixum legitur, atque hoc ipsum est opus, quod primum e typis Moguntinis emersisse dicendum est. Ab hoc eodem anno cudendis characteribus metallicis operam dedit, quorum characterum typus in *rationale Durandi* anni 1459. prodiit; sed brevi, ab anno nempe 1460. in edendis *Constitutionibus Clementinis*, characteres jam ad meliorem formam perducti fuere, atque temporis progressu, & artificum industria perfectionem eundo acquisivit ars Typographica (7) usque ad eum, quem

(7) Capitales litteras, quas *florentes* vocant, annis 1457., & 1459. in Psalteriis edendis excogitavit SCHOIFFER, non vero BATDOLT., quae multorum fuit opinio. Chartam primi perfecere Typographi Romani, atramentum vero Germani. *Signaturas* anno 1470. pro characteribus Latinis ULRIC GERING Parisiis; & in Germania ELIAS LOUFFEN Canonicus, & Typographus in Villa BERONENSI apud Helvetios introduxere, primus quidem in editione epistolarum GASPARINI Pergamensis, secundus vero in impressione MAMOTRECTI; pro characteribus Graecis Mediolani anno

quem nunc gradum videmus. Primi autem illi artis magiſtri adjutores, ac diſcipulos ha-

no 1480. ſignaturis uſus eſt DIONYSIUS PARAVISINUS. *Cuſtodes* induxit apud Venetos JOHAN. DE SPIRA in TACITI editione ad ann. 1469. Chartarum *Regiſtrum* primi adhibuere Romani Typographi; quidquid intelligatur *Regiſtri* nomine, ſive ſignificetur ſolus alphabeticorum characterum uſus, ſive ſub hoc eodem nomine veniant prima verba, a quibus initium ſumit *Duernio*, aut *Quaternio* quilibet; utrumque enim pro compingendo libro in commodum Bibliopolae introductum eſt. Typographi Romani quoad capitales litteras, quas *Miniatas* appellant, Typographis Germanis longe excellentiores fuere, atque inter Germanos Typographi Germaniae inferioris longe ſuperarunt Germaniae ſuperioris artifices. Quoad Typographos Romanos nil mirum, ſi ANDREAS MANTEGNA Pictor celebris praecipuas hac in re partes egerit, Cyphras Arabicas ad Bibliopegorum facilitatem primus adhibuit ULRIC GERING in librorum fronte. Ceteros ac praecipuos diverſarum partium inventores, aut perfectores breviter appellare ſatis ſit. SCHOIFFER *Rubricas* primus adhibuit in ſubſcriptionibus *Rationalis* DURANDI, & Bibliorum anni 1462. CONRAD SWEYNHEYM notas marginales in AULO GELLIO anni 1469. Gloſſas ad textus explicationem pro Latinis induxit PETRUS SCHOIFFER in Clementinis anni 1460.; pro Graecis vero LEONICUS CRETENSIS in Batrachomiomachia HOMERI *Venetiis* anno 1486., in qua ſcholia textui appoſita rubro pinguntur colore. Titulos charactere majuſculo libris prae-

habuere, qui usu, atque experientia edocti, ipsi quoque magistri facti in aliis Germaniae urbibus, atque apud exteras nationes suis

praefixit ULRIC GERING anno 1477., pompam vero majorem in amplis marginibus adhibuit ANTON. VERARD Parisiis; alii in charta pergamena, & praesertim primi Germani artifices, & Veneti, raro Romani. Alii in charta bombycina, talis fuit ALDUS MANUTIUS, teste P. MONTFAUCON Tom. VI. *Monumentorum Academiae*. Alii etiam in serico, Gallice *satin*, observante CATHERINOT apud WOLFFI *Monumenta Typogr.* Tom. II. pag. 938. Alii charta viridi usi sunt, ut SEBASTIANUS HONORATUS Lugduni 1561., alii caerulea, ut MORELIUS Parisiis anno 1562., & ALDI heredes Venetiis 1546. Alii adhibuere atramentum aurei coloris, ut RATDOLT Venetiis anno 1482. in praefatione aliquorum exemplarium elementorum EUCLIDIS. Id miror maxime de praeli Typographici perfectione illos ita parum fuisse sollicitos, ut usque ad medium saeculum XVI. praelum nihil fere plus profecerit, quam GUTTEMBERGII tempore, imo usque ad initium saeculi XVII. in eodem imperfectionis gradu quasi perseveraverit conservando formam praeli vinarii. Sed dolendum est, quod artis Typographicae progressum retardaverit ars politica, qua factum est, ut praela Typographica ad eum gradum perfectionis non pervenerint, quem in ipso hujus saeculi initio intenderant ERHARDUS WEIGELIUS professor in Academia Jenensi, & Parisiis anno 1728. unus ex Academiae Scientiarum Sociis.

ſuis laboribus Typographicis fortunam quaeſivere, ſicque e *Schoefferi* domo exiit Typographiae arcanum, tanta cura, & religione cuſtoditum. Artificum emigrationi, ideoque & artis propagationi non parum contulit orta inter *Deitericum* de *Iſembourg*, & *Adolphum* de *Naſſau* de Moguntinae urbis principatu contentio; in urbis enim obſidione anno 1462. quadringenti circiter cives periere. In tanta rerum calamitate tranquillum artis ſuae exercitium emendicarunt artifices, alii Sublacum adiverunt anno 1465., Coloniam alii anno 1467., alii Venetias anno 1468., Auguſtam nonnulli anno 1469. In his diverſis locis Typographiam tractarunt, eamque ad varia idiomata traduxerunt (8), ſicque per gra-

(8) LASCARIS Grammaticam, & DIONIS opera Graece edidit Mediolani DIONYSIUS PARAVISINUS anno 1476. Judaei etiam origine Spirenſes in urbe Piſaurenſi anno 1477. hebraice ediderunt Commentarios R. LEVI GERSONIDIS in Job, atque etiam Commentarios R. KIMCKII in Pſalterium in 4., quod quidem ultimum opus exſtat Romae in Bibliotheca Angelica, item anno 1478. iidem Judaei in PIEVE DI SACCO (Plebiſacii) Patavinae ditionis ARBATHURIM, ſeu IV. ordines R. JACOB BENASER edidere, dein-

gradus & quasi pedetentim ad remotissimas quoque gentes, Africam, Americam, apud

deinde vero SONCINI ditionis Mediolanensis suum fixere domicilium, unde SONCINATES dicti sunt. Posthac Bononiam, Neapolim, & per totam Italiam, in Lusitaniam quoque, & Constantinopolim usque, Hebraicam Typographiam Judaei propagarunt. Imo & in Ariminensi urbe anno 1521., non vero 1486., ut placuit MARCHAND, ORLANDO, & aliis, ipsi Judaei impressere librum IKARIM, seu fundamentum Judaicae Religionis contra Christianam (impium opus) R. JOSEPH ALBO. Sed de hac Typographia Hebraica legatur Dissertatio plena eruditionis D. JOHANNIS BERNARDI DE ROSSI quae in lucem prodiit *Parmae anno* 1776. in 4.

Quod spectat ad Typographiam Arabicam, haec ineunte saeculo XVI. nata est sub JULIO II., ejusque sumptibus suscepta in *Fano Fortunae*. Haec autem Typographica officina instructa est a GREGORIO VENETO, atque inter libros, qui ex his typis prodiere, mihi occurrit *Diurnale Graecorum Arabum*, seu *Melchitarum, in quo continentur orationes die, ac nocte a Presbyteris in templo recitandae*; & hoc diurnale editum fuit in *Fano Fortunae sub auspiciis* LEONIS X. *anno* 1514., quam notitiam hausi ex indice Biblioth. Regiae Tom. I. De hac autem Typographia disseritur in opere, cui titulus: *Giornale de' Letterati di Firenze Tom. II. Part.* 3. *art.* 2. Hinc ex eadem officina exiisse potuit ELADRISI Geographia, dicta NUBIENSIS ab auctoris patria, in 8. majori edita, & absque ulla anni nota; cujus raritatem tantopere extollit indicis Casanatensis auctor

apud ipsos Indos, ac Japponenses (9) feliciter pervenit ars utilissima magno scientia-

ctor Tom. III. in *Praefatione*. Hic tamen Romae mihi vidisse contigit quinque exemplaria; alia fortasse nonnulla latent. Tituli variatio in diversis exemplaribus licet aliunde simillimis maxime torquet eruditum auctorem, cui quidem nulla superesse poterat difficultas, si meminisset hoc ipso saeculo, & maxime ineunte XVI. ex librariorum fraude id saepe factum fuisse. Incerto editionis loco magis torquetur idem auctor, neque enim nosse videtur officinam Arabicam Medicea antiquiorem, in qua anno 1592. libri hujus editio facta est, quo tempore vix nascebatur officina Medicea Arabica. Huic auctori ignota fuisse videtur officinae *Funi Fortunae* ruina; haec enim paucis annis perduravit, & in ipso fere ortu extincta paucissimos produxit libros, qui quidem sunt insignis raritatis. Eumdem eruditum virum latebat linguarum externarum officina sub GREGORIO XIII. erecta, ex qua prodiit officium Arabicum, in hac nostra Bibliotheca SS. Trinitatis de Montibus in Colle Hortulorum asservatum, charactere rubro, & nigro exaratum per DOMINICUM BASAM 1584. in 8. Sub eodem JULIO II. JOH. POTKEN Romae curavit confici characteres Chaldaeos antiquos, de quo infra *cap. IV*.

(9) In Biblioth. Angelica v. g. tractavi librum XVI. saeculo impressum more nostro apud Japponenses, cujus titulus sic habet: EMMANUELIS ALVAREZ *e Societate Jesu de institutione Grammatices libri tres &c.*, accedit interpretatio Japponica impr. in Collegio Amacusensi Soc. Jesu anno MDXCIII. Constat 170. foliis in

tiarum, & universae societatis commodo, atque emolumento. Sincerum gerant Typographi erga artem suam amorem, ac scientiam hanc sua auctoritate protegant, suisque tueantur beneficiis principes, & veri litterarum amatores; tuncque hanc artem ab iis, quibus maculatur, atque deturpatur vitiis, & abusibus, brevi tempore liberatam, atque repurgatam pro humani generis bono laeti intuebimur.

---

in 4., & est ex charta setina. Norunt autem omnes, quod vix in regno Japponensi steterint Patres Societatis Jesu. Tractavi & sequentem librum, quem comiter mihi communicavit JOH. CHRISTOPHORUS AMADUTIUS Praeses Typogr. Sac. Congreg. de Propaganda Fide, & vir de republ. litteraria optime meritus, idest *Doctrina Christiana en lengua Espanola y Tagala, corregida por los Religiosos de las ordenes, impressa con licentia in S. Gabriel de la orden de S. Domigo. En Manila* 1593. in 4. ex charta setina. Opus autem imprimitur lingua, & charactere Tagalensi una cum versione Hispanica e regione. Character autem Hispanicus ita singularis est, ut appareat unum ex primis nostris tentaminibus Typographicis. Primum fol. exhibet imaginem S. Dominici, & subscriptionem supra relatam. Constat ex 38. foliis, sed absque numeris. Longius examen exigeret hic Codex rarissimus, sed jam properemus ad propositum nostrum.

CAPUT SECUNDUM

De origine Typographiae in Italia.

Typographia (ex modo dictis) in Germania primum nata in Italiam deinde invecta est; verum quo auctore, quo in loco, & quo anno suam in Italia primum sedem fixerit, incertum omnino videtur, & adhuc sub judice lis est. *Gilbertus Cognatus Nozerenus* fabulatus est, artem hanc ab ipso aerae Christianae initio in Germaniam fuisse introductam, eamque in Italia inventore *Saturno* habuisse antea initium, teste *Cypriano* in libro de vanitate Idolorum. Idem senserat *Pomponius Laetus* (10), narrante *Conrado Peutingero*: *Movet mihi stomachum praeceptor meus rerum vetustarum alioqui solertissimus inquisitor* (Pomponius Laetus); *voluit enim nobis Germanis inventae artis impressoriae artem praeripere, dicens post Sanctum* Cyprianum, Saturnum *litteras impressisse priorem,*

(10) Epistola ad AUGUSTINUM MAPHAEUM praefixa SALLUSTIO impresso Venetiis 1493. in fol. & recuso Brixiae anno 1495. in fol.

rem, *& signasse nummos in Italia* (11). Anno 1428. Typographiam Venetiis jam exerceri solitam fuisse affirmat *Rabbi Joseph* (12) scribens eo anno, e typis Venetis prodiisse fragmentum aliquod ex *Arbatburim*, *e Rabbi Joseph Karo*; ingenue tamen fatetur librum hunc sub oculos sibi numquam incidisse.

Hadrianus Moetjens, aut alius quisquis sit Bibliothecae exquisitissimae editor (13) anno 1440. vulgatam, jam apud Italos Typographiam supponit, quod quidem affirmavit etiam *Hoffmannus* (14) in suo Dictionario, scribere non dubitans Joh. Gut-

B tem-

(11) In admirandis Sermonibus convivalibus Germaniae editionis Argentinensis 1506. in 4. pag. 17.

(12) In sua Chronica apud VOLFII *Monumenta Typogr.* Tom. I. pag. 537.

(13) Impress. Hagae Comitum apud MOETJENS in 8. anno 1732. Parte II. num. 4043. cum hac singulagulari nota: *Epistola, quam misit Rabbi* SAMUEL ISRAEL *Oriundus de Civitate Regis Marochorum, ad Rab.* ISAAC *translata de Hebraeo, & de Arabo in Latinum per Fratrem* ALPHONSUM *anno* 1338. *Quamvis careat anni nota haec editio, ex qualitate characteris, & abbreviationum, hanc ex primis impressionibus Italiae circa annum* 1440. *evidentia valet demonstrari*.

(14) Sub nomine Guttemberg.

temberg jam Romae arti Typographicae initium dedisse, quod probare conatur ex spuria, & mala fide adulterata sepulcrali inscriptione, quae praesefert nomen cujusdam *Hans Von Laudenbach*, quem operarium fuisse apud primos Romae Typographos mihi facile persuadeo. *Hoffmanni* errorem hausit *Marchand* (15). Integram autem ac sinceram inscriptionem refert *David Chytraeus* (16). Hoc eodem anno contendit Comes *Antonius del Corno* (17), idem quoque referente *Apostolo Zeno* (18), *Pamphilium Castaldi* Poetam Feltrensem Typographiam invenisse, eamque cum amico suo *Fausto Comesburgo* communicasse, atque inde apud Germanos artem hanc fuisse propagatam.

Ab anno 1446. Utinae in statu Veneto praela exstitisse autumarunt nonnulli ex ma-

(15) *Histoire de l' imprimerie impr. a la Haye* 1740. in 4. pag. 32.

(16) *In Deliciis variorum itinerum* pag. 307., ubi GUTTEMBERGII loco legitur HANS VON LAUDENBACH.

(17) *In memorie istoriche del Feltro* impr. Venetiis 1710. in 4.

(18) *Giornale de' Letterati d' Italia* Tom. III. pag. 533.

male intellecta subscriptione sermonum *Leonardi de Utino* anno compositionis pro eo impressionis sumpto. Jam anno 1454. impressas Mediolani epistolas, & opuscula *Philelphi* contendit auctor catalogi de *Cambys Velleron* (19) sumpto anno subscriptionis unius ex epistolis pro eo impressionis.

Ante annum 1455. Typographos Romae exstitisse certo affirmant ii omnes, qui *Nicolaum V.* Typographiae *Maecenatem* appellant (20). Et hoc ipso anno Neapoli editos fuisse libros: De dictis, & factis *Alphonsi* Regis, auctore *Antonio Panormita*, opniatur *Julius Negri* apud *Dominicum Manni* (21), anno vero 1456. libros *Leonardi Aretini de Bello Gothorum* Senis impressos idem affirmat *Julius Negri* (22), sed rectius locutus fuisset di-

(19) Impress. Avenione anno 1774. in 8.

(20) Quales sunt THOMAS GARZONUS apud WOLFFII *Monumenta Typographica* Tom. I. pag. 719. JOHAN. BAPTISTA NATOLINUS apud eumdem Tomo II. pag. 925., FLORAVANTES MARTINELLI ibid. pag. 990., & FULVIUS URSINUS ibid. pag. 1192.

(21) *Nella sua Lezione istorica della prima promulgazione de' libri in Firenze* impr. in Firenze 1761. in 4. pag. 13.

(22) *Storia degli Scrittori Fiorentini* pag. 353.

cens hunc fuisse de Latino in Italicum translatum Senis per *Ludovicum Petroni* die 29. Maii anni 1456.

Anno 1458. *Philelphi* epistolas Venetiis editas fuisse asserit *Johan. Arenaldus* apud *Freytag* (23), & hoc anno Romam appulisse Germanos scribunt permulti quibus praeiverat *Polydorus Vergilius* (24), accedente etiam auctoritate *Sabellici* (25). Appulsum autem hunc Germanorum anno 1460. consignat *Henricus Pantaleon* (26). Scribit autem P. *Montfaucon* anno 1461. praela Typographica in Sublaco primum movisse Germanos (27); sed hunc errorem deinde castigavit. Eodem anno Venetias appulisse *Nicolaum Jenson* affirmarunt plurimi; in quam sententiam abiit etiam *Maittaire*

(23) *Apparatus Litterarii* Tom. I. pag. 406.

(24) *Libro de inventoribus reeum* edit. Venetae anni 1499. libr. II. cap. 7.

(25) *Historiae Venetae* lib. III. decade 8. edit. ANDREAE TORRESANI DE ASULA 1487. in fol. ad ann. 1458. sub principatu Mari Petri.

(26) Lib. *De viris illustribus Germaniae* Part. II. pag. 397., & seq. edit. Basileensis 1565., sed de insigni hujus errore vide MEERMAN origin. Typogr. Part. II. pag. 196.

(27) *In Diario Italico* impr. Paris. 1702. in 4. pag. 339.

taire (28) . Multorum quoque opinio eſt in Sicilia eo ipſo anno exſtitiſſe praela Hebraica ; ut videre eſt in Bibliotheca Rabbinica *Buxtorfii* (29), ubi legitur *Joſephum Scaligerum* habuiſſe Grammaticam Hebraicam *R. Moſis Kimki* in Sicilia impreſſam ante annos 152., qui proinde numerus ſi dematur ab anno 1613., quo haec ſcribebat, reſpondet anno 1461.

Bononienſes Ptolemaei Geographia freti artem Typographicam anno 1462. in ſuam Bononiae urbem tranſiviſſe contendunt . Anno 1464. Sublaci impreſſum opus de ſimilitudinibus rerum legitur in Catalogo *Gerardi Vanloon* (30) ; ſed errorem detexit *Meerman* (31). *Godefridus Olearius* praecipiti oculo legens aſſeruit Commentaria *Thomae de Argentina* in libr. ſentent. edita fuiſſe Venetiis anno 1464. (32) ; legere autem debuiſſet annum 1564. Singulos refellere ſuperfluum foret ; definito enim accurate Germano-

 rum

(28) *Annalium Typograph.* Tom. I. edit. anni 1719.
(29) Edit. *Baſileenſis* anni 1613. in 8. pag. 302.
(30) Impr. Hagae Comitum anno 1759. in 8.
(31) *Origin. Typograph.* Part. II. pag. 17.
(32) *Bibliothecae Eccleſiaſticae* pag. 405.

rum Typographorum adventu , determinato loco, & tempore, contrarias quaslibet opiniones cadere necessum est. Quod ut fiat, totam rem duabus propositionibus exponam, & quidquid dixerim firmissima Scriptorum coaevorum auctoritate confirmabo.

Affirmo itaque I. Germanos inventa arte Typographica, hanc in Italiam sub Pontificatu *Paulli II.* transvexisse. In Germania natam esse Typographiam jam demonstravi, neque est, quod in hac veritate diutius immorari oporteat. Romam vero primam fuisse ex Europeae urbibus, quae hanc artem e Germanorum manibus susceperit, invicte ostendam. *Gaspar Veronensis*, cujus fuit auditor *Aldus Manutius*, qui floruit Romae saeculo XV., & de quo vide Cl. Marchionem *Maffejum* (33), ita factum narrat (34): *Hac tempestate ad Sanctissimum* Paullum II. *Romam quidam juvenes accesserunt, & ii quidem Teutonici, qui* Lactan-

(33) *Veronae illustratae* Part. II. edit. Veronensis anni 1731. in 8. pag. 236.

(34) Lib. IV. *De gestis* PAULLI II., qui exstat apud MURATORI *Scriptores rerum Italicar.* Tom. III. part. 2. pag. 1046.

ctantium Firmianum *de hominis opificio*, *de Dei ira*, *nec non contra gentiles*, *menſe uno formaverunt* (35), *&* *ducentos hujuſmodi libros quoque menſe efficiebant*, *quorum artificium narratu perdifficile foret*, *ſed plurimi omne ipſum cognoverunt*; *quae fuit magni ingenii inventio*. *Sed &* Auguſtinum *de Dei civitate itidem finxerunt* (36), *nec non de Oratore ad* Quintum *fratrem* (37), *&* Ciceronis *epiſtolas* (38), *& vili venumderunt pretio*; *ſicque alios Codices ſunt formaturi &c.*

Narrationi huic, ſi neceſſum eſſet, auctoritatem addunt *Conradus Swenheym*, & *Arnoldus Pannartz* libello, quem *Sixto IV.* Pontifici Maximo anno 1472. obtulere, in quo haec leguntur (39): *Nos de Germanis primi tanti commodi artem in Roma-*

(35) In Sublacenſi Monaſterio anno 1465., & Romae anno 1468.

(36) Cum charactere *Lactantii* Sublacenſis abſque loci nota anno 1467., & Romae 1468.

(37) Ex charactere *Lactantii* Sublacenſis abſque nota loci, nec anni, & Romae anno 1468.

(38) Romae 1469.

(39) Qui exſtat cum Praefatione JOH. ANDREAE ALERIENSIS Epiſcopi in Tom. V. Bibliorum cum Commentariis *de Lyra* Romanae edit. anni 1472.

manam Curiam tuam, multo sudore & impensa, decessoris tui tempestate deveximus. Nos opifices librarios ceteros, ut idem auderent, exemplo nostro invitavimus &c.

Factum confirmat *Philippus de Lignamine* nobilis eques Messanensis, & *Sixti IV.* Scutifer, ac Medicus (40) in suo Chroninico Pontificio, seu *Ricobaldina* continuatione (41). Rem his refert verbis: *Sub* Paullo II. Conradus Sweynheym, *&* Arnoldus Pannartz, Udalricus Gallus *parte ex alia Teuthones librarii insignes Romam venientes, primi imprimendorum librorum artem in Italiam introduxere, trecentas chartas per diem imprimentes &c.*

Tandem ex juris abundantia adjungam testimonium *Polydori Vergilii* Urbinatis (42), qui vivebat saeculo XV., his expressum verbis: *Anno, qui fuit salutis humanae MCCCCLVIII., quidam nomine* Conradus,

(40) De quo vide MONGITOREM *Biblioth. Siculae* Tom. I. pag. 362., sed melius MANGET in *Bibliotheca Medica* Tom. II. pag. 80.

(41) Impr. ab ipso Romae anno 1474. in 4., & ibid. anno 1476. in 4. sub annis 1465., & 1466.

(42) Lib. *De inventoribus rerum* loco supra citato.

radus, *homo itidem Germanus Romam primo in Italiam attulit* (Typographiam), *quam dein* Nicolaus Jenſon Gallus, *primus mirum in modum illuſtravit &c.* Quae cum ita ſint, nemo in dubium revocare poterit Romam fuiſſe primam ex Europeae urbibus, quae Typographicam artem a Germanis acceperit, quam quidem gloriam tum Germaniae, tum Italiae conſpirantibus in unum teſtimoniis tribuunt auctores ſynchroni.

II. Non ſatis eſſet rem generatim conſtituiſſe, ſed hic honos vindicari debet *Conrado Sweynheym*, *Arnoldo Pannartz*, & *Udalrico Han*, qui ſecum operarios aliquos advexere. Audiatur *Johannes Andreas Alerienſis* Epiſcopus, Bibliothecae Vaticanae Secretarius, qui ſua cura, & auctoritate protegebat praela *Conradi*, & *Arnoldi*.. Hic in variis epiſtolis, quas ſuis editionibus praemittebat, *Sweynheym*, & *Pannartz primos Typographos Romanos appellavit* ſic (43), *v. g.* Paule II. *Venete, fove artis hujus utiliſſimae ſub protectione* Conradum,

(43) In Praefat. Tomi primi *Epiſtolarum S.* HIERONYMI edit. Romanae anni 1468., & etiam anni 1470.

dum, *&* Arnoldum *Germanos homines, arte imprimendi praestantes advectores, & semen caeli &c.* Pariter *Sixtum IV.* alloquutus in Praefat. Bibliorum *de Lyra* (44) in favorem horumce, quorum post exhaustas fortunas quasi desperata erat fortuna, ait: *Ut digneris misericorditer occurrere servuli tuae Sanctitatis* Conradus Sweynheym, *&* Arnoldus Pannartz *impressores nostri, ac utilissimae hujus fictoriae artis primi in Italia opifices implorant &c.*

Hanc gloriam *Conrado* asserit anonymus in epistola ad *Sixtum IV. Ptolemaeo* (45) praefixa, ubi sic legitur: *Magister vero* Conradus Sweynheym *Germanus, a quo formandorum Romae librorum ars primum profecta est. Occasione hinc sumpta posteritati consulens animum ad hanc doctrinam capessendam adplicuit.*

Hunc honorem *Conrado*, & *Arnoldo* communem vindicant subscriptiones, quas ab anno 1467. suis editionibus postponere solebant: *Hos*

(44) Impr. Romae annis 1471., & 1472. Part. V.

(46) Impress. Romae per ARNOLDUM BUKING in fol. anno 1478.

Hoc Conradus *opus* (46), Sweynheym *ordine miro*,
Arnoldusque *simul* Pannartz, *una aede colendi*,
Gente Theotonica expediere sodales &c.

Tandem ejusdem gloriae participem quoque fuisse *Ulricum Han* declarat *Johan. Anton. Campanus* Interamnensis Episcopus (47), qui praelaudati Typographi prae-

(46) Haec jam subjicitur *Epistolis familiaribus* CICERONIS impr. Romae 1467.

(47) JOH. ANTON. CAMPANUS in Campania Regni Neapolitani Provincia obscuro loco natus anno 1427. Neapoli in humanioribus litteris sub LAURENTIO VALLA praeceptore tantum excelluit, ut CICERO redivivus fuerit appellatus. Romam a PIO II. accersitus, Interamnensis episcopus ab eodem summo Pontifice renuntiatus est. Neque a studio destitit; imo cum praecipuis, qui in Italia florebant, viris litteratis, & maxime cum Cardinali JACOBO SILVIO PICCOLOMINEO Papiensi Episcopo litterarium commercium fovebat. ULRICI HAN, seu GALLI Typographicum praelum protegere non cessavit ab anno 1469. Hinc ortae sunt editiones illae, quas tantis extollunt laudibus eruditi viri. Anno 1471. a PAULLO II. cum FRANCISCO PICCOLOMINEO Cardinali Senensi ejus Maecenate ad Conventum Ratisponensem, quem *Dietam* vocant, missus est. Hunc per urbem Mediolanensem transiisse XIX. Kal. Januar. ann. 1471. refert PHILELPHUS epistolar. libro

praelum ſua protectione regebat, & *Ulrico* eamdem opem praeſtitit, quam *Conrado*, & *Arnoldo* ſuppeditabat *Johannes Alerienſis* (48). Porro *Johan. Campanus* ludens in

bro 34. in epiſtola ad ipſum CAMPANUM *editionis Venet. ann.* 1502. *fol.* 244., atque in eadem urbe orationem habuiſſe fertur pro bello adverſus Turcas excitando. Romam reverſus SIXTUM IV. Sum. Pont. creatum invenit, a quo honorifice acceptus eſt. Sed paullo poſt ob ſcriptam liberiori ſermone epiſtolam Summi Pontificis iram in ſe concitavit, quam ob cauſſam variis officiis, & honoribus deſtitutus eſt. Hinc Neapolim confugit ad Regem, a quo benigne exceptus eſt, ſed aulae ſtrepitum reformidans, Senis tranquilliorem vitam quaeſivit, ibique obiit anno 1477. Celebris illius viri vitam, fataque fuſe deſcripſit MICHAEL FERNUS in editione operum illius, quam anno 1495. Romae adornavit.

(48) JOHANNES ANDREAS cognomine DE BUXIS in Ducatu Mediolanenſi anno 1421. natus, ac docente VICTORINO Feltrenſi Mantuae in ſcientiis probe verſatus, in ipſo autem ſtudiorum ſuorum curriculo amicitiam iniit cum NICOLAO DE CUSA, qui deinde ſacro Purpuratorum Collegio adſcriptus, amici ſui non immemor apud NICOLAUM V., CALLIXTUM, & PIUM II. Romam eum accerſiri ſollicitus fuit, & Biblioth. Vaticanae Secretarium effecit. Quem quidem honorem PAULLUS II., & SIXTUS IV. eidem ANDREAE manere voluerunt. Neque obſtat, quod illius nomen inter Bibliothecae Vaticanae Praefectos non legatur

in Germano nomine *Hahn*, seu *Han*, quod latine *gallum gallinaceum* significat, revoca-

gatur, sed praetermittatur omnino ab ANGELO ROCCHA, PANVINIO, atque ab ipso CIAMPINIO *in Catalogo, quem anno 1688. exaravit* in 4. Etenim praelaudatus ANDREAS non se Bibliothecae Praefectum, sed Bibliothecae Secretarium appellavit; mos enim ab aliquot annis invaluerat *Sacristae*, ut dicunt, officium cum Bibliothecae praefectura coniunctum esse, idque in usu fuit usque ad ann. 1475., quo SIXTUS IV. PLATINAM hoc distincto officio exornavit. Bibliothecae cura remanente penes Secretarium illius, ut observat ANGELUS ROCCHA *in chronihistoria de Secretario Apostolico* impr. *Romae* 1605. *in* 4. *pag*. 72. A PAULLO II. factus Episcopus Acciensis in Corsica, deinde ad Aleriensem Episcopatum translatus *e statu miseriae, & paupertatis*, ut verbis illius utar, paullisper emersit. Romam invecta arte Typographica a CONRADO, & ARNOLDO, ab anno 1468. praeli eorum Typographici curam suscipere non detractavit; Manuscriptos Codices ipse ad examen revocabat, atque praeparabat; quod quidem assidue praestare non desiit usque ad ejus mortem, quam anno 1475. contigisse fidem facit epigraphe ejus monumento inscripta, quae exstat apud S. Petrum ad Vincula. Non desunt, qui edendis exemplaribus eum pravae fidei suspectum habuerint, inter quos RICHARDUS SIMONIUS Tom. II. epistol. pag. 275., ubi scribit: *Lorsque l' Evêque d' Alerie trouvoit des mots qui avoient besoin d'etre traduits il les mettoit en latin, & s'il y en avoit qui ne fussent plus d'usage il en mettoit d' autres en*

catisque anseribus, qui Romam antiquiquitus a Gallis invadendam suis clamoribus

---

en place qui fussent plus intelligibles. *Mihi doctorum abortivo*, ait JOH. ANDREAS, *satis visum est, si in librorum recognitione, qui quidem imperitorum incuria depravati usque adeo erant, ut intelligi nullo modo posse viderentur, adhibito labore mendas si non valerem omnes, aliquas certe tollerem, & amicorum consilio, si qua vertenda essent, efficerem Latina, si nimis obsoleta ad usum, nostrumque sermonem redigerem*. Ita JOH. ALERIENSIS in praefat. *ad Epist. S. Cypriani anni* 1471. Ipsomet ANDREAE ALERIENSIS tempore mala fides haec ipsi objiciebatur; sic v. g. NICOLAUS PEROTTUS Sypontinus Episcopus edidit *Comentariolum in proemium historiae naturalis Plinii Secundi* impr. *Romae apud Svveynheim, & Pannartz anno* 1470. eo fine, ut ipsi objiceret 22. errores, quos in sola Praefatione commiserat. Vehementius autem, in Episcopum Aleriensem insurrexit APOSTOLUS ZENUS *Giornale de' Letterati d' Italia Tom. XXII. pag.* 464., & 465. Hujus autem litterarii vitii reum nemo facit ANTON. CAMPANUM; hinc apud eruditos majori habentur merito, & pretio editiones factae sub hujus directione, quam quae e praelis CONRADI, & ARNOLDI exierunt. Exemplar epistolarum ei adscribunt nonnulli, inter quos ZELTENERUS in *Theatro virorum, qui specialem Typographis operam praestiterunt pag.* 19., & MAITTAIRE *annalium Tomo I. anni* 1733. *pag.* 113. Verum absque fundamento hujus operis auctorem eum faciunt; ex nominis confusione error prodiisse videtur, quo factum est, ut hic ANDREAS idem fuisse credatur

bus minitabantur, in coronide editionum *Ulrici* hac utitur verborum lusione:

Anser Tarpeij custos Jovis unde quodalis
Constreperes Gallus decidit; ultor adest
Udalricus Gallus *ne quem poscantur in usum*,
Edocuit pennis nil opus esse tuis.

Sed adhuc jocosius exprimitur alibi (49):

Custos arcis Tarpeiae! . . . .
Anser vade foras, nil custoditur in arce,

Pro

tur cum Jurisconsulto quodam celebri Bononiensi, qui floruit XIV. saeculo. Errori occasionem praebuisse potuit volumen aliquod collectionis epistolarum, quas suis variis editionibus praemisit; quas quidem epistolas sic seorsim ab operibus in unum volumen redactas mihi videre contigit in Comitatu Burgundiae. Neque potiori jure ei tribuitur volumen *Commentariorum in Aulum Gellium* impr. *Romae anno* 1469. quod MAITTAIRE, & ERNESTUS *Biblioth. Latinae* FABRICII novus editor Tom. III. pag. 7. ex fide *Catalogi Gudiani* ANDREAE adjudicarunt. Porro hic error repetendus videtur ex male intellectis Praefationis GELLII ipsius verbis, sicut observavit eruditus Cardinalis QUIRINI in libro *De optimorum scriptor. editionibus* edit. SCHELHORNII pag. 206.

(49) In fine *Librorum* LAURENTII VALLAE *de elegantia linguae Latinae* impr. ab ULRICO, sed *in domo* JOH. PHILIPPI DE LIGNAMINE *anno* 1471.

Pro pennis poteras hic habitare tuis;
His huc usque fuit nobis opus: horrida clangis:
Debueras Gallos non pepulisse truces:
Ii tibi nunc adimunt pacem, vitaeque quietem;
Vade nisi mavis ventribus esse cibus (50).

Eamdem gloriam *Ulrico Han* alii vindicant Scriptores plurimi. *Michael Fernus* Mediolanensis (51), *Campani* vitam scribens, quam operibus ipsius praemisit, ait: *Cum* Ulricus *quidam* Gallicus *tunc, qui formas in urbem librarias intulisset, interquiescere illum assiduis emendationibus non permitteret &c.*

Jacobus Wimphelingius ex Selestat, XV. saeculi historiographus *in epitome rerum Germanicarum* (52) sic narrat: *Praeterea* Ul-

(50) Hinc etiam hanc optime expressit PETRUS PHILIPPUS ASSIRELLI apud DOMINICUM MANNI in opere, cui titulus: *Primo divolgamento de' libri in Firenze* impr. *in Firenze anno* 1761. *in* 4., ubi sic:

Dum caperent vigiles Romae Capitolia Galli,
Plumiger audaces prodidit Anser avis;
Hinc docet ULRICUS *vindex, ut caulibus absque*
Pennarum biberit chartula pura notas.

(51) Loco, & editione operum Campani superius citat.

(52) Ex editione Basileensi in 8.

Ulricus *cognomento* Han *sub idem fere tempus formas librarias, rem inauditam, nec umquam Romanis visam, Romam attulit &c.*

Denique in subscriptionibus librorum jam ab anno 1467. editorum leguntur horum trium Typographorum nomina. Sine ulla verisimilitudine objiceretur alterum exstitisse artificem his tribus priorem, & frustra produceretur editio antiquior illis, quas hi Typographi vulgarunt. Inanes, quae in hanc rem afferuntur, conjecturas suo loco refellam. Ex his omnibus ergo probatum manet, *Conradum Sweynheim*, *Arnoldum Pannartz*, & *Ulricum Han* Germanos, primos in Italiam Typographica praela invexisse. Cum autem ex his tribus Typographis nihil ante annum 1465. proferri possit, hinc manifeste colligitur, Typographiam Romae institutam fuisse, regnante summo Pontifice *Paullo II.*, qui exeunte anno 1464. ad *Petri* Cathedram evectus est. Quae cum ita sint, pro apocryphis haberi debent editiones, quae hoc anno antiquiores circumferuntur. Quia vero Veneti, Bononienses, & Mediolanenses venditant o-

pera apud ſe edita etiam anno 1465. antiquiora, ſupereſt inveſtiganda aetas, qua in his tribus urbibus nata eſt ars Typographica.

§. I.
De Typographia apud Venetos.

MIchael *Maittaire* annalium Typographicorum percelebris ſcriptor (53) partim amore patriae deceptus, partim auctoritate *Thomaſini*, & *Juſtiniani*, & tandem fide libelli (54) inſpecti apud Comitem *Pembroch* Venetiis impreſſi, & anno 1461. conſignati a *Nicolao Ienſon* Gallo, in eam ductus eſt opinionem, Venetias jam appuliſſe artem Typographicam a *Nicolao Jenſon* hoc anno delatam; verum ab hac ſua coniectura poſtea defeciſſe videtur *Maittaire* (55), nec proinde huic ſcriptori

(53) Impreſſ. Amſtelod. Hage Comitum, & Londini ab anno 1719. ad 1740., & in V. Tomos diſtribut. ſeu in partes IX. in 4. Tom. I. anni 1719. a pag. 36. ad 39.

(54) Cui titulus *Decor puellarum*, impr. Venetiis apud NICOLAUM JENSON in 8. anno 1461.

(55) Tomo I. novae edit. anni 1733. pag. 5., & 6.

ri praestanda tanta fides est. Sed nuperrimus scriptor *Jacobus Maria Paitonus* de litteraria republica optime meritus anno 1756., & iterum anno 1772. libellum edidit Venetiis (56), in quo contra *Saxium* (57), aliosque, ipsa in scenam revocans, quae jam *Maittaire* adduxerat testimonia, vindicat auctoritatem, legitimamque aetatem libri, cui titulus *Decor puellarum* anni 1461. consignandi. Argumenta, quibus innititur, expendamus. Affert auctoritatem *Thomasini* (58) scribentis: *Typographiae ars hoc anno* (1459) *Venetias traducta est a* Nicolao Jenson *Germano*. Addit testimonium *Petri Justiniani* (59), qui ait, *librorum imprimendorum rationem tum primum in Italia reper-*

C 2

(56) Sub hoc titulo: *Venezia la prima Città fuori della Germania, dove si esercita l'arte della stampa*, impr. *in Venezia* in 8. ex 48. paginis tantum.

(57) *Historiae Typographico-litterariae Mediolanensis* impr. *Mediolani* una cum ARGELATI Biblioth. Mediolanensi Tomi primi pag. LXXXV., & sequent. totius capitis VII.

(58) *In Gymnasio Patavino* impr. *Utinae* 1654. in 4. pag. 391.

(59) *In Historia rerum Venetarum ab Orbe condito*. impr. *Venetiis* 1576. in fol. pag. 203.

pertam fuisse; *adinventumque ipsum Germani hominis creditur*. *Postquam* Nicolaus Jenson *in eo genere laudis maxime floruit*, *cui multum civitas Veneta debet in instituendis alumnis nobilissimo commento*; *atque hinc librariae officinae plurimae institutae sunt*. In auxilium praeterea vocat *Patronus* (pag. xviii.) *Marinum Sanudum* (60) dicentem : *In questa terra* (*di Venezia*) *poi per tutto l'Italia fu principiata l'arte dello stampar libri*, *la quale ebbe principio da alcuni Tedeschi*, *tra quali uno chiamato* Nicolò Jenson *Tedesco fu il primo*, *che in Venezia facesse stampar libri* ; *e guadagnò assaissimi denari*.

Denique jactat, auctoritatem libri, cui titulus: *Decor puellarrm*, *a* Nicolao Jenson *Venetiis impresso anno* 1461. Verum nullius sunt ponderis testimonia, quae nimia profert confidentia; etenim quae fides habenda est auctoribus uno quasi saeculo recentioribus ipso, quod narrant, facto? Nulla fide digni sunt scriptores Germanum

(60) *Nelle Vite de Dogi di Venezia*, quae exstant apud MURATORI *Scriptores rer. Italic.* Tom. XXII. columna 1168. *in vita* PASQUALIS MARIPIERI.

num dicentes eum, qui in libris a se editis saepius se natione Gallum profitetur. Qua ratione fieri potuit, ut Venetias traducta jam fuisset ars Typographica, quae hoc anno dumtaxat a primis inventoribus vix perfectionem acceperat? Quomodo fieri potuit, ut Typographiam Venetias invexerit *Jenson*, quem nequidem anno 1460. hanc artem didicisse ostendetur? Deinde quaenam auctoritas esse potest *Justiniani* historiae Typographicae omnino ignari, qui Typographiae inventionem Germanis negat, & alienae gloriae invidens eam suae patriae tribuit? Nullam certe fidem merentur hujusmodi scriptores caeco patriae amore ducti. Ii autem secuti sunt *Omnibonum Leonicenum* (61), qui *Jensonio* plus aequo blandiens eum *artis librariae mirabilem inventorem* appellat. Quidni vero & una cum eodem scriptore *Jensonem* Gallum non dixere? Minus certe culpandus est *Omnibonus*, qui praeli *Jensoniani* corrector, ob eximiam characterum formam, velut inventorem

 prae-

(61) In Praefat. QUINTILIANI editi apud NICOLAUM JENSON anno 1471.

praedicabat, quem perfectorem appellare debuisset. Sed verius locuti fuissent praedicti auctores, si *Zovenzonium* secuti (62) *Johanni de Spira* gloriam hanc adscripsissent, quam sibi tanta cum evidentia vindicat.

Primus in Adriaca formis impressit ahenis
Urbe libros Spira *genitus de stirpe* Johannes.

Nec pluris facienda est auctoritas libri, cui titulus: *Decor puellarum*. Ex omisso decennio errorem irrepsisse manifestum fit. Et quidem *Paitonus* (63) se vidisse testatur in Bibliotheca *Apostoli Zeni* libros duos, qui titulum, & subscriptionem ita praeseferebant; primus nempe: *Palma virtutum* impress. *Venetiis apud* Nicolaum Jenson 1471., alter vero: *Parole devote dell'anima inamorata in messer Jesu anno* 1471. *octavo idus Aprilis apud* Nicolaum Jenson *Gallicum*. Horum librorum, teste *Paitono*, eadem est forma, idem character,

(62) In Coronide *Epistol. familiar.* CICERONIS *apud* JOH. DE SPIRA editar. anno 1469., cujus etiam praeli corrector erat ZOVENZONIUS.

(63) Pag. XLV, laudati operis.

&c;ter, & libri illi duo in omnibus perfecte conveniunt cum eo, cui titulus: *Decor puellarum*, cujus hic ſubjiciuntur titulus, & ſubſcriptio (64), quod etiam fatetur idem *Paitonus* de altero ejuſdem farinae libro: *Luctus Chriſtianorum* impreſſ. *apud* Nicolaum Jenſon *an.* 1471. *pridie nonas Aprilis*. Ex eodem charactere, & forma, ac *Decor puellarum*. Item libro VII. operis *Decor puellarum*, mentio fit ultimi hujus libri cap. III., atque aliis in locis memorantur quoque ſequentes libri: *Palma virtutum*; *Gloria mulierum*; *Fior di virtù*: *Bibbia volgarizzata*, ipſo non diffitente *Paitono*. Hinc facile patet, uno eodemque anno editos fuiſſe, quorum poſtremus fuit: *Decor puellarum*, cum in eo de aliis libris mentio legatur. Harum rationum pondus enerva-

 re

(64) En titulus: *Queſta ſie una opera la - quale ſi chiama decor puellarum: zoe honore - de le Donzelle: la quale - da regola forma e modo - al ſtato de le honeſte - Donzelle*. Sic vero ſequitur ſubſcriptio: *Anno a Chriſti incarna - tione MCCCCLXI. per Magi - ſtrum* NICOLAUM JENSON - *hoc opus quod puella - rum decor dicitur feli - ci - ter impreſſum eſt. - Laus Deo*. Forma vero libri eſt in 8., & libri character eſt Romanus eximius.

re conatur *Paitonus* respondens, libros illos citari potuisse in libro: *Decor puellarum*, tamquam manuscriptos; neque enim constat libros illos, de quibus in hoc ipso libro fit mentio, ante 1471. jam typis vulgatos fuisse. At ego mihi persuadeo libros omnes memoratos in opere *Decor puellarum*, jam editos fuisse anno 1471. Ex ipso *Paitono* de duobus primis id constat: nempe *Luctus Christianorum*, & *Gloria delle donne*. Ii exstabant apud *Gaignat*, catalogi num. 898. ex eadem forma, & charactere, licet ultimum ex his operibus careat anni, & Typographi nota. Pro certo habeo quinque illos libellos anno 1471. eo fine a *Jenson* impressos fuisse, ut unum velut corpus efficerent. *Luctus Christianorum* v. g. IV. die Aprilis, & *Palma virtutum* VI. ejusdem mensis apparuere. Quare patet librum *Decor puellarum* referendum esse ad annum 1471., atque in consignandis annis omissum fuisse decennium; qui quidem Typographi laspus non parum confirmatur auctoritate Domini *De Boze*, qui comparatum Venetiis librum: *Decor puellarum* invenit antiquitus compactum cum octo foliis libri *Luctus Christianorum*. In

In libro, cui titulus: *Memoires de l'Academie* (65), de *Nicolao Jenſon* legitur, regnante in Galliis *Carolo VII.*, & morti jam proximo, atque ſuccedente ejus filio *Ludovico XI.* ad Principes illos famam perveniſſe artis Typographicae apud Moguntinos inſtitutae, cujus inventionis novitate, & celebritate permoti, Moguntiam miſerunt quemdam *Nicolaum Jenſon* Turonibus rei monetariae peritum. (Res narratur in antiquo MS. *de monetis Galliae antiquis*, quod aſſervatur in Muſeo regio.) Ex qua quidem epocha clare evincitur *Jenſonium* anno 1461. apud Venetos praela movere non potuiſſe; nam *Ludovicus XI.* menſe Auguſto ann. 1461. regnare coepit. Porro omni caret veriſimilitudine, tam brevi temporis intervallo potuiſſe iter agere, artem callere, in Galliam reverti. Id certe omni caret probabilitate, etiamſi ſtatueretur, *Jenſonium* jam ab anno 1459. a *Carolo VII.* Moguntiam miſſum fuiſſe. Tandem creditu difficile eſt, ita ſuo officio, & patriae defuiſ-

(65) *Memoires de l' Academie Tom. VII. Hiſtoriae* pag. 400. edit. in 12.

fuiſſe *Jenſonium*, ut Typographicam artem regia liberalitate edoctus, hanc Venetiis tentandae fortunae cauſſa invexerit, ptaetermiſſa patria, & abſque eo quod media quaeſiverit, quibus artem ſuam primus apud ſuos experiretur (66).

Tan-

(66) Hac occaſione JENSONII vitam, agendique rationem inquiramus quoad artem Typographicam. NICOLAUS rei monetariae apud Turonenſes peritus artifex circa medium XV. ſaeculi, miſſus eſt Moguntiam a LUDOVICO XI. Galliarum Rege, qui Turonibus ſedem ſuam, aulamque fixerat. Circa annum 1462. in Germaniam profectus eſt JENSON Typographiae diſcendae cauſſa, quam ubi edoctus fuit, ad ſuum Regem rediit (at quo anno incertum) ſuae peritiae experimenta facturus; ſed cum regnum Galliae iis temporibus bellis, inteſtiniſque diſſidiis foret agitatum, Rex conſtituendae Typographiae propoſitum abjecit. Quae cum ita ſint, immerito prorſus artis Typographicae primus auctor in Gallia JENSONIUS praedicatur a multis ſcriptoribus, quos recenſet WOLFFIUS. Neque etiam JENSONII typis tribuendus eſt libellus *Florii de amoribus Camilli, & Aemiliae Turonibus editus anno* 1467., quandoquidem contrarium demonſtravit D. DE-FONCEMAGNE in libro, cuii titulus: *Memoires de l'Academie Tom. IV. de l'Hiſtoire* edit. in 12. pag. 490., & recentius confirmavit Abbas DE SAINT LEGER in opere: *Supplements a l'hiſtoire de l'imprimerie de* PROSPER MARCHAND, *Pariſiis* edito ann. 1775. in 4.

pag.

Tandem quid ab anno 1461. ad 1471. ipse egisset, cum toto decennio nihil appareat

pag. 118., & seq.; ubi utiam FLORII natales, & ipsa, qua flotuit, aetas definiuntur. Quae cum ita se haberent, JENSONIUS eam, quam comparaverat, artis peritiam exercere non potuit, qua de re Venetias appulit an. 1469., ubi praeclara artis suae monumenta reliquit. Testes sunt eximiae editiones charactere Romano exaratae, primo tamen a Romanis Typographis excogitato; hinc ille character Romani characteris nomen habuit. Verum ille character ab ipso JENSONIO, & a FRATRIBUS DE SPIRA ad eum perfectionis gradum perductus est, ut mutato nomine aliquando character Venetus fuerit appellatus. Sed dolendum est tantum virum praela sua, suamque famam deinde foedasse adhibito charactere Gothico, qui, durante uno quasi saeculo, non sine magna Typographicae artis injuria per universam fere Europam grassatus est. Hunc quidem characterem Gothicum usurpavit JENSONIUS, non tamen primus invexit, quod nonnullis scribere placuit; hoc enim ipso charactere jam ab anno 1467. Coloniae usus erat ZELLIUS. Fortuna commoda post breve tempus potitum fuisse JENSONIUM scribit MARINUS SANUDUS textu supra citato, ita ut jam ab anno 1471. ejus sumptibus plurimi Typographi Venetiis praela instituerint, multosque libros sacros, & canonicos imprimi curaverint. Quae quidem Typographicae artis perfectio, atque sollicitudo ita placuit summo Pontifici SIXTO IV., ut JENSONIUS Romam vocatus Pontificio Diplomate Palatini

parcat ex ſuis typis profectum ; contra autem ab eo anno 1471. uſque ad 1480. innumeri exſtent libri ab eo editi? Dici certe nequit libros toto decennio editos temporum injuria periiſſe; id enim quoque de altero decennio pari jure fingere liceret. Fabulantur alii *Jenſonium* Romam, aliaſque Italiae urbes petiiſſe ad Typographicos characteres curandos, atque formandos, inter quos recentius *Fournier* in ſuo libro (67), ubi

---

ni Comitis titulo decoratus fuerit, ut conſtat ex variis litteris, quae leguntur in Decretalibus GREGORII IX. anno 1475. ab ipso editis. Quod autem Romam veniens artem Typographicam perfecerit, ut placuit POLYDORO VIRGILIO *de inventor. rerum* libr. 2. cap. VII., & MABILLONIO *in ſuo itinere Italico* Tom. I. pag. 65., aliiſque non paucis, id, inquam, caret veriſimilitudine. Et quidem editiones, quas primi Typographi Romani uſque ad ann. 1474. adornarunt, ſua elegantia, & venuſtate longe ſuperant eas, quae ſequentibus annis prodiere, excepta tamen PTOLEMAEI editione anni 1478., & aliquibus poſterioribus editionibus HUGONIS DE GENGENBACH. Veriſſimillimum eſt JENSONIUM circa annum 1483. Venetiis obiiſſe, cum nomen illius in annalibus Typographicis poſt hunc annum amplius non legatur.

(67) Cui titulus: *Manuel Typographique a l'uſage des gens de lettre*, impr. *a Paris en deux vol.* in 8. 1766. Tom. II. pag. 261.

ubi falsa de hoc *Jensonio* exaggerando narrat. Sed haec mera sunt commenta. Immerito igitur contra *D. Smith* (68), & contra Patrem *de Augustinis* (69) insurrexit *Paitonus*; unus enim, & alter eodem jure potuisset hoc *Jensonio* tribuere meritum, sed conveniunt in assignando anno 1471. pro eo impressionis *Decor puellarum*.

Quo igitur anno, & quis primus artem Typographicam apud Venetos invexit? Hunc honorem procul dubio vindicari convenit *Johanni de Spira*, qui circa finem anni 1468. praela Typographica tractare coepit, & plurima reliquit Typographicae peritiae monumenta, cujus sunt generis Annales *Taciti*, *Ciceronis* epistolae familiares, quas eodem anno semel, atque iterum evulgavit. Hinc absque ulla controversia dicere potuit in uno:

Primus in Adriaca formis impressit ahenis
Ur-

(68) Hic orator erat Regis Angliae apud Venetos. Catalogum suae pretiosae librariae supellectilis imprimi curavit apud PASQUALIUM *Venetiis* 1755. in 4. ad pag. CXVII. primae partis.

(69) In libr. cui titulus: *Scriptori Veneziani*. impr. *Venetiis* Tom. I. 1752. Tom. II. 1754. in 4. ad pag. XXXVII. Praef. Tomi primi.

Urbe libros, Spira genitus de stirpe Johannes,
In reliquis sit quanta vides spes, lector, habenda,
Cum labor hic primus calami superaverit artem.

& in altero:

Hesperiae quondam Germanus quisque libellos
Abstulit, en plures ipse daturus adest;
Namque vir ingenio mirandus & arte Johannes
Exscribi docuit clarius aere libros
Spira favet Venetis.

Neque ergo *Nicolaus Jenson* anno 1461., neque *Erhardus Ratdolt* ann. 1468., nt fert mendosa inscriptio *Mataratii* de componendis versibus (70), artem Typographicam Venetias transtulere. Dixi autem *Venetias*; contigisse enim potuit, ut eodem anno 1469. *Vindelinus de Spira Johannis* frater, aut Typographus alter, locum fortunae suae magis accomodatum quaeritans Veronae edi-

(70) Impr. apud RATDOLT ann. 1468. in fol., quod mihi in *Vaticana* tractare contigit sub num. 11674., in quo non diffitente MAITTAIRE legi debet 1478. pro 1468.

ediderit *Homeri Batrachomiomachiam*, cujus exemplar unum ſe vidiſſe teſtatur *Scipio Maffejus* (71). Quod vero de *Plinio* Venetiis anno 1469. edito comminiſcuntur nonnulli partem aliquam Veronae impreſſam anno 1468., alteram autem Venetiis anno ſequente, id ſine ullo fundamento aſſeritur, non diffidente ipſo *Maffejo* (72). Praelo jam ſudante ſubminiſtravit mihi Bibliopola Tomum II. indicis Bibliothecae *Dom. Crevenna* apud Amſtelodamenſes eruditi Bibliographi impr. anno 1775. in 4. (73), in quo pag. 77., & ſeqq. meam vidi impugnatam opinionem de Venetorum Typographia. Attenta hujus

(71) In *Verona illuſtrat.* Part. II. edit. in 8. pag. XXVII.

(72) Ibidem.

(73) In laudem hujus indicis, eruditique poſſeſſoris in ea contentae ſupellectilis dicerem, exoptandum fore, ut ad Italiae, Galliaeque nationes perveniret, quia cum accuratus ſit ipſius ordo, notiſque perpetuis Bibliographicis libri illuſtrentur, forſan utrique nationi ideam ſubminiſtraret ejuſdem ſequendae methodi; ex qua non levem fructum reportaret reſpublica litteraria. Optandum tamen foret, ne Bibliographiae inſtructivae GUILLELMI DEBURE methodo nimis inhaerens ejus errores quandoque non adoptaſſe.

jus facta lectione, *Paitoni* argumenta reperi sub altero quandoque aspectu repraesentata, sed in rei veritate nihil novi, ideoque antea dictis nihil adjiciam.

§. II.

De Typographia apud Bononienses.

EX mendosa unius libri subscriptione colligere non dubitarunt aliqui, jam ab anno 1462. Bononiae cusos fuisse libros aliquos. Porro liber, qui huic errori occasionem dedit, fuit *Ptolemaei* Cosmographia, in cujus fine legitur: *Impressa opera* Dominici de Lapis *civis Bononiensis anno MCCCCLXII. mense Junii XXIII. Bononie*. in fol. cum XXVI. Tabulis Geographicis. Haec autem epocha falsitatis, & anachronismi facile redarguitur.

I. *Balthassar Azzoguidi* Bononiae anno 1471. impressit *Ovidii* libros Metamorphoseon, in quorum fine legitur: Baltassar Azoguidus *Civis Bononiensis honestissimo loco natus primus in sua Civitate artis impressoriae inventor ...... impressit MCCCCLXXI.* Qui ergo fieri potuit, ut

Azo-

Azoguidi ſe primum in ſua Civitate Bononienſi Typographiae inventorem appellaverit, ſi novem ante annis ipſi praeiviſſet *Dominicus de Lapis*.

II. Litterati omnes Bononienſes, ne *Orlando* quidem excepto, ante annum 1471. nihil cuſum Bononiae fuiſſe affirmant; & praeterea nullam hujus *Dominici de Lapis* editionem, (quae nomen ejus praeſeferat,) hucuſque inventam eſſe conſtat anno 1477. antiquiorem. Eo nempe anno editum eſt ipſius typis opus *Benedicti de Nurſia de conſervanda ſalute*, una cum *regimine ſanitatis Thadaei de Florentia*, *induſtria Dominici de Lapis*, *ſumptibus tamen Sigiſmundi a Libris*, *Civis*, *atque Bibliopolae Bononienſis*. Quid ergo egiſſe dicendus eſt *Dominicus de Lapis* ab anno 1462. ad 1477.? Idem ſane fieri poteſt judicium, quod de *Jenſonio* pronuntiarunt aliqui, hunc ſcilicet characteribus perficiendis invigilaſſe. Aſt perinde non valeret haec pro ipſo, ac pro *Jenſonio* allegata ratio, quia hic eximios characteres exhibebat; ille vero imperfectiſſimos in ſua *Ptolemaei* editione protulit.

III. Hujus Geographiae editores Vicen-

tini anni 1475. (74) non tantae incuriae rei credendi sunt, ut in editone sua adornanda penitus ignari fuissent hujus Bononiensis vulgatae cum tabulis, dum interim illi suam publicarent absque tabulis geographicis; ita ut Bononiensem potius comparassent viri litterati prae Vicentina.

IV. Fronti operis praefixus est prologus, in quo de hujus editionis elegantia fit mentio, & inter viros doctos,. qui suam in hac promulganda editione operam collocarunt, nominatur *Beroaldus*, de quo dicitur: *extremam emendationis manum imposuit Philippus Beroaldus, qui Plinii, Strabonis, reliquorumque id genus Scriptorum geographiam cum Ptolemaeo conferens, ut esset quam emendatissimus laboravit &c.* Quibus verbis clare innotescit anachronismus. Cum enim *Philippus Beroaldus* ann. 1453. natus esset, fieri oporteret, ut *Philippus* adhuc novennis geographiae bene peritus, *Ptolemaei* Cosmographiam cum omnibus geographis conferre,

(74) *Impressa ab* HERMANNO LEVILAPIDE *Coloniensi Vicentiae*. BENEDICTO TRIVISANO, *&* ANGELO MICHAELE *Praesidibus MCCCCLXXV. edib. Septembris* in fol.

re, eamque emendare potuisset, quae quidem doctrina in tenera adhuc aetate fidem superat. Et quidem *Beroaldum* novem dumtaxat annos natum fuisse colligitur ex duobus ipsius vitae scriptoribus, quique ejus discipuli fuerant, nempe *Johannes Pinus* Tolosanus (75), & *Bartholomaeus Bianchinius* (76), quorum primus *Beroaldum* obiisse scribit Bononiae die 17. Julii anni 1505., seque oculatum mortis testem affirmat: secundus vero ipsum natum esse refert septima die Novembris anni 1453., & mortuum aetatis suae ann. 51. mensib. 8. dieb. 9. Haec autem mors incidit in diem 17. Julii 1505., sicut retulit *Pinus*. Porro a numero 1505. demptis annis 51., natus est *Beroaldus* anno 1453., ac proinde *Beroaldus* anno 1462. novem annos non excedebat, qua aetate *Ptolemaei* editioni curandae par non fuit.

V. Tandem posset etiam objici signaturarum usus in hac editione adhibitus, qui cum apud celebriores Europae Typogra-

 phos

(75) In vita PHILIPPI BEROALDI impressa *Bononiae* anno 1505. in 4.

(76) In sua Praefatione ad SVETONIUM impr. *Venetiis* anno 1510. in fol.

phos tardius apparuerit, non parum difficultatis, imo non mediocrem falsitatis suspicionem inducit. Quae cum ita sint, sua apud omnes admissa laude, & epocha fruatur urbs Bononiensis anni 1471. Quo autem positive anno *Dominicus de Lapis* suam ediderit *Ptolemaei* Cosmographiam, dictu difficillimum est.

Si *Georgio Martino Raidelio* (77), multisque aliis litteratis viris fidem habeamus, annum 1482. assignabimus. Si vero characterum ruditatem attendamus, haec editio ad annum circiter 1476. rejicienda. Licet autem in tabulis geographicis hujus editionis ea desideretur elegantia, qua fulget Romana anni 1478., attamen earum compositio, ac forma ita singularis est, ut in hoc genere nihil insignius exstiterit, ideoque pro picturae, & sculpturae historia desideraretur eruditus, qui compositionem hanc exponeret. Qui autem rarioris hujus cimelii notitiam desideraverit, con-

(77) *In Commentar. Historico litterario de* PTOLEMAEI *Geographia, ejusque codicibus tam manuscriptis, quam impressis. Noribergae* impr. ann. 1737. in 4. cap. VI. pag. 39.

consulat *Debure* (78), aut exquisitam librorum supellectilem *D. De Rossi* Excellentissimi Principis Corsini a secretis Romae, ubi inter alia rarioris notae exemplaria exstat haec *Ptolemaei* editio.

§. III.

De Typographia apud Mediolanenses.

JOsephus *Antonius Saxius* Ambrosianae Bibliothecae Praefectus historiam Mediolanensem Typographicam scribens (79) ab anno 1465. primum exstitisse Mediolani artem Typographicam asserere non dubitavit (80), deceptus auctoritate *Salmasii*, qui in sua Praefat. ad Commentaria in *Historiam Augustam* (81) sic ait: *Ecce autem cum in eo essem, ut de nova editione Augustae historiae serio cogitarem, & hoc cum maxime agerem, antiquam illius edi-*

(78) *Bibliographie instructive*, impr. *a Paris* 1769. *Tom. I. Historiae num.* 4192.

(79) Impressa *Mediolani ann.* 1745. in fol.

(80) Dicti operis pag. 85., & seqq. pag. 115., 456., & 559.

(81) Impressa *Parisiis sub signo navis anno* 1620. in fol.

ditionem Mediolani curatam utendam mihi commodavit optimus, & doctissimus Juretus *noster, eam ego meliori jure principem editionem vocare possem, quam quae hoc nomine, ac titulo ab erudito* Casaubono *donata est* (82). *Mediolanensis enim illa totis viginti quinque annis ista Veneta, qua* Casaubonus *usus est, quam pro principe habuit, anteriorem esse, liquida fide comprobatur.*

Hac *Salmasii* sententia jam ante *Saxium* eruditi plurimi in eumdem errorem perducti fuere. Sic *Daniel Mollerus* (83) primam hujus historiae editionem refert ad ann. 1455., inductus fide editionis Hachianae, quae in nota *Casauboni* invexit numerum 1480. loco numeri 1490., qui numerus est in editione *Casauboniana* expressus, & unde sequitur annus 1465. Eadem auctoritate deceptus in eumdem errorem incidit *Fabricius* in sua Bibliotheca Latina editionis tam Hamburgensis, quam

(82) Editio facta *Venetiis apud Johan. Rubeum de Vercellis anno* 1490. in fol.

(83) *In prima Dissertatione de Scriptor. historiae Augustae, quae est de* SPARTIANO impr. *Altorfii* 1687. pag. 15.

quam Venetae. Hoc vero mendum correxit recentior *ejusd. Biblioth.* editor *Ernestus* (84). Ex dicendis autem facile colligetur a *Saxio* Typographiae apud Mediolanenses hanc, quam dicit, antiquitatem falso tribui; suam enim sic texuit historiam *Saxius*; Sweynheym, & Pannartz *a Germania Romam iter facientes primum constiterunt in hac nostra urbe, ibique opus historiae Augustae elaborarunt; dein aut loci religione, aut amicitiae gratia, vel spe praemii ditioris Sublacense Monasterium adierunt; hoc consentaneum est opinari ex temporis, & viarum circumstantiis.*

Igitur *Salmasius* praecipitanter numerasse dicendus est illos 25. annos, quorum loco 15. dumtaxat anni legendi sunt, cum nullibi in tota Europa talis editio umquam apparuerit; nisi *Salmasius* id dixisse credatur innixus fide cujusdam notae manuscriptae alicui horum auctorum editioni adjectae; quod quidem sibi contigisse narrat *Ernestus* (85); aut dicendum est *Salmasium*

(84) *Ex editione Lipsiensi anni* 1774. in 8. pag. 98.
(85) Ibidem pag. 99.

ſium uſum fuiſſe una tantum parte collectionis variorum ſcriptorum hiſtoriae Romanae Mediolani editae anno 1475. (86); in cujus principio exſtat *Svetonius*, qui terminatur ſubſcriptione anni 1475. 20. *Julii*. Sequuntur deinde ſex ſoliti ſcriptores, in quorum fine nulla legitur ſubſcriptio, ſed interjecta pagina alba ſequuntur *Eutropius*, & *Paullus Diaconus*, in quorum fine legitur ſubſcriptio anni 1475. undecimo Kal. Januarii. Fieri ergo potuit, ut *Salmaſii* exemplar *Svetonio*, & *Paullo Diacono* caruerit, quo in caſu abfuiſſet omnis anni nota. Exſtare ſimile exemplar apud ſe teſtis eſt *Erneſtus* modo laudatus cum nota manuſcripta anni 1465., aut etiam uni tantum hujuſmodi exemplari impoſtoris manu adſcriptam anni 1465. notam, ſicut ſaepe, & adhuc recenter (87) uſu-

(86) Impr. *apud Philippum de Lavagnia anno* 1475. in fol.

(87) Singularia hujus impoſturae facta referunt SAMUEL ENGEL *Biblioth. ſelectiſſimae* pag. 43. MEERMAN *origin. Typograph.* Part. II. pag. 16., & 243., & *Abbas de Saint Leger Supplement a l' hiſtoire de l'imprimerie de* PROSPER MARCHAND impr. *a Paris* 1775. in 4. pag. 157. Aſt paucis ab hinc annis Pariſiis exſtabat

usuvenit, posset suspicari. Ceterum variantes lectiones, quas tamquam extractas ex editione anni 1465. supponit *Salmasius*, eaedem omnino sunt, ac quae in editione Mediolanensi anni 1475. leguntur.

Praeterea nullus certae fidei codex cum anni nota Mediolani editus apparuit ante ann. 1470. Quod enim de *Aratore*, *& epistolis illustrium virorum anno* 1469. *Mediolani impressis* scribit *Saxius*, fabulosum est (88). Insuper *Philelphus* Mediolani degens,

stabat quidam natione Italus, cognomine LAVINI, apprime hac in re eruditus, sed Sabaudiae Rex paullo post ipsum perpetuo carcere mancipavit.

(88) Aratoris Subdiaconi poesis de insignibus Apostolorum Actibus impr. Mediolani 1469. non exsistentia facile constat. Fons enim, unde opus illud hausit SAXIUS, est index Bibliothecae Barberinae curis LUCAE HOLSTENII dispositus Tom. I., in quo ita reipsa annuntiatur. Cum autem ope illius indicis librum in Bibliotheca perquirerem, auctorem hunc reperi quidem, sed impressum Mediolani in 8. anno 1569., non vero 1469. Hinc redicula mihi videtur assertio auctoris *Histor. litterariae Italicae* impr. *Mutinae anno* 1773. Tom. III. pag. 362., ubi inter principes editiones, quibus usus est in suo adornando opere, hanc allegat Aratoris editionem Mediolanensem anni 1469. Pariter exsistentia epistolar. illustr. virorum anno 1469. Medio-

gens, in suis epistolis Typographiae jam ab anno 1465. Mediolani institutae mentionem non praetermisisset. Et aliunde anno 1475. Scriptores illi historiae augustae Mediolani reipsa impressi sunt, & editio illa neminem eruditum latet; in multis enim Bibliothecis reperitur. Tandem quod suam sententiam tempori, ac itineri *Conradi*, & *Arnoldi* magis convenientem affirmet *Saxius*, merum est ingenii commentum. Numquid enim illi Typographi iter facientes praela exercere debuere Mediolani potius, quam Genuae, Taurini, Parmae, & ceteris in urbibus, quae quidem Typographis ad Monasterium Sublacense iter facturis perinde occurrebant. Si cum omni-

diolani impressarum, supposititia est, quia non allegatur a SAXIO, nec alia innititur auctoritate, quam BEUGHEMII, quae sola nullius est ponderis. Idem dicendum de PLUTARCHI operibus latine impr. Mediolani anno 1467., & de XENOPHONTIS Cyropaedia ex versione FRANCISCI PHILELPHI 1467., quorum versionis annus pro eo impressionis habitus est, ut constat ex catalog. SMITH. pag. 513. Idem dic de BAPTISTAE FULGOSI anteros impr. apud PACHEL ann. 1469. Error enim provenit ex cifrarum inversione, quia PACHEL reipsa anno 1496. librum hunc impressit, & Mediolani anno 1478. coepit imprimere.

omnibus aliis consentiens scripsisset *Saxius*, ad annum 1470. annales Typographicos Mediolanenses rejecisset, nec, ut verbis ipsius utar, *suos Lectores per desertas Lybiae arenas* deduxisset, nec justam incurrisset Patris *Paitoni* (89) reprehensionem.

(89) In sua dissertatione superius laudata, ubi de *Typographia Veneta*.

CA-

CAPUT TERTIUM

De Typographia apud Sublacenses in Agro Romano.

ARtem Typographicam apud Italos sub *Paulli II.* Pontificatu a Germanis inventoribus invectam fuisse, in capite superiori demonstratum est. Quia vero *Lactantii opus de de Divinis institutionibus* apud Sublacenses Monachos editum anno 1465., liber est omnium antiquissimus, qui hactenus e typis Italicis prodiisse inveniatur, hinc manifeste colligitur, ditionem Ecclesiasticam prima fuisse apud Italos Typographiae incunabula. Germani artifices haud prius anno 1464., nec tardius principio anni 1465. Sublacense Monasterium appulere. Decem enim mensium tempus parandis praelis satis fuit, absque eo, quod cum *Peutingero*, & *Polydoro Vergilio* dicatur (90), Typographos Germanos secum Romam attulisse libros jam in Germania cusos. Quia vero ex annalibus Typo-

(90) Apud WOLFII *monument. Typogr.* Tom. I. pagina 345.

pographicis certo conſtat, *Conradum Sweynheym*, & *Arnoldum Pannartz* una cum *Uldarico Han* priores fuiſſe Typographos, qui in Italiam advenerint, ſicut & conſtat ex ſubſcriptionibus librorum ab ipſis impreſſorum, hinc evidens eſt ex his tribus aliquem, ſi non omnes, Monaſterium Sublacenſe appuliſſe, ibique artem ſuam exercuiſſe.

Probabile ergo quammaxime eſt, Germanos Typographos in *Schoifferi*, & *Fauſti* (91) officina edoctos, Moguntia profectos quoſdam operarios ſecum adduxiſſe, & ſimul iter ſuſcepiſſe (92), eoſque forſan accerſitos fuiſſe a Card. *de Cuſa* (93), eorum conterraneo, qui obiit die XI. Augu-

(91) Ut indicant ſubſcriptiones epiſtolar. SENECAE anni 1475., & inſtitutionum JUSTINIANI ejuſdem anni, in quibus codicibus ſtilo uſi ſunt, eademque formula, ac FAUSTUS, & SCHOIFFER in primis editionibus Moguntinis.

(92) Ut docet eorum teſtimonium relatum capite ſecundo pag. 24.

(93) Hic enim referente JOH. ANDREA in Praefatione ad PAULLUM II. praemiſſa Tom. I. epiſtolar. S. HIERONYMI tam anni 1468., quam 1470., *nihil tantopere peroptabat quam ut haec ſancta ars, quae oriri tunc in Germania videbatur, Romam deduceretur*.

gusti anni 1464. Cum vero neminem haberent Romae, quem nossent, & a quo benigne tractarentur, & liberali donarentur hospitio, verissimillimum est, hac de caussa eos apud Sublacenses Monachos, quos magna ex parte scirent esse Germanos (94), patrocinium quaesivisse. Nec suo officio defuere Sublacenses, quibus probe perspecta erat artis hujus utilitas. Hinc patriae gloriae, & rei utilitati consulentes advenas benigne acceperunt, donec tandem contigit Romae Maecenatem nancisci, qui artis Typographicae pretium, & Typographorum peritiam Summo Pontifici manifestaret.

Qua autem via Romam, adeoque Sublacum perrexerint, an omnes simul, an seorsim iter fecerint, incertum omnino est. Quinam ex his tribus Sublaci praelum instauraverit, dictu difficile est, cum in libris apud Sublacenses editis praetermissum sit Typographi nomen. Quare in hac re-

(94) Religiosos illius Monasterii maxima ex parte eo tempore fuisse Germanos testatur Cardin. QUIRINI in appendice ad vitam PAULLI II. editionis SCHELHORNII pag. 75.

rerum dubitatione *Conrado*, & *Arnoldo* primitias artis in hoc Monasterio vindicare videntur rationes plurimae. Ex testimoniis *Johannis Philippi de Lignamine*, & *Polydori Vergilii* (95) *Conradus*, & *Arnoldus* primi ex ordine in narrationis progressu appellantur. *Johannes Andreas* in epistola ad *Paullum II.* (96) scribit eosdem Typographos *semel*, & *iterum Lactantii* opus *prius* edidisse; quod quidem falsum omnino esset, nisi sermo sit de editione Sublacensi anni 1465., & Romana anni 1468. Iidem Typographi in supplici libello ad *Sixtum IV.* anni 1472. (97) librorum, quos ediderant, exhibent catalogum una cum numero exemplarium, quae 275. pro editionis unius quolibet volumine esse consueverant (98). Pro *Lactantio*

(95) Capite secundo relatis pag. 24.

(96) Praefixa Lactantio Romae ab illis opificibus anno 1470. edito.

(97) Qui exstat in Tom. V. Bibliorum cum Commentariis Lyranis, impr. Romae 1472., & quem capite sequenti referemus.

(98) Exceptis DONATO pro puerulis, SPECULO VITAE HUMANAE, defensione Platonis a BESSARIONE elaborata, & PLINII Historia naturali, quorum tercenta exemplaria edita sunt.

tio 825. exemplaria numerantur, qui quidem numerus indicat *Lactantium* tertium fuisse editum, Sublaci nempe anno 1465., & Romae annis 1468, & 1470. Editionem *S. Augustini de civitate Dei* triplicem quoque numerant, nempe Sublacensem anni 1467., & duas Romanas annorum 1468., & 1470. Librorum etiam *Ciceronis de Oratore* exemplaria 550. numerantur, eaque ad editionem Sublacensem referuntur, & ad Romanam anni 1469. Haec vero luculenter confirmantur auctoritate *Gasparis Veronensis* supra citata (99), ubi recensens tres priores libros a primis Typographis Romanis editos, tres Sublaci impressos reipsa ex ordine nominat. Quae cum ita sint, facile mihi persuadeo, *Conradum*, & *Arnoldum* adjunctis sibi operariis in Monasterio Sublacensi praela adornasse, e quibus sequentes libri prodiere.

Donatus pro puerulis (100), cujus tercen-

(99) Capite secundo pag. 22.

(100) Hunc ordine primum appellant in indice librorum a se vulgatorum usque ad ann. 1471., licet huc usque a nemine visus fuerit. Quod enim de Biblio-

centum exemplaria edidere Typographi, & a quo imprimendi principium fuisse referunt.

Lactantius de divinis institutionibus anno 1465. (101), praetermisso Typographi nomine.

M. Tullii Ciceronis libri de oratore ad Quint. Fratrem, omissis loco, & anno (102).

Libri S. Augustini de civitate Dei anno 1467. (103) absque loci nomine.

Interim vero quid egit *Ulricus Han*? numquid toto hoc tempore otiosus extitit? Id

cer-

bliopola narrat Cardin. QUIRINI pag. 234. ex edit. SCHELHORNII, qui retulit ad ipsum, se unum tractasse, sed in tabulis fixis, non vero mobilibus characteribus impressum, videtur a veritate alienum, & contrarium fortunae horum opificum. Non tamen repugnat, sicut observat MEERMAN *Origin. Typograph.* Part. II. pag. 245.

(101) Cujus typum exhibuimus figura prima, & descriptionem in Part. II. hujus operis, ad ann. 1465.

(102) MAITTAIRE *Annal. Typogr.* Tom. I. anno 1733. pag. 763., & novus editor catalogi Biblioth. Harlejanae Tom. I. num. 5016. ex characterum conformitate adjungunt huic libros de claris oratoribus ad Brutum, & de optimo genere dicendi ad Brutum.

(103) In cujus fine hae exstant litterae: GOD

A L

certe de subtili ingenio, quod majora meditabatur, id suspicari minime licet. Apud Cardinalem *de Turrecremata*, qui Monasterii Sublacensis tunc erat administrator (104), patrocinium quaesivit, atque invenit: quo fretus Romam perrexit, & ab eodem Cardinale litteratorum Maecenate non solum benigne tractatus est, sed etiam rogatus, ut suas de picturis in claustro S. Mariae supra Minervam asservatis meditationes incideret, atque imprimeret. Quare *Ulricus Han* prius *Conrado*, & *Arnoldo* Romam pervenit, ac laboravit, quo tempore apud Sublacenses praela sudabant. Ubi autem de *Ulrici* fortuna, nempe de invento Maecenate, ad Sublacenses Typographos perlatum est nuntium, ii statim anxii & solliciti, de novo charactere tam Graeco, quam Latino quadratae formae elegantioris adornando cogitarunt, atque huic characteri *Romani* nomen deinde adhaesit; characteris enim Latini forma, qua hactenus usi fue-

(104) Referente AENEA SILVIO in Comentar. de rebus ad eum pertinentibus lib. VI. edit. Francofurt. anni 1614. pag. 161., & 167.

fuerant, licet non inelegans, oculos tamen suo nitore non satis delectabat.

Recentioris igitur characteris elegantia sub finem anni 1466., aut ineunte 1467., ad eum perducta est gradum, vulgatisque per urbem variis exemplaribus librorum, quos in Sublaco ediderant, ita inclaruit, ut illustres Maecenates, duos magni nominis *Fratres de Maximis* sibi facile comparaverint. Par nobile fratrum *Petrus*, & *Franciscus de Maximis* in suis aedibus Typographis Sublacensibus, & Typographicae arti hospitium concessere. Hos autem Typographos invidiae animo in *Ulricum* excitatos Romam properasse facile crediderim, ductus praesertim hac eorum inposterum erga ipsum agendi ratione. Neque enim patienter ferebant *Ulricum* Romae fuisse primum Typographiae auctorem; fortunaeque suae, ac famae consulentes diversos libros a se Sublaci editos, & in urbe jam vulgatos sibi vindicarunt, aliaque opera charactere, & forma elegantiori in hunc finem meditantes. Quamvis anno 1467. in editione *S. Augustini* eodem usi sint charactere, quod in *Lactantii* editione adhibuerant, tamen tanta praecipita-

tione movebantur, ut iis ſat adhuc temporis, atque otii fuerit pro novo charactere cudendo, & pro comparandis omnibus praerequiſitis ad imprimendas *Ciceronis* epiſtolas familiares, nulla quidem menſis, ac diei nota conſignatas, quas tamen facile conjectamur anteriores maditationibus Cardinalis *de Turrecremata*, quae ultima die Decembris ejuſdem anni dicuntur abſolutae. Sublacenſium Typographorum invidiam id procul dubio excitaſſe credendum eſt, quod Cardinalis *de Turrecremata* ad ſuum edendum librum *Ulrici* opera uſus fuerit. Quam invidiam non parum auxiſſe debuit ſumma *Ulrici* peritia, qua in figuris incidendis excellebat, quam quidem peritiam teſtantur figurae, quibus ſuam priorem editionem exornavit.

Cum autem Romam ita feſtinanter profecti fuerint, hinc valde probabile eſt, eos de ultima manu *S. Auguſtino de civitate Dei* imponenda ann. 1467. parum fuiſſe ſollicitos, ſed quod reliquum erat laboris, commendaſſe peritiori eorum operario *Johanni* ſcilicet a *Laudenbachio*, cui facultatem fecerunt vulgari Doxologiae ſubjungere primam ſui nominis litteram. Hac

ra-

ratione facile explicantur ultimae litterae, quae ſunt coronidis inſtar:

G O D
A L

Gratias Omnipotenti Deo A Laudenbachio. Quarum litterarum explicatio verior apparet ea, quam tradit *Scriverius* (105). Hinc etiam patet ſenſus epitaphii a *Davide Chytraeo* relati (106), in quo *Johannes a Lau-*

(105) *Apud* WOLFFIUM *Tom. I. Monumet. Typogr. pag.* 368., ubi occaſione harum quinque litterarum haec ait: *Veriſimile enim eſt hunc librum a* BELGA *quodam aut conſcriptum eſſe, aut impreſſum. In hanc ſententiam adducit me vox illa* GOD, *quae in fine legitur, quam ſi Germanus aliquis ſcripſiſſet, aut impreſſiſſet, non* GOD, *ſed* GOTT *legeres. Sed alia quoque ratione aenigma illud* G O D *explicari poteſt. Quid? ſi librarii,*
A L
vel Typographi hic lateat nomen GODSCHALCUS *Alemannus vel* GODEFRIDUS *Alemannus.* Hinc patet, SCRIVERIUM conjecturaliter locutum fuiſſe, nullamque propoſuiſſe rationem ſuae conjecturae, cui firmiter inniti poſſit.

(106) *In deliciis variorum itinerum editionis anni* 1599. *pag.* 307. Epitaphium autem, quod exſtat Heidelbergae, verſificatione Germanica ſic habet:

Hans von Laudebach iſt mein nam
Die erſten Bücher truckt ich zu Rom
Bitt vor mein ſeel, gott gibt dir Lohn.

Starb

a Laudenbachio dicitur *primus*, *qui Romae libros impresserit*. Quae cum ita sint, certum videtur *Conradum*, & *Arnoldum* Coenobio Sublacensi valedixisse, & ob praedictas rationes properasse Romam, ubi *Ulricus Han* eos jam praecesserat.

Starb 1514. *auff Sanct Steffan*.
Quae latine significant sequentia:
Ego, qui jaceo, Joh. Laudebach me appello:
Transtuli primus Typographiam Romam.
Orate, ut in aeternum anima mea det gloriam Deo.
Obiit die S. Stephani 26. *Decembris anni* 1514.

CA-

CAPUT QUARTUM

De Typographia Romam translata.

HActenus ſecuti ſumus *Conradum*, *Arnoldum*, & *Udalricum* per agrum Romanum iter facientes, & artis ſuae veſtigia relinquentes; neque tamen aliquid detractum volumus relatis in capite ſecundo teſtimoniis, quae primam in urbe Roma Typographiae ſedem conſtituunt. His enim temporibus Romae nomine non ſola urbs intelligi ſolebat, ſed ipſa quoque *Campania Romana*, in qua ſitum eſt Sublacum. Jam vero horum Typographorum geſta in Urbe perſequamur. *Ulricus Han* (107), (quod jam obſervavimus) Typographorum primus Romam appulit, ibique apud Cardinalem *de Turrecremata*, dum totus in figuris ligneis ejus operi adaptandis erat occupatus, *Conradus*, & *Arnoldus* hanc tarditatis occaſionem arripuerunt, ut primum praeli opus in lucem

 ede-

(107) Cardinalis QUIRINI pag. 149. non diffitetur plurimorum eſſe ſententiam, ULRICUM HAN Romae ante CONRADUM, & ARNOLDUM impreſſiſſe.

ederent, ſaltem quod anni nota fuerit conſignatum. Neque enim mihi facile perſuadeo *Ulricum Han* ab opere Cardinalis *de Turrecremata* ſtatim artis ſuae initium, atque experimentum feciſſe, neque alterius opuſculi antea periculum feciſſe, neglecta, ut facere ſolebat, anni nota. Conveniebat enim, ut ſuam in hac arte peritiam, praevia operis alicujus editione teſtatam faceret Cardinali, ut ipſi facto comprobaret, non perperam ſua gratia ipſum donaſſe. Neque eſt, quod objiciatur Cardinalis meditationes jam opuſculum eſſe mole ſua valde exiguum. Mole ſua, ut verum dicamus, exiguum eſt; ſed opuſculum illud plurimis auctum erat figuris (opus non exigui laboris, & temporis pro iis temporibus) atque peculiari editum charactere, quem pro hoc ſolo opere paraverat, & in nullius operis editione poſtea adhibitus eſt, ſed pro repetitis ejuſdem opuſculi editionibus unice conſecratus (108). Verum ſi con-

(108) Attamen quandoque in ſuis primis editionibus uſus eſt illo charactere Meditationum pro capitalibus, aut primis capitum lineis. Hujus dedi ſpecimen in figura ſecunda exhibente typum, quem adhibuit ille

concedamus *Conradum*, & *Arnoldum Ulrico* priores fuisse editionis tempore, in apparatu tamen Typographico longe excellentior fuit *Ulricus*, ita ut a nullo alio hujus aevi artifice fuerit superatus (109). Quam ob caussam cum post mortem Cardinalis *de Turrecremata* anno 1468. *Joh. Andreas Aleriensis* Episcopus *Conradi*, & *Arnoldi* Typographicam officinam suscepisset protegendam (110). *Ulrico Han* non defuit Maecenas

le artifex in edendis libris CICERONIS *de Oratore*, ubi haec verba lineae primae *Cogitanti mihi saepe numero*, sunt ex eo Meditationum charactere.

(109) Eminet enim character ille, quem jam ab anno 1469. in usum adhibuit, ac in caussa fuit, cur inde character quadratus Romanorum artificum sortitus fuerit nomen characteris Romani usque in hanc diem. Hinc gratis asseruit D. CREVENNA *Indicis Biblioth. propriae* Tom. II. pag. 77. *Si au moins le Decor puellarum n' a pas eté imprimé a Venise* JENSON *aura toujours la glorie d' avoir eté le premier imprimeur qui abandonant les caracteres Gothiques ait inventé les beaux caracteres ronds &c.*

(110) Hanc autem usque ad SWEYNHEYM obitum una cum THEODORO GAZA (de quo dicit: *Hic est meae navigationis Septentrio; absque* THEODORO *meo non magis quidquam aggredior, quam absque genio meo*) sua protectione fovit. Hinc exortae sunt innumerae illae editiones, quas Parte II. referimus.

nas *Antonius Campanus Aprutinus* Episcopus, hominum sui temporis eruditissimus (de quo supra cap. II.) qui adjumenta *Ulrico* subministravit tanto studio, ut *Ulricus* (haec sunt ipsissima *Michaelis Ferni* in vita *Campani* verba) *die*, *noctuque ipsum ab assiduis emendationibus non relaxaret*. Hanc laboris assiduitatem testatur magnus, & fere incredibilis librorum numerus, quos ad *Campani* usque discessum edidit. Qua autem aemulatione certatim imprimebant *Conradus*, & *Uldaricus*, eadem quoque, nobiliori tamen, decertabant duo praelaudati Directores, ac Correctores in edendis, & diligentius recognoscendis melioris notae manuscriptis Codicibus; quo in genere laudis a *Campano* superatum fuisse *Andream*, nemo negabit (111); idque *Ulrici* fortunae plurimum profuit pro celeriori librorum suorum venditione, qua factum est, ut eas numquam passus fuerit rerum suarum angustias, ad quas *Arnoldum*, & *Conradum* jam ab anno 1471. re-

(111) Alterationis enim vitium, & diligentiae defectum objecerunt JOH. ANDREAE multi viri eruditi; quod jam supra cap. II. pag. 29. adnotavimus; nihil vero hujus generis umquam de CAMPANO dictum est.

redactos fuisse mox constabit ex supplici libello *Joh. Andreae* ad *Sixtum IV*. Quin imo certum est *Ulricum* usque ad annum 1477. artem suam summo honore, ac decore exercuisse (112), licet ejus praela pro variis temporum, fortunaeque conditionibus modo solus administraverit, modo adjunctis sumptuum sociis, & modo tandem aere, & expensis alterius, sicut contigit ipsi pro *Philippo de Lignamine* (113) a discessu *Antonii Campani*.

Anno 1470. *Campanus* una cum Card. *Papiensi* in Germaniam profectus, sicque Maecenate suo orbatus, historiae, poesi, & eloquentiae valedixit, & ad Jurisprudentiam, ac Theologiam sese convertit *Ulricus* majoris fortunae, & lucri spe adductus; sed potius defectu manuscriptorum dispositorum eo modo, quo ipsi eadem praeparare solebat *Campanus*; servavit tamen accuratos, ac nitidos, quibus eo usque

(112) Hujus Typographi peritiam, & eam, qua apud litteratos viros valet, existimationem satis testatur ingens pretium, quo in venditionibus publicis comparari solent exemplaria, quae ex illius typis prodiere.

(113) Ab anno 1471. in edendis LAURENTII VALLAE *elegantiis Linguae Latinae*.

que usus fuerat, characteres. Interim vero *Conradus*, & *Arnoldus* cujuslibet generis libros indiscriminatim evulgabant, donec tamdem discipulorum, & artificum manu ars Typographica increbuerit; ita ut anno 1471. ineunte, jam quinque celebres officinae Typographicae emerserint. Qua de caussa *Arnoldum*, & *Conradum* fortuna fefellit, atque ii ad extremas redacti angustias anno 1472. *Joh. Andream* adduxerunt, ut clementiam Pontificiam in eorum gratiam excitaret supplici libello; quod sequenti modo praestitit *Joh. Andreas* (114) *Sixtum IV.* alloquens his verbis: *Vox quidem Impressorum sub tanto jam chartarum fasce laborantium, & nisi tua liberalitas opituletur, deficientium, ista est*, Beatissime Pater. *Nos de Germanis primi tanti commodi artem in Romanam curiam tuam multo sudore, & impensa decessoris tui tempestate deveximus, nos opifices librarios ceteros, ut idem auderent, exemplo nostro incitavimus. Nos reli-*

(114) Exstat autem libellus ille in Tomo V. Bibliorum cum Comentar. NICOLAI DE LYRA, quae edidere anno 1472. iidem Typographi.

reliquis propter impensarum magnitudinem a tanto negotio vel omnino, vel maxima ex parte quasi in salebra haerentibus recentiore animo, viribusque geminatis cum summa difficultate restitimus. Jam tandem defecti nervis, & sanguine divinam opem tuam imploramus. Dein statim subjiciunt indicem librorum, quos ab eorum adventu usque ad annum 1471. impressere, sic:

Donati pro puerulis, ut inde principium dicendi sumamus, unde imprimendi initium sumpsimus. Numero trecenti (*a*) 300

Lactantii Firmiani institutionum contra Gentiles, & reliquorum ejusdem auctoris opusculorum. Volumina octingenta viginti quinque (*b*). 825

Epistolarum familiarium Ciceronis. Volumina quingenta quinquaginta (*c*). 550

Epistolarum Ciceronis ad Atticum. Volumina ducenta septuaginta quinque (*d*). 275

Speculi humanae vitae. Volumina trecenta (*e*). 300

D. Au-

(*a*) In Sublaco anno 1464., aut 1465.

(*b*) Pro tribus editionibus annorum 1465. in Sublaco, 1468., & 1470. Romae.

(*c*) Pro editionibus annorum 1467., & 1469.

(*d*) Anno 1470. (*e*) Anno 1470.

D. Augustini de civitate Dei. Volumina octingenta viginti quinque (*f*). 825

D. Hieronymi epistolarum, & libellorum. Volumina mille centum (*g*). 1100

M. T. Ciceronis de oratore cum ceteris. Volumina quingenta quinquaginta (*h*). 550

M. T. Ciceronis operum omnium in philosophia. Volumina quingenta quinquaginta (*i*). 550

L. Apuleii Platonici cum Alcinoo. Volumina ducenta septuaginta quinque (*k*). 275

Auli Gellii Noctium Atticarum. Volumina ducenta septuaginta quinque (*l*). 275

C. Caesaris Commentariorum Gallici, & Ci-

f) Pro editionibus annorum 1467. in Sublaco, & 1468., & 1470. Has editiones ignoravit ERNESTUS Biblioth. Fabricianae Tom. III. pag. 563.

(*g*) Pro edit. annorum 1468., & 1470.

(*h*) Pro edit. ann. 1469., & alia facta in Sublaco absque nota anni, sed sub anno 1466. Quia autem hanc non novit Card. QUIRINI, ideo pag. 231. MAITTAIRII deceptus auctoritate exponit haec 550. exemplaria pro editione anni 1469., & pro altera, quam supponit anni 1471., in quo decipitur, & eorum errorem secutus est SCHELHORNIUS pag. citata.

(*i*) Pro edit. annorum 1469., & 1471.

(*k* Anno 1469.

(*l*) Anno 1469.

& Civilium bellorum. Volumina ducenta septuaginta quinque (*m*). 275

Defensionis Divi Platonis. Volumina trecenta (*n*). 300

P. Virgilii Maronis operum omnium. Volumina quingenta quinquaginta (*o*). 550

T. Livii Patavini cum epitomate omnium Decadum. Volumina ducenta septuaginta quinque (*p*). 275

Strabonis Geographi. Volumina ducenta septuaginta quinque (*q*). 275

M. Annaei Lucani. Volumina ducenta septuaginta quinque (*r*). 275

C. Plinii Veronensis de naturali historia. Volumina trecenta (*s*). 300

C. Svetonii Tranquilli de duodecim Caesaribus. Volumina ducenta septuaginta quinque (*t*). 275

D. Leo-

(*m*) Anno 1469.

(*n*) Anno 1469.

(*o*) Utraque absque anni nota, sed vide sub anno 1469.

(*p*) Sine anni nota, sed sub anno 1470. reponitur.

(*q*) Sine anni nota, sed ad ann. 1471. revocatur.

(*r*) Anno 1469.

(*s*) Anno 1470.

(*t*) Anno 1470.

D. Leonis Papae sermonum. Volumina ducenta septuaginta quinque (*u*). 275

M. Fabii Quintiliani institutionum oratoriarum. Volumina ducenta septuaginta quinque (*x*). 275

Continui, idest cathenae aureae D. Thomae Aquinatis. Volumina quingenta quinquaginta (*y*). 550

D. Cypriani epistolarum. Volumina ducenta septuaginta quinque (*z*). 275

Bibliorum cum opusculo Aristeae. Volumina ducenta septuaginta quinque (*aa*). 275

Silii Italici cum C. Calphurnio, & Hesiodo. Volumina ducenta septuaginta quinque (*bb*). 275

Orationum M. T. Ciceronis cum invectivis omnibus in Antonium, Verrem, Catilinam, & ceteros. Volumina ducenta septaginta quinque (*cc*). 275

P. Ovidii Nasonis Metamorphoseos, & ele-

(*u*) Anno 1470.
(*x*) Anno 1470.
(*y*) Anno 1470.
(*z*) Anno 1471.
(*aa*) Anno 1471.
(*bb*) Anno 1471.
(*cc*) Anno 1471.

elegiarum omnium. Volumina quingenta quinquaginta (*dd*). 550

Nicolai de Lyra. Volumina mille & centum (*ee*). . 1100

Deinde prosequitur *Joh. Andreas*: *Horum omnium voluminum summa*, *ut tua pietas perspicit*, Pater Beatissime, *nisi fallimur*, *efficit Codices duodecies mille quadringentos septuaginta quinque* (115), *acervum qui-*

F

(*dd*) Anno 1471.

(*ee*) Anno 1471., & 1472.

(115) Sequentia autem in hunc indicem observabimus, nempe:

I. Omnes editiones in hoc indice non relatas, quae sub nomine illorum Typographorum, tamquam factae usque ad ann. 1471. inclusive circumferuntur, valde dubias esse. Hinc illustrium virorum epistolae a Patre LE LONG, & MAITTAIRIO Tom. I. annalium edit. anni 1733. pag. 299. citatae sub anno 1470., Item Apocalypsis S. JOHANNIS cum Comment. NICOLAI DE LYRA ex versione Italica Friderici Veneti ab illis Typographis impressa circa ann. 1468. ad 70., ut indicatur in Catalogo Biblioth. regiae Parisiis, exigunt ulteriora testimonia exsistentiae.

II. Omnium auctorum in eo indice relatorum 275. exemplaria tantum excusa fuisse, demptis Comment. NICOLAI DE LYRA, quorum 220. tantum edita fuere; 220. enim quinquies repetiti producunt numerum 1100., & DO-

quidem ingentem, & nobis impressoribus tuis ad ferendum, qua parte restat, into-

& DONATO, *Speculo vitae humanae*, *Defensione* PLATONIS, ac PLINIO, quorum 300. edidere exemplaria. Hinc pro LACTANTIO v. g. 275. ter repetiti efficiunt numerum 825. exemplarium pro tribus illius auctoris editionibus.

III. Paucitatatem hanc exemplarium habita ratione pretii exigui, quo ea vendebant, multum in eorum ruinam conspirasse, non quod quantitas eorum pro Romana urbe non sufficeret, cum *domus eorum plena fuerit quinternionibus*, sed quia ceterae Italiae urbes, imo & Europae nationes ea exquirere, & emere debuissent; cujus rei exemplum dederat ipsis eorum magister FAUSTUS, qui videns Moguntiam imparem esse comparandis omnibus officinae suae libris Parisios, aliasque urbes peragravit in hunc finem. Quod non parum confirmatur ex epistolis eruditorum illius temporis, ex quibus constat maxima eorum aviditas in emendis libris ex eorum praelo emergentibus. Sic v. g. PHILELPHUS *epistol. libr.* 33. *edit. Venetae ann.* 1502. *pag.* 229. scribens ad JOH. ANDREAM *ex Mediolano XV. Kal. Decembris ann.* 1470. ipsum enixe precatur, ut quam primum illum certiorem faciat de libris huc usque a Typographis Romanis impressis, & de eorum pretio. Unde defectus commercii, & industriae oeconomicae ex parte CONRADI, & ARNOLDI etiam caussa fuit eorum infortunii; in quo sapientius se gessisse ULRICUM HAN verissimillimum est, saltem usque ad ann. 1471., tum quia miseria perinde, ac duo alii, non

tolerabilem, propter eam, quam in initio epistolae posueramus, necessitatem; nam ingens sumptus ad victum necessarius, cessantibus emptoribus, ferri amplius a nobis nequit; & ementes non esse, nullum est gravius testimonium, quam quod domus nostra satis magna plena est quinternionum, inanis rerum necessariarum...... Parati sumus pro clementiae tuae arbitrio de nostra merce, id est de impressis quinternionibus *nostris tibi tot tradere, quot volueris, & quibus volueris...... Tua incredibilis mansuetudo subveniat nobis de aliquo officio, unde possimus nos, & nostros alere. Impensa est facta in solius* Nicolai de Lyra *a nobis voluminibus tanta, ut amplius nihil nobis supersit ad vivendum. Si venderemus opera nostra, non solum a pietate tua nihil peteremus, sed ultro in praesentium temporum articulo, in quo te plurimum egere non nescimus, ipsi nostra offerremus; fa-*

non occubuit, nec umquam ad Principis, aliorumque divitum adjutorium recurrisse constat, tum quia rarius in Bibliothecis Romanis ejus editiones saltem ad annum usque 1471., frequentius vero illae CONRADI, & ARNOLDI occurrunt.

faciemusque, quotiens tuo adjumento fortuna nobiscum usa esse videbitur fronte sereniore. *Interea*, Pater Sancte, *adjuvent nos miserationes tuae, quia pauperes facti sumus nimis. XX. Marcii MCCCCLXXII. Pontificatus tui clementissimi anno primo.* Quinam autem fuerit hujus libelli successus, tacent memoriae. Constat autem anno 1473., id est anno sequenti, ipsos societatem solvisse. *Arnoldus* enim praelum retinuit, *Conradus* vero ad Calchographicam artem transiit, sicut fusius enarrabitur Capite V., ubi de vitis horum Typographorum.

Aucto igitur Typographorum numero, crevit librorum numerus, imminuto eorum pretio; minimo enim tunc pretio libros vendi aperte docet admonitio *Joh. Baptistae de Brendis* praemissa *Parti II. Consiliorum* Paulli de Castro *anni* 1473., impress. apud *Reynardum*. Hac de caussa Typographi alio victum quaeritare coacti sunt, & brevi tempore viluit ars Typographica, cujus tam praeclara fuerant initia. Crassiores characteres, atque informes in Typographiam irrepsere, quales fuere illi, quibus usi sunt *Reynardus de*

Enyn-

Enyngen, *Hanheymer*, & *Schurener*. Neque tamen inter rudes illos opifices, & a laude Typographica degeneres annumerari debet *Georgius Laver*, *Herbipoli* oriundus; qui a Cardinali *Caraffa* adfcitus in Monafterio *S. Eufebii* ab anno 1469. praelum inftauravit, in quo *Pomponius Laetus* (116), & *Bartholomaeus Platina*

(116) JULIUS POMPONIUS LAETUS ex illuftri Sanfeverinorum familia in Calabria fpurios natales habuit anno 1428. Quare originem fuam ut diffimularet, SABINI fibi nomen fecit; atque hinc eft, quod per irrifionem SABINUS cognominaretur. Provectioris aetatis factus Romam profectus eft, ibique PETRUM MONTOPOLITANUM, & LAURENTIUM VALLAM humaniorum litterarum praeceptores audivit; tanto quidem fucceffu, ut poft Magiftrorum mortem litteratorum DICTATOR PERPETUUS, IMPERATOR*que* MAXIMUS fuerit falutatus, ut MICHAELIS FERNI verbis utar *in epiftola*, quam praemifit *operibus* CAMPANI. Expleto ftudiorum curfu, varia fufcepit itinera, quae fubminiftratis a parentibus viarum adjumentis commode peregit. Romam deinde reverfus poft mortem VALLAE, qui Collegii Romani praefectus erat, anno 1457. a PIO II. in ejus locum fubrogatus eft. Hinc focietatem iniit cum litteratis viris, qui Romae degebant, inter quos PLATINA, PHILIPPUS A S. GEMINIANO, JOH. JOVIANUS PONTANUS, SABELLICUS, SANNAZARIUS. FRANCISCUS BETTI, JOHANNES PETRUS

na (117), aliique eruditi correctoris onus subire non renuerunt. Isque fuit ex pri-

TRUS BOLZANUS, JANUS PARRHASIUS, ANTONIUS DELLA PAGLIA &c. &c., aliique permulti, qui ad Romanam Academiam instituendam concurrentibus studiis convenere. Verum ob graves rationes Academia a PAULLO II. dissipata, Venetias aufugerunt ex Academicis permulti, & apud illustres CORNELIAE (vulgo CORNARO) FAMILIAE Senatores hospitium nacti sunt. Hos vero Venetias usque exagitavit PAULLUS II., & POMPONIUM LAETUM pedibus, manibusque vinctum Romam adduci jussit, ibique simul cum PLATINA in carcerem conjectus ita suam excusationem adornavit, & pro sociis peroravit, ut deinde non solum liberati fuerint, sed ipse quoque professoris munus in Collegio Romano, a quo exciderat recuperaverit. Dein SIXTI IV., & INNOCENTII VIII. patrocinio, & clementia sublevatus aedes in monte Quirinali ad Thermas Constantinianas exstruxit, quibus inscripsit: POMPONII. LAETII. ET. SODALITATIS. ESQVILINALIS; easque amplissima, & selectissima Bibliotheca, ac supellectile antiquaria exornavit. Correctoris munus, his non obstantibus, apud GEORGIUM LAVERUM, apud SWEYNHEYM, & apud SILBERTUM exercere non erubuit. Tandem anno 1498. senio, ac laboribus confectus obiit: *Ablatus est nobis jam septuagenarius V. idus Junii sub vesperam* (anni 1498.) *postero die in Ara Caeli in editiore collis Tarpeij rupe, lauro coronatus virenti tumulo traditus est*. Haec sunt propria MICHAELIS FERNI verba in ejus elogio impress. in *Fabricii Biblio-*

primis Typographis postremus, qui usque ad ann. 1481. officinam suam a charactere Gothico, ac informi puram servavit.

F 4 Nec

bliotheca med., *& insim. Latinit. Tom. VI. edition. Patavinae in appendice pag. 6.*, *& seq.* Cur autem APOSTOLUS ZENUS, & cum ipso Pater CASIMIRUS ROMANUS ipsum tumulatum affirment in Ecclesia *S. Salvatoris in Lauro*, ignoro. Primus quidem id asseruit in opere, cui titulus: *Giornale de' Letterati Tom. XXII.* Alter vero in Libro, qui inscribitur: *Memorie istoriche della Chiesa, e Convento di S. Maria in Ara Caeli*; impr. Romae 1736. in 4. pag. 326. MICHAEL enim FERNUS Romae tempore mortis, ac sepulturae ipsius aderat; elogium enim historicum, quod ad JACOBUM ANTIQUARIUM Mediolanum misit, datur *ex urbe Roma III. id. Junii* 1498.

(117) BARTHOLOMAEUS PLATINA a patriae nomine sic dictus, sed antea SACCHI, anno 1421. natus se se militiae primum dedit, quem deinde statum in humaniorum litterarum studia commutavit. Romam sub CALLISTO III. profectus a PIO II. beneficiis quibusdam adjutus est, officio *Abbreviatoris*, ut dicebant, *parci majoris*, quo a PIO II. decoratus fuerat, suppressa hac dignitate, a PAULLO II., privatus est. Summi Pontificis factum acriori epistola improbans illius iram ita in se concitavit, ut in carcerem detrusus fuerit, ex quo nonnisi post quatuor menses precibus Cardinalis DE GONZAGA liberari potuit. Sed paucos post annos ipse iterum cum aliis quibusdam ex *Pomponiana Academia* sociis carceri fuit mancipatus.

Ve-

Nec inter Typographos numerabimus *Johannem Philippum de Lignamine* nobilem Messanensem Medicinae Doctorem (118), qui

Verum postea probata eorum innocentia, & Academia quoque a crimine liberata, libertati & ipsi fuere restituti. PLATINA suas habebat aedes in monte Quirinali, suosque hortulos, in quibus ad lauream Academicorum coronam crescebant lauri plantae. Mortuo PAULLO II. SIXTUM IV. magis propitium habuit; hunc enim Bibliothecae Vaticanae praefectum creavit anno 1475. Interim tamen correctoris munus apud GEORGIUM LAVER exercere non erubuit. Tandem sexagenarius peste sublatus est anno 1481., sepultusque fuit apud S. Mariam Majorem.

(118) JOHANNES PHILIPPUS DE LIGNAMINE ex nobili apud Messanenses prosapia ortus a teneris annis sese humunioribus litteris dedit non sine aliquo successu. Ad Medicinam sese deinde totum convertit, atque hanc artem in Lycaeo Perusino, concurrente magno discipulorum numero, publice tradidit per aliquot annos. Interim vero inita in eadem urbe amicitia cum FRANCISCO DE RUVERE Generali Franciscanorum Ministro, qui deinde in sacrum Cardinalium Collegium adscitus PHILIPPUM semper amicum habuit. Mediocri sorte fruens PHILIPPUS, regnante adhuc PAULLO II., Romam se contulit, meliorem tentaturus fortunam, ut ipse fatetur in Praefatione ad *Pongiam Linguae* DOM. DE CAVALCHA edit. anno 1472. Nec ejus spem fefellit eventus; a PAULLO enim II. primum *Scutifer* renuntiatus est, & creatus in summum Pontifi-

qui ab anno 1470. Romam appulsus exigua fortuna donatus, honesta quaesivit viven-

---

tificem praedictus Cardinalis DE RUVERE sub nomine SIXTI IV., PHILIPPI non immemor ipsum Archiatrum Pontificium, & Cubicularium renuntiavit, atque beneficiis cumulavit: quae quidem beneficia grato animo impense celebravit PHILIPPUS in Praefationibus, quas libris a se editis praefixit.

Paucis post ejus Romam adventum elapsis mensibus, novae artis admirator de praecipuis eruditorum virorum evulgandis operibus serio cogitavit; quod ut praestaret, peritiores adhibuit Typographos, & in propriis aedibus praela adornavit, tantaque celeritate operi manum admoverunt artifices, ut jam anno 1476. *plusquam quinque millia variorum auctorum* volumina e suis typis prodierint; sunt enim propria ejus verba deprompta ex Praefatione, quam praemisit *Historiae Ecclesiasticae* EUSEBII hoc anno editae. In hac Praefatione adhuc fuse exponit rationes, propter quas ad hoc laboris genus sese contulerit; quas rationes adhuc explicavit in alia Praefatione, quam praemisit opusculis JOHANNIS PHILIPPI MESSANENSIS ab ipso editis anno 1481. Heic autem observandum est, hunc PHILIPPUM MESSANENSEM, qui fuit ex familia Dominicanorum, errore nominis perperam confundi cum nostro Archiatro, quem errorem recoxit editor *Biblioth. Fabricianae med. Latinitatis Tom. V. pag.* 289., *&* 294. Sed in hunc insurrexit MEERMANNUS in *origin. Typogr. Par. II. pag.* 230. Ambo vero hi PHILIPPI affinitate quidem fuere conjuncti, ut dicit PHILIPPUS no-

vendi adjumenta. Qua de caussa eruditorum sui praesertim temporis opera typis man-

---

noster in praedicta Praefatione, PHILIPPI Dominicani opusculis praefixa nullatenus vero fuere consanguinei. Quo autem anno obierit PHILIPPUS DE LIGNAMINE, nullo certo documento rescire potui. Filium habuit nomine ANTONIUM, de quo in *Chronico Ricobaldino anni* 1474. sermo est: hunc autem in sua patria Archiepiscopum fuisse scribit ROCCUS PYRRHUS in notitia Ecclesiae Messanensis pag. 365.

JOHANNES PHILIPPUS DE LIGNAMINE non fuit tantum editor, sed auctor quoque variorum librorum. Praeter eruditas Praefationes, quas operibus a se editis praefixit, duo sequentia opera elaboravit, nempe 1. *Continuationem Chronici illustrium virorum, ac Pontificum a* RICOBALDINO *inthoati*, sicut ipse affirmat in Praefatione ad hoc opus. 2. Opusculum *de conservanda sanitate, mediisque pro ea obtinenda adhibendis*, quod una cum PETRO DE ABANO *de Remediis venenorum* impressit anno 1475. in 4. Quia autem variis scriptoribus duo haec opuscula manibus tractare non contigit, ideo sub variis titulis laudantur, sicque opera JOH. PHILIPPI DE LIGNAMINE multiplicantur. Idcirco VANDERLINDEN *De scriptis medicis pag.* 661. post GESNERUM PHILIPPO tribuit opusculum *de cibo, & potu utili, aut nocivo homini* impressum Romae; quod non aliud esse evidens est, quam opus *de conservanda sanitate*. Pariter MONGITORE *Biblioth. Siculae Tom. I. pag.* 362. Chronicon unum ipsi adjudicat, quod a Chronici Ricobaldini continuatione non difer-

mandari curavit. *Ulricum Han* accersivit jam ineunte anno 1471; & in sua domo institutis praelis eximias editiones vulgavit, hac modesta subscriptione usus in domo *Joh. Philippi de Lignamine*. Alios deinde Typographos eumdem in finem conduxit usque ad annum 1482., postea vero illius nomen nullibi invenio. Libris, quorum editionem curaverat, Praefationes praemittere solebat, in quibus suam eruditionem non minus, quam animi ingenuitatem demonstrat, Summi Pontificis, & quorumdam Cardinalium beneficia celebrans. Aliquos tamen perstrinxit aemulos, in-

---

diferre certum est. Item MANGETIUS *Biblioth. Scriptorum Medicorum Tom. II. pag.* 80., & JOH. DOMINICUS MANSI *Biblioth. Fabricii Tom. IV. pag.* 275., adscribunt ipsi opusculum *de Sibyllis*, tamquam impressum in propriis aedibus anno 1481. Hoc autem nihil aliud est, quam unum ex opusculis JOH. PHILIPPI ex ordine Praedicatorum (de quo supra) cujus hic est titulus: *De Sibyllis, & Probae Falconiae Carminibus libellus*, una cum earum figuris ligno incisis. Opusculorum autem hujus Dominicani collectionem impressisse PHILIPPUM DE LIGNAMINE supra memoratum est. Qui autem plura de hoc Archiatro celebri desiderat, legat PROSPERUM MANDOSIUM *De Archiatris Pontificiis* edit. Romanae anno 1696. in 4. pag. 128.

invidosque viros, qui artem Typographicam, quam exercere videbatur, tamquam viliorem, & generis sui nobilitate non satis dignam fastidiose traducebant. Tunc enim Cives Romani parum addicti erant litteris, atque florebant paucissimi litterati viri ex populo Romano. Audiamus hac de re *Joh. Andream* (119): *Neminem adhuc reperimus ex Sacro Collegio Cardinalium nostris studiis non incredibiliter affectum, atque favorabilem, adeo ut quo major sit in eis dignitatis splendor, eo etiam humanitas plenior elucescat. Quod utinam de ceteris gradibus dicere vere possimus, forsitan essemus aliquando nonnullis de laboribus liberati. Sed sciant tenaces isti non se libros amare, sed chartas, quibus pro ingratitudine hoc solum recipimus, nos tanto plus laudis merituros, qui quidem simus etiam in avarissimos chartae bonorum librorum copiae munifice liberales.*

Sed pro rerum humanarum conditione ars Typographica, quae a primis ejus initiis ad annum usque 1471., tanto splendore

(119) In Praefatione ad *Lucanum* anni 1469.

dore, tantaque aemulatione floruerat, a priſtina gloria tam cito degener fuit, ut jam anno 1473. vix ſupereſſent libri (120) imprimendi, & annis 1479., & 80. vix adhuc duo remanerent Typographi, atque ſic deinceps uſque ad finem ſaeculi decimi quinti praeclara ars illa in deterius vergebat. Neque tamen deerant tunc eruditi ſcriptores, qui ſua opera typis committenda haberent; numquam enim Roma tot tantiſque abundavit in omni genere litteratis viris. Hoc nimirum ſaeculo florebat Academia Romana (121), ſed cauſ-

(120) Hoc enim legitur in admonitione praefixa *ſecundae parti Conſiliorum* PAULLI DE CASTRO ex edit. Romana anni 1473. *Sic quia jam tot annis elapſis haec ars imprimendi maxime per totam Italiam floruit, ita ut non ſolum Juris Canonici, & Civilis, verum etiam & Divinarum Scripturarum, ac linguae Latinae nullum jam volumen ad imprimendum ſuperſit.*

(121) Academia Romana aliarum omnium, quae futuris temporibus exſtitere, mater, ut ita dicam, & norma circa annum 1460. ſub PIO II. ortum habuit, ſuamque debet originem POMPONIO LAETO, in cujus aedibus ad montem Quirinalem Academicos coetus habebant illuſtriores, qui tunc Romae aderant litterati viri. Ad ſeverum ibi examen revocabant ſua, aliorumque opera, & ita intemperantes, atque ſupercilioſi

caussae plurimae artis progressum retardabant. Typographi igitur, qui & Bibliopola-

liosi fuere antiquitatis Romanae amatores, ut baptismi nomen, tamquam minus Latinum, respuentes aliud sibi finxerint. Ita JULIUS SANSEVERINUS nomen POMPONII LAETI adoptavit; SANNAZARIUS ACTIUM SINCERUM se nominavit; PHILIPPUS A S. GEMINIANO CALLIMACHI nomen habere voluit; FRANCISCUS BETTI CODRUM, JOHANNES E PONTE JOVIANUM PONTANUM sese mutatis nominibus dixerunt, idemque fecere alii plurimi sub hoc praetextu, ut nempe illustria nomina sibi imitanda proponerent. Verum PAULLO II. Summo Pontifici maxime displicuit affectata haec agendi ratio, atque hinc factum est, ut in ipsis fere incunabulis extincta fuerit nascens Academia. Sed paullo post restituta viros habuit doctrinae fama celebres in quolibet etiam statu. Sic v. g. in ordine Episcopali LUCIDUS FAZINIUS MAPHAEJUS Romanus Episcopus Signinus (ob suam peritiam in utraque lingua phosphorus dictus); ad hunc enim scribens ALEXANDER Episcopus Cortensis anno 1483. dicit: *Scis quanti te facerem, nisi esses Pomponianus*. Illi ergo ab Imperatore FRIDERICO privilegium obtinuere, Romae quot annis die XX. Aprilis natalitia urbis celebrandi. Jam ab anno 1483. prope domum POMPONII LAETI festivam missam fuisse celebratam, & inter prandium perlectum fuisse concessum ab Imperatore privilegium, fidem facit diarium manuscriptum JACOBI VOLATERRANI, quod in Biblioth. Marchionis POMPNII FRANGIPANI exstitisse testatur P. CASI-

larum officio fungebantur, vili pretio libros vendere, aut eos diutius adservare coacti, aliis suscipiendis laboribus Typographicis impares evadebant, adeo ut nulli novo operi sese accingere auderent. Hinc eorum major pars praela portatilia circumferebant, & nacti litteratos viros, qui propriis sumptibus sua ederent opera, tandem praelo manum admovebant, statim ac parata subministraretur pecunia. Quare factum est, ut aliqui libri in domo *de Cinquinis*, alii in domo *de Vulteriis*, & ita de

SIMIRUS ex ordine Minorum in libro, cui titulus: *Memorie istoriche della Chiesa, e Convento di Santa Maria in Ara Coeli*, impr. Romae 1736. in 4. pag. 325. Anno etiam 1501. missae hujus cantatae in Ara Caeli mentionem facit BURCHARDUS Caeremoniarum Magister sub ALEXANDRO VI. in diario ejus manuscripto, quod latet in Bibliotheca *Chisiana*, de quo tam fuse agitur *Biblioth.* FABRICII *mediae Latinitatis lib. II.* Hunc autem BURCHARDI textum, exhibentem pompam illius missae integrum, & a verbo ad verum refert P. CASIMIRUS modo laudatus loco etiam & pagina citat. De hac Academia Romana apud multos disseritur, inter quos nominandus venit ANTONIUS VULPIUS in vita SANNAZARII, praefixa ejus operibus ex edit. Patavina anni 1731. pag. IX., & sequentibus. Huic autem materiam suppeditarat Academia Neapolitana, quae ex hac, curante PONTANO, processerat.

de multis aliis impressi reperiantur. Porro haec vaga, & fere dicam circulatoria Typographiae exercitatio arti parum decoris, imo ignominiam afferebat. In hoc tamen statu fuit ars illa, donec saeculo XVI. a *Julio II.*, & *Leone X.* resuscitata, tandem sub *Gregorio XIII.*, & *Sixto V.* ad summam perfectionem perducta fuit. Sub primo enim erecta est in Fano Fortunae Typographia Arabica, ejusque jussu, & Romae *Joh. Potkens* Praepositus Ecclesiae S. Georgii Coloniensis, curavit confici characteres Chaldaeos antiquos, quibus Abrahamum, & Heber fuisse usos existimabant Christiani Aethiopes, in quorum gratiam id praestitit (*) Sub ipso etiam Romae floruere *Mazochius*, aliique magni nominis Typographi. Secundus vero *Johannem Lascarim*, & *Zachariam Calliergi* accersivit, ut unus institueret, alter vero dirigeret celebrem Typographiam ad radicem montis Cabal-

(*) *Psalterium*, & *Cantica Canticorum*, *impress. ingenio*, & *impensis* JOH. POTKENS *Praepositi Ecclesiae S. Georgii Coloniensis*. *Romae per* MARCELLUM SILBERT *alias* FRANK, & *finitum die ultima Junii ann. salut. M. D. XIII. in* 4. Rarissimus hic Codex exstat in Biblioth. Trinitatis de Monte.

ballini, e qua ſplendidae prodiere editiones, inter quas mihi videre contigit *Porphyrianas quaeſtiones*, *&* *de antro Nympharum in Odyſſea opuſculum*, impr. Romae *in Gymnaſio Mediceo ad Caballinum montem anno* 1517. in 4., quo nihil umquam ſplendidius mihi occurrit. Rariſſimae inſuper ſunt omnes editiones Graecae hujus officinae. *Gregorius* vero XIII. parens quaſi fuit hujus artis, ac de eo audiamus *Midendorpium* libro 1. *Academiarum orbis univerſi celebrium cap.*22. *pag.*185., *&* 187. edit. Coloniae 1602. *in* 8. Ait autem *Gregorius XIII. imprimendi artem Hebraicis, Graecis, Chaldaeis, Arabicis, Armenis, Illyricis characteribus abs ſe praecipue inſtructam ita promovit, ut jam orientis, & oppreſſae a Turcis, & Schiſmaticis Europae populi miſſis Catechiſmis propria ad pietatem lingua inſtituantur*. Tandem ſub *Sixto V.* ad perfectionem perducta eſt; ſingularis enim erat inter Typographos aemulatio, ac ſub ipſo erecta eſt, ac completa celebris officina Vaticana referta characteribus cujuslibet idiomatis.

CAPUT QUINTUM

De Typographis Romanis saeculi XV.

ROma non solum prima ante ceteras Italiae urbes Typographiam exercuisse gloriatur, sed etiam plurimos per universam ditionem suam jactat Typographos, apud ceteras adhuc manente fere ignota arte Typographica. Sic v. g. Trebiae (*Trevi*) (122) Provinciae Umbriae antiquissimo, ac nobili oppido anno 1470., Fulginii (*Foligno*) (123) eod. anno, Aesii

(122) *Historia quomodo Beatus Franciscus petivit a Christo indulgentiam pro Ecclesia S. Mariae de Angelis*; impr. *Treviae MCCCCLXX.* in fol., ex charactere elegante quadrato. Reperitur in Bibliotheca Alexandrina Archigymnasii Romanae Sapientiae.

(123) LEONARDI ARETINI *Historia belli adversus Gothos .... Aemilianus de Orsinis Fulginas, & Joh. Numeister Theutonicus, ejusque Socii impresserunt in Domo ejusd. Aemiliani de Orsinis Fulginei an. millesi. quadring. septuages. in fol.* Hic autem AEMILIANUS ex nobili prosapia apud Fulginates vir fuit *acutissimi ingenii, acris, ac industrius* juxta verba epistolae FRANCISCI PATRITII Episcopi Caetani ad AUGUSTINUM PATRITIUM datam *die prima februarii anno* 1464., quae exstat manuscripta in Seminario Fulginati; ac dein vulgata

ſii (*Jeſi*) (124) anno 1473. &c. Sed id nunc agimus, ut de ſolis Romanis Typographis ſermonem habere lubeat.

CONRADUS SWEYNHEYM ET ARNOLDUS PANNARTZ.

A Locis Moguntiae vicinis ſic dicti ſunt duo illi Typographi; a *Fauſto* autem & *Schoiffero* artem Typographicam edocti,

gata eſt a Cl. Praeſule STEPHANO BORGIA Sac. Cong. de Propaganda Fide a Secretis in Praefatione ad PII II. Orationem *de bello Turcis inferendo* editam in Tomo III. *Anecdotorum* Romae ann. 1774. pag. 285. Deinde AEMILIANUS factus eſt praepoſitus curiae monetariae Romanae ſub SIXTO IV. anno 1475. juxta PHILIPPUM FLORAVANTEM lib. de Denariis Pontificiis, impreſs. Romae 1738.

(124) *Liber Conſtitutionum S. Matris Eccleſiae editarum per Dom.* AEGIDIUM *Epiſcopum Sabinenſem* (AEGIDIUS CARILIUS ALBORNOTIUS Hiſpanus mortuus Viterbii ann. 1367.) *Apoſtolicae Sedis legatum, & Dom. noſtri Papae Vicarium*; impr. *MCCCCLXXIII. indictione ſexta .... Die vero quarta menſis octobris in Civitate Aexii; finitae fuerunt a Magiſtro Friderico Veronenſi earum impreſſore*; *in fol.* Exſtat in Bibliotheca Aracaelitana Romae. Veroſimillimum eſt ab anno 1472. hunc FRIDERICUM jam ibi praelum exercuiſſe, quia hoc anno innominato loco impreſſit opera DANTIS, referente HAYM *pag.* 183. *edit. Mediolan. anni* 1771. *in* 4.

cti, ab anno 1464. Germania profecti Sublacense Monasterium petierunt, ubi annis 1465., & 1466. Typographiam tractarunt. Sed labente anno 1467. praelis Romam translatis artis suae sedem posuere in aedibus nobilissimae familiae *de Maximis*, ibique omnia invenerunt liberaliter ad Typographiam adjumenta, & commoda. Ast vergente ad finem anno 1473. initam Societatem solverunt (nescimus, qua de caussa); ac tunc uterque ad privatam fortunam augendam sese dedit. Facile conjectari licet *Conradum* aemulationis animo in *Ulricum Han* excitatum sese ad chalcographiam convertisse, & novae artis exercitium inchoasse a *Geographicis Ptolemaei tabulis*, atque ita primus fuit, qui de figuris aere incisis Typographicae arti adjungendis cogitavit. Hujus *Conradi* laboris duo nobis suppetunt monumenta, praefatio scilicet praefixa *Ptolemaeo* anni 1478. (125), & manuscripta una *Domitii* *Cal-*

(125) *Magister vero* CONRADUS SWEYNHEYM *Germanus, a quo formandorum Romae librorum ars primum profecta est, occasione hinc sumpta, posteritati consulens animum primum ad hanc doctrinam adplicuit, subinde*

Calderini, quae huic eidem editioni praemittenda erat, ſed quae *Calderini* morte praevia ſuppreſſa eſt. Hanc autem retulit ex autographo *Scipio Maffeius Veronae illuſtr. Part. II. pag.* 218. *edit. in* 8. (126) & juxta eadem monumenta, *triennio in hoc*

G 3

de adhibitis mathematicis viris, quemadmodum tabulis aeneis imprimerentur, edocuit, triennioque in hac cura conſumpto diem obiit, in cujus vigiliarum, laborumque partem non inferiori ingenio, ac ſtudio ARNOLDUS BUKINK *e Germania vir apprime eruditus ad imperfectum opus ſuccedens..... perfecit.*

(126) DOMITII CALDERINI *Secretarii Apoſtolici in emendationem tabularum* PTOLEMAEI *ad* XISTUM IV. *Pont. Max.* ita habet titulus; deinde exhibitis praeſtantia, & merito hujus editionis ſic proſequitur: *Hoc opus tam varium, tam ſubtile, tam divinum jam pridem in Codicibus Latinis admodum depravatum, cum ut emendarem,* CONRADUS *Germanus, a quo, ut ſcis, Romae formandorum librorum induſtria primum profecta eſt, olim diligentiſſime peteret, feci id quidem non tamen tam libenter, quam laborioſe; nam multa ex mathematicis diſciplinis ſumenda fuerunt, ut viginti ſex tabulae aeneae (totidem ſunt a* PTOLEMAEO *in univerſum orbem diſtributae) diligenter exſculperentur, ex quibus veluti exemplis reliqui ducerentur libri &c.* Deinde nota ad marginem manuſcripta ejuſd. temporis additur. *Denique acerrimi ingenii vir triennium in hac una opera poſuit, magno ſumptu, majore cura, maxima vero, ut quidem ſpero, laude, & gloria immortali.*

hoc opere consumpto, *diem ultimum clausit*, hoc est sub finem anni 1476.

Arnoldus vero *Pannartz* a praelo numquam destitit usque ad eumdem annum 1476., multaque opera in lucem edidit minútiori quidem charactere, sed elegantiori. An vero teterrima peste, quae tot Romanorum civium millia eo anno abstulit, ipse quoque sublatus fuerit, an vero arti Typographicae valedixerit tantum, pro incerto haberi debet. Quidquid sit, certum est tamen, *opus Epistolarum S. Hieronymi* hoc anno ab eo inchoatum remansisse imperfectum, ita ut *Georgius Laver* eorumdem characterum heres factus volumen II. anno 1479. pro operis complemento evulgaverit.

Hos duos Typographos in arte sua peritissimos fuisse nemo negare potest; eorum tamen fortunae, atque officinae magnum detrimentum attulit major aviditas. Siquidem invidia perciti in *Ulricum Han* ejus praela evertere meditabantur, & quidem ubi primum *Ulricus* librum aliquem edebat, statim hi duo aemuli eumdem suis typis rursus vulgabant, atque ita venditionis facilitati, & emolumento

unius

unius & alterius plurimum nocebant (127). Fraudis insuper accusantur a *Fabricio*, & *Richardo Simone* de iisdem editionibus reproductis diversis sub annis, v. g. quod *Hieronymi* epistolas ex edit. anni 1468., datá nova subscriptione sub anno 1470., reproduxerint, quasi nova fuerit editio, quod & positive affirmavit Cardinalis *Quirini*, sed *II. Parte hujus operis* eos vindicare conabimur. Charactere quadrato usi sunt; potius enim hujus formae character appellandus est Sublacensis, quam *Gothicus*, & talem hujus characteris formam servarunt, ut ab anno 1467. ad 1473. vix aliquid in eo mutasse dicendi sint. Quare si quandoque appareat in editionibus diversitas characteris, haec ipsius majori, vel minori vetustati tribuenda est. Hi primi fuere Typographi, qui integros textus Graecos in suas editiones invexerint, notasque in margine ad textus interpretationem addiderint. Ipsi quoque usum praefationum, quas *Dedicatorias* dicunt, introduxere; paucissima edebant, ut ex dictis su-

G 4 pra

(127) Hoc patet de QUINTILIANO, SVETONIO, & JUSTINO anni 1470.

pra constat pag. 77., exemplaria. Inter varios ab illis libros editos aliqui sunt raritatis insignis, & in ejusdem editionis exemplaribus saepe occurrit singularis disparitas, sed hujus optimam rationem suppeditat *Johannes Andreas* (128), ad quam huc usque nemo ex Bibliographis attendit. *Neque fui id circo segnior* (inquit ille) *in juvandis pro virili studiosis, quod quidam dicuntur mihi (utinam falso, eorum jam quicumque sunt) epistolas meas tuo nomini, numinique dicatas e fronte librorum detrahere. In quo quod ad me attinet illis habeo mirificam gratiam, tam bene de laboribus meis judicant.... errores si sunt, qui mihi inscribi debeant, multum per eos lucror auctoris nomine, epistola suppressa citato.....si gratiam mereor, hoc conatu nihil faciunt.....si tamen hoc quicquam est, sciant, quas relinquunt epistolas ab impressoribus cum eorum utilitate pluris venundari &c*

Hinc in ejusdem editionis permultis exemplaribus aliqua occurrunt, in quibus defi-

(128) In Praefat. *ad Epistolas Ciceronis ad Atticum Brutum &c. anni* 1470.

deficiunt illae epistolae praefatoriae; unde exemplaria illa quandoque ex editione diversa dicta sunt.

ULDARICUS HAN SEU GALLUS.

LAtine gallus gallinaceus, Ingolstadii apud Bavaros natus (129), civis Viennensis dictus a parentibus ex urbe Viennensi fortasse oriundis. Hunc aurifabri artem primum exercuisse, aut chartarum lusoriarum artificem fuisse suspicatus est D. *Meerman* (130). Is vero artem Typographicam apud *Schoefferum*, aut *Guttemberg* edoctus Romanum iter aggressus est hujus artis exercendae caussa. An vero Argentorati aliquid typis antea dederit, ut placuit *Kleffekero* (131), an etiam id in aliis Italiae urbibus praestiterit, ut opina-

(129) Ita se appellat in variis librorum a se editorum subscriptionibus, v. g. *Institutionum* JUSTINIANI ann. 1475.

(130) *Origin. Typograph. Part. II. cap. IX.* ea ductus ratione, quod illius generis opifices tunc temporis in Germania conficerent figuras ejusd. generis, ac quas ULRICUS edidit in libro Card. de TURRECREMATA.

(131) Apud VOLFFII *Monument. Typograph. Tom. I. pag.* 1034.

pinatur *Cramerus* (132), nihil moramur. Romam appulsus haud tardius anno ineunte 1467., non vero 1468., ut scribit *Maittairius*, (133) peritiae suae specimen exhibere coepit. Meditationes *Johannis de Turrecremata*, quae figuris illustratae fuere, primus est officinae *Ulrici* fetus anni nota signatus (134). Si igitur ex industria *Conradi*, & *Arnoldi* (135) diem, & mensem in sua subscriptione omisisset *Ulricus*, deficeret pro his titulus, quo probaretur ab ipsis primum fuisse in urbe vulgatum volumen. Sed aliunde stat abunde pro *Udalrico* veritas; primus enim officinam, praelumque Typographicum Romae disposuit, primusque ad imprimendum se accinxit. Hoc siquidem produnt figurae, quibus opus suum illustravit, in quibus conficiendis longiori opus erat temporis inter-

(132) Apud eumdem *pag.* 952.

(133) *Tom. I. edit. anni* 1719.

(134) Prius ipsum aliquid vulgasse non dubito, qualis foret, v. g. *Bulla* PII II. *contra Turcas*, de qua infra; solitum enim fuit ipsi nulla anni nota suos consignare libros.

(135) Annum tantum designavere in editione *Epistolarum familiarium anni* 1467.

tervallo, quam pro imprimendo opuſculo *epiſtolarum familiarium Ciceronis*.

Nihilominus *Udalricus* augendae gloriae, & fortunae magis, quam repellendae invidiae ſollicitus, totus fuit ab hoc anno in parandis characteribus, ita ut quatuor horum ſpecies ſolo biennio prodierint. Singulares quidem fuere priores duae, una pro *meditationibus* Card. *de Turrecremata*, huic quo miſſalia imprimi ſolent, characteri ratione majoris formae ſimilis; altera vero pro libro *Ciceronis de Oratore*, & alio ejuſdem de *Officiis*, quae erat ex minori, tenuiorique forma. Utriuſque autem typum, ac figuram exhibet ſecunda figura. At characteres, qui in *Livii*, & *Plutarchi*, alii vero, qui in *Svetonii*, & *Quintiliani* editionibus adhibiti fuere, unus majoris, alter vero formae minoris, de elegantia, formaeque pulchritudine, contendunt cum aliis quibuslibet characteribus ab ortu Typographiae ad noſtra uſque tempora uſitatis.

Udalricus tamen trium annorum ſpatio innumeros Codices ſuis typis vulgavit; ſicut *Parte II.* hujus operis exhibebitur, quamdiu ſcilicet cum *Campano* amicitiam,

ac

ac ſocietatem ſervavit. At profecto in Germaniam *Campano* anno 1471., commercium iniit cum quodam ex ejus diſcipulis, *Simone Nicolai de Luca*, cum quo communem habuit officinam *in domo de Taliacoxis*. Haec ſocietas ad annum uſque 1474. perduravit; deinde ſolus artem tractavit, modo ſub proprio nomine, Moguntinorum Typographorum tunc ſubſcriptione uſus, modo *Lupi Galli* fratris ſui nomine uſurpato, uſque ad annum 1477., modo etiam in aedibus *Johannis Philippi de Lignamine*, in quibus celebrem officinam inſtruxit, huicque uſque ad mortem praefuit.

Characteris Romani formam ad perfectionem perduxit *Ulricus Han*, atque etiam punctorum uſum accuratiorem reddidit, non tamen ab omni errore expurgavit, ut videre eſt in editione *Pſalterii* Card. *de Turrecremata* anni 1476. Ipſe primus figuras ſculptas Typographiae addidit. Neque etiam dubito hunc fuiſſe auctorem *Sibyllinarum figurarum*, quae exſtant in opuſculis *Philippi de Barberiis* anni 1481. Perfecte enim conveniunt cum illis, quibus exornatae ſunt *Meditationes*

Card.

Card. *de Turrecremata*. *Registri* chartarum auctorem fecit ipsum *Meerman* (136), quem tamen hac in re errasse mihi persuadeo (137). In exemplarium edendorum numero parcior adhuc fuit, quam *Conradus*, & *Arnoldus*; hinc rariores sunt ejus editiones. Sed negligentiae reus fuit in praefigendo suis editionibus anno, nullo enim laudabili modo excusari potest hujus defectus. De ejus mortis anno altum est apud Scriptores silentium. Hoc unum constat, ultra annum 1478. nullam de eo haberi mentionem.

GEORGIUS LAVER.

HErbipoli apud Germanos natus una cum ceteris suae nationis opificibus Romam Typographiae transferendae caussa appulit, nec tardius quidem anno 1469. Ineunte enim anno 1470. praelum jam habebat instructum in *Monasterio S. Eusebii*, unde emerserunt innumeri auctores Poe-

(136) *Origin. Typograph. Part. I. Cap. IV. pag. 76.*

(137) Jam enim *registrum* illud in editionibus CONRADI, & ARNOLDI ab anno 1470. reperi.

Poetae, & Oratores quidem ab hoc anno ad ann. 1472. Anni vero notam qua ratione omittebat, ignoratur. In sua officina curam correctoris exercuere doctiores illius temporis, inter quos *Pomponius Laetus*, & *Bartholomaeus Platina*, tum ipsimet Religiosi illius monasterii hoc munus praestitere. Anno autem 1472. societatem iniit cum *Leonardo Pflug*, & usque ad annum 1483. laudabiliter munere suo functus est. Elapso autem hoc anno non amplius suppetunt illius monumenta.

SIMON NICOLAI DE LUCA.

UNus fuit e primis ex Italia, qui edocti artem Typographicam in patria apud Germanos Typographos eam postea solus exercuerit. Pro magistro fuit ipsi *Ulricus Han*, qui cognito hujus ingenio postea (anno nempe 1471.) eum sibi in socium adjunxit, simul imprimentes ab hoc anno *in domo de Taliacoxis in pinea Regione prope palatium S. Marci*. At anno 1475. solus munus hoc exercuit. Nihil de hoc Typographo invenitur apud Scriptores Lucenses. Appellatur autem *mercator se-*

ſequens curiam Romanam in nota manuſcripta ſubnexa ſubſcriptioni *Petri Brixienſis anni* 1476. Ultra annum 1478. in annalibus Typographicis non amplius apparet *Simonis de Luca* nomen.

JOH. PHILIPPUS DE LIGNAMINE.

HUnc non Typographum, ſed Typographiae patronum appellandum dictum eſt ſupra *Cap. V. pag.* 88., *& ſeq.*

ADAM ROT.

HIc Metenſis Dioeceſis Clericus ab anno 1471. Romae Typographiam exercuit ad annum 1475., a quo non amplius nomen ejus apparet. Primus invexit diphthongorum uſum in Typographicis rebus, per unicam litteram ex duabus conflatam, ſeu per monogramma. Ceterum an *Adamus Rot* cum *Adamo de Ambergau* Typographo coaevo idem fuerit, incertum eſt.

LEO-

NICOLAUS HANHEYMER.

EX Oppenheim oriundus currentibus annis 1474., & 1475. Romae una cum *Scheurener* impreſſit, ſed non ultra.

BARTHOLOMAEUS GULDINBECH.

EX Sultz oriundus anno 1476. Romae imprimere coepit, & anno 1482. reperitur adhuc in ſubſcriptione *Summae Divi Thomae*; attamen perpauca inveniuntur ejuſdem opera.

JOHANNES SCHEURENER.

IN Bopardia natus ab anno 1474. uſque ad annum 1477. impreſſit, ſed ultra annum hunc haud progrediuntur ejuſdem monumenta.

JOHANNES REYNARDUS.

EX Enningen in Dioeceſi Conſtantienſi oriundus anno 1473. Romae imprimebat, quod praeſtitit uſque ad annum 1475. Deinde Argentoratum migravit, ubi no-

nomini priori adjecit illud *Gruningen*, vel *Gruniger*, ab anno ſcilicet 1484., ibique adhuc ineunte ſaeculo XVI. imprimebat (139).

GEORGIUS TIBULLUS DE AMIDANIS.

EX Cremona oriundus currente anno 1475. quoſdam auctores antiquos e praelis ſuis Romae vulgavit, ſed ultra hunc annum penitus ignoratur.

LUPUS GALLUS.

ULrici Galli frater una vice tantum nomen ſuum in librorum ſubſcriptione ſubjecit, anno nempe 1476. Quid autem de eo acciderit poſtea, ignoratur.

(139) Omnes hi Typographi a GEORGIO SASCHEL uſque ad JOHANNEM REYNARDUM natione Germani; probabiliter majori ſaltem ex parte Romam appulerunt tamquam opifices cum ULRICO HAN, & CONRADO, ac ARNOLDO. Deinde proprias ſibi officinas erexere, ſed magiſtrorum degeneres, peſſimis uſi ſunt characteribus, brevique artem relinquere coacti ſunt.

NICOLAUS LUPUS.

TYpographus ex ſolo imaginationis fetu *Krantzii in memorabilibus Bibliothecae Elizabethanae Wratislavienſis*, cui poſtea *Maittaire* adhaeſit, quique hunc imprimentem induxit anno 1482. *Ptolemaei Geographiam*, ſed errorem detexit, ac refellit *Schelhornius* (140).

ARNOLDUS BUKINK.

NAtione etiam Germanus potius Calcographus, quam Typographus appellari deberet; non enim aliunde innoteſcit, quam ex editione *Ptolemaei* anni 1478., in cujus praefatione dicitur ſucceſſiſſe *Conrado Sweynheym* pro terminandis geographicis tabulis aeneis. Verum tamen eſt fuiſſe etiam Typographum, quia in ſubſcriptione laudatae Geographiae dicit hanc ſe in tabulis aeneis jam in picturis formatam impreſſiſſe.

EU-

(140) In notis ad Card. QUIRINI pag. 237.

EUCHARIUS FRANK.

SEu *Silbert* ex Herbipoli, nomen suum saepe licentia etymologica mutavit, quandoque se *Eucharium Argenteum*, quandoque *Eucharium Archirion* nominavit, quia *Frank* nomen ejus Germanicum Latine significat *Argentum*, & Graece Ἀργύριον. Ab aliquibus jam inducitur imprimens ab anno 1475. Sed cur ab hoc anno usque ad 1480. otiosus exstiterit, nihil ex iis, quae ipsius saltem nomine insignita sint, huc usque apparuit. Sed ab hoc anno quasi solus Romanus fuit Typographus, & artem hanc sub *Julio II.* anno 1504. adhuc exercebat, se Pontificis Typographum appellans. Hanc etiam filio suo *Marcello* una cum officina transmisit, & charactere semigothico semper usus est usque ab XVI. saeculum.

GEORGIUS HEROLT.

EX Bamberga ortus, Romae anno 1481. Typographicam artem tractavit usus charactere Romano elegante; sed ultra

annum hunc nihil, quod ad ipsum pertineat, occurrit.

STEPHANUS PLANCH.

ORtus in Patavia Germaniae oppido (Passauv) ab anno 1482., non vero 1472. (141) Romae impressit usque ad finem illius saeculi. Quandoque se *Stephanum* solum nominabat, v. g. in *Vocabulario juris* anni 1494., & aliquando Gothico utebatur charactere, ut in laudato opere.

JOHANNES HUGO.

DE Gengenbach per aliquot annos Romae Typographus exstitit, sed quo expresse anno inceperit, ignoratur, quia notam anni omisit in omnibus fere libris a se ipso vulgatis. Primo apparet anno 1485. in opusculis *Gundisalvi*. Typographus ille quoad elegantiam characterum

(141) Ut placuit MAITTAIRIO, qui ipsum imprimentem iuduxit opus *de regimine Principum Aegidii Romani*, anno 1472. Hunc quidem librum reipsa impressit, sed anno 1482.

rum comparari poteſt cum primis illius ſaeculi Typographis.

PETRUS DE TURRE.

QUem credo potius Bibliopolam, quam Typographum. Dicitur tamen arte, & expenſis *Petri de Turre* impreſſa *Ptolemaei Coſmographia* anno 1490. Anno vero 1507. curavit *Petrus de Turre*, de nova *Ptolemaei* editione, quam auctiorem edidit, iiſdem tamen ſemper adhibitis tabulis aeneis, ac in editionibus annor. 1478., & 1490., aliquibus aliis tamen adjunctis. In hac autem editione anni 1507., quae etiam rariſſima eſt, ſicut duae ſuperiores, *Petrus* ſe Bibliopolam nominat.

JOHANNES BESICHEN.

PRimum in Baſilea Typographus (142), deinde Romam anno 1493. una cum *Sigiſmundo Mayer* appulſus impreſſit, &

 anno

(142) Sicut colligitur ex *Tractatu de Horis Canonicis Baſileae impreſſis apud Johannem Beſichen*.

anno 1500. una cum *Martino Amsterdam* adhuc ibi eamdem artem exercebat.

SIGISMUDUS MAYER.

EOdem anno, ac *Besicken* Romam se contulit, unaque cum eo impressit, sed eodem etiam anno abiit; ac celebrem officinam Neapoli disposuit ineunte saeculo XVI., ex qua innumeri, & primi generis auctores emerserunt (143).

(143) Sub anno 1493. occurrit Typographus nomine ANDREAS FRITAGIUS, tum alter sub anno 1500. qui MARTINUS AMSTERDAM dicitur, sed quia eorum exsistentiae incerta adhuc sunt monumenta, ideo de illis speciatim nihil hic subjicietur.

PRIMAE PARTIS FINIS.

SPE-

SPECIMINIS HISTORICI

TYPOGRAPHIAE ROMANAE

XV. SAECULI

PARS SECVNDA

SEU INDEX LIBRORUM ILLO SAECULO ROMAE IMPRESSORUM.

f. I

Lactantii Firmiani de diuinis in
Sub ãno dñi. M.CCCC.LXV.
secúdo. Indictiõe. xiii. die uero
rabili monasterio Sublacensi.

f. II

Dgi
mero & memoria uetera re
uideri solēt qui in optima
rerum gestarum gloria
potuerunt : ut uel in ne

TYPOGRAPHIAE ROMANAE

SAECULI XV.

PARS SECUNDA

MCCCCLXV.

LACTANTIUS de Divinis inſtitutionibus de opificio Dei &c. *Sub anno Domini* MCCCCLXV. *Pontificatus Pauli Pape II. anno ejus ſecundo indictione XIII. die vero antepenultima menſis Octobris in venerabili Monaſterio Sublacenſi. DEO gratias.* in folio (*a*).

MAR.

(*a*) Huic LACTANTII editioni ordine praeeſt *Donatus pro puerulis* ſecundum indicem datum a CONRADO SWEYNHEYM, & ARNOLDO PANNARTZ *in Bibliis*

MCCCCLXVI, & MCCCCLXVII.

MAR. TULLII CICERONIS de Oratore libri tres ad Quintum Fratrem. in fol. (*a*).

San-

Bibliis Lyranis anni 1472., ſed cum claram ejus notitiam habere non potuerim, ideo hunc ad feliciorem remitto. De hoc tamen vide MEERMAN *origin. Typogr. Part. II. pag.* 245. Hanc LACTANTII editionem in multis Bibliothecis Romanis pertractavi, inter quas Vaticana, Barberina, Corſiniana, Aracaelitana, & aliae. Hujuſmodi exemplar acceſſit nuper inſtructiſſimae Bibliothecae SSmi D. N. PII VI., quam publico Caeſenatenſium bono non ita pridem deſignavit.

(*a*) Hic deficiunt anni, loci, & Typographi notae, ſed ſimilitudo characterum cum ſuperiori, & ſequenti induxit omnes Bibliographos ad adſignandam ipſi eamdem originem; & aliunde ex GASPARIS VERONENSIS teſtimonio relato Cap. II. clare evincitur, ipſum prodire debuiſſe ante annum 1468. His autem *de Oratore libris* annectendos *Brutum*, & *Oratorem ad Brutum* cenſuere MAITTAIRE, & Auctor *Catalogi Biblioth. Harleianae*, de quo vide MEERMAN loco ſup. cit. pag. 246. Singulare hoc habet rariſſima haec editio, & diverſum a ceteris omnino XV. ſaeculi impreſſionibus, quod haec iiſdem licet verbis incipiat in tribus libris, ac aliae, diverſimode tamen terminetur. Sic enim terminatur in ea liber I. *Se id neſcire confeſſus eſt*; II. Sic: *Curamque laxemus*; & III. *Audire velle dixerunt*.

Sancti AUGUSTINI Libri de Civitate Dei. *Sub anno a Nativitate Domini* MCCCC-LXVII., *Pontificatus Pauli Pape secundi anno ejus tertio. Regnante Romanorum Imperatore Friderico; indictione XV., die vero duodecima mensis Junii. DEO Gratias.* G O D. in fol. (*b*).

A L. MAR-

runt. In aliis vero sic II : *Audire velle dixerunt*; & III: *Curamque laxemus*. Priorem autem ordinem subsecutae sunt omnes XVI. saeculi editiones ab ea, quam peregit PETRUS VICTORIUS usque ad eam, quae cura Abbatis OLIVETII absoluta est.

(*b*) Deest quidem loci nota, sed ex chartae, & characterum perfecta convenientia cum duobus superioribus non relinquitur dubitandi locus, prodiisse ex eodem Typographeio. Absit enim, quod assentiar sententiae aliquorum presertim ex reverendis Patribus tunc in Sublaco exstantibus, qua contendunt hunc a JOHANNE PHILIPPO DE LIGNAMINE, quem Romam convenerat Typographus Sublacensis, impressum; cum constet, PHILIPPUM Romam anno tantum 1470. appulisse, & non alium fuisse Typographum Sublacensem praeter CONRADUM, & ARNOLDUM, ex cap. nempe III. pag. 63. Peculiari charactere impressa manent tria haec opera, cujus typum exhibet figura prima tabulae hic subjunctae, medio quidem inter Romanum, & Gothicum, sed ultra haec non amplius apparuit. *Lineatio* rectissima, charta eximia, amplique margines, sed deficit atramentum. Primus textus Graecus in Lactantio impressus

MARCI TULLII CICERONIS Epistolae ad Familiares.

Hoc Conradus opus Sweynheim ordine miro,
Arnoldusque simul Pannartz una aede colendi
Gente Theotonica Rome expediere sodales.
In Domo Petri de Maximo MCCCCLXVII. in fol. (*c*).

Meditationes JOHANNIS DE TURRECREMATA supra figuras Sanctae Mariae de Minerva. *Finite sunt contemplationes supradicte,*

---

sus inest capiti XXI. libri II., anteriores vero desiderantur. Permulta exemplaria Romae mihi videre contigit hujus editionis Sancti AUGUSTINI, v. g. in Bibliotheca Angelica Sancti AUGUSTINI, in Corsiniana, & in altera Collegii Romani, quo in ultimo legitur ex manu illius saeculi scriptum: *Hic liber est Monasterii Sublacensis Congregationis Cassinensis ad usum Monachorum ibi inhabitantium.* Quid per has litteras GOD. possit intelligi, dixi supra cap. III. adnot. 105. A L.

(*c*) Haec est prima CONRADI, & ARNOLDI editio facta Romae, de qua mentio facta est cap. III., & IV. Hujus insignis raritas eam quasi subtraxit, ideoque si occurrat in auctione publica pondere auri venumdatur; sic v. g. in auctione librorum DOM. DE GAGNAT Parisiis 430. librar. Gallicarum pretio comparata est. Exstat autem unum exemplar in Bibliotheca Regia Parisiensi.

dicte, & continuate Rome per Ulricum Han anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo septimo, die ultima mensis Decembris. I. R. in fol. cum figuris (*d*).

MCCCCLXVIII.

LACTANTIUS de Divinis institutionibus ex recognitione Fratris Adam Genuensis *Hoc Conradus opus &c.* (*a*).

in

(*d*) Tanta est editionis hujus raritas, ut nisi constaret auctoritate duorum peritorum, oculatorumque tertium, de ejus exsistentia posset dubitari. Exstare enim in Bibliotheca publica Nurembergensi unum exemplar, & se illud tractasse testantur MEERMAN *origin. Typograph. cap. IX. pag.* 250., & HEINEKEN in libro, cui titulus: *Idee d' une collection complette d' estampes*, impr. Lipsiae in 8. 1771. Hujus jam meminerat ORLANDI in opere, cui titulus: *Origine, e progressi della stampa* pag. 225. Charactere Gothico grandiori usus est ULRICUS HAN, nec eo alias usus est, quam in ceteris editionibus, quas annis 1472., & 1473. ejusdem operis confecit. Exemplar licet imperfectum postremae editionis reperitur in Bibliotheca Casanatensi Romae. Characteris autem formam exhibent tria priora verba figurae secundae *Congitanti mihi saepe nu.* Figurae vero ligno incisae & pro eo tempore satis accurate delineatae sunt numero XXXIV.

(*a*) Verbo ad verbum respondente subscriptione, ut in

CI-

in Domo Petri de Maximo MCCCCLX-VIII. in fol. (*b*).

RODERICI Zamorensis Episcopi Speculum vitae humanae. *Hoc Conradus opus &c: in Domo Petri de Maximo* MCCCCLX-VIII. in fol. (*c*).

San-

CICERONIS epistolis familiaribus praecedentis anni ab iisdem opificibus SWEYNHEIM, & PANNARTZ editis. Frater autem ADAM erat ex familia Augustinianorum; de hoc infra.

(*b*) Undecim praeeunt operi folia, quae indicem capitum exhibent, & index terminatur octo versibus, quibus ab ADAMO GENUENSI carpitur ANTONIUS RAUDENSIS. Raudensis autem erat ex ordine Minorum in Insubria natus, qui florebat circa annum 1420., si WADINGO credamus *pag.* 37. *Bibliothecae suae* impr. Romae 1650. in fol. LACTANTIUM corrigere volens acrius, & strictius id praestitit, & propterea in ipsum insurrexit ADAM GENUENSIS, & PHILELPHUS *epistol.* libr. V. epistola ad eum scripta.

(*c*) Subscriptio integra, ut supra, in fine autem immediate ante subscriptionem leguntur sequentes versus:

Edidit hoc linguae clarissima norma Latinae.
Excelsi ingenii vir Rodericus opus,
Qui Romae Angelica est Custos bene fidus in arce
Sub Pauli Veneti nomine Pontificis.
Claret in Italici Zamorensis Episcopus ausis
Eloquii & superos gloria parta viri.

Operi autem praeest epistola RODERICI ad PAUL-LUM

Sancti AUGUSTINI libri de Civitate Dei XXII. *Hoc Conradus opus &c. In Domo Petri de Maximo* MCCCCLXVIII. in fol. (*d*).

Sancti HIERONYMI opus Epistolarum Tomi duo. In fine Tomi secundi legitur: *Anno Christi* MCCCCLXVIII. *indictione prima, die vero* XIII. *mensis Decembris, Pontifice maximo Paulo regnante secundo, anno ejus quinto. Romae in Domo Magnifici viri Petri de Maximo.* in fol. (*e*).

I M.

LUM II. RODERICUS SANCII DE AREVALO Hispanus natus anno 1404., Romam veniens sub PAULLO II. honoribus variis cumulatus, inter quos factus est Praefectus Arcis Hadrianae, seu Castri Sancti Angeli. Obiit autem Romae 1470. Ab Auctore Catalogi *Biblioth. Tellerianae pag.* 356. temere refertur ad annum 1467. Exstat autem Romae in Casanatensi Bibliotheca.

(*d*) Operi praeest index 14. folior. Subscriptio eadem omnino est, ac supra. Exstat autem in Bibliothecae Card. RENATI IMPERIALIS *Indice pag.* 41., & in Bibliotheca Patrum Augustinensium apud S. Mariam de Populo Romae.

(*e*) Initio tomi primi exstat epistola JOH. ANDREAE, quae incipit sic: *Pater Beatissime* PAULE II., & initio secundi altera, quae incipit: *Ante omnia*, & terminatur: *Valete amantissimi, atque optatissimi lectionum comites, & castae latinitatis studiosi.* Editionem hanc epi-

sto-

M. TULLII CICERONIS de Oratore libri III. *Finiti, & continuati sunt supradicti libri M. T. C. Rome per me Ulricum Han de*

---

stolarum S. HIERONYMI unam, eamdemque esse cum altera anni 1470. multi subdubitarunt, sed id expresse affirmat Cardinalis QUIRINI, ubi *de optimorum Scriptorum editionibus ex editione* SCHELHORNII *pag.*122., sed quam temere, constabit sub anno 1470. Utraque autem editio tam anni 1468., quam anni 1470. exstat in Bibliotheca Regia Parisina.

Occasione harum Divi HIERONYMI epistolarum describenda occurrit altera, quam ejusdem antiquitatis affirmare non dubito, & quam ex praelo ULRICI HAN ex characterum integra conformitate cum illis, quibus usus est in imprimendo hoc anno CICERONIS opus *de Oratore*, non sine magna probabilitate existimo. Duobus tomis distribuitur, quorum primus, non numerato indice, est 355. folior., & secundus folior. 439. In hac editione desideratur vita Sancti HIERONYMI, quae reperitur in altera CONRADI, & ARNOLDI, sed ejus loco exstat oratio PETRI PAULLI VERGERII JUSTINOPOLITANI in honorem Sancti Doctoris. Primus initio habet Praefationem MATHIAE PALMERII *Pisani* ad PAULLUM II., quam sequitur ARISTEAS ex hujus PALMERII versione, & inde elogium THEODORI LAELII Piceni, qui Romae obiit anno 1464. Deinde PALMERIUS editor praemisit epistolam LAELII in hoc HIERONYMI *epistolarum opus*, & terminatur Volumen charactere majori sic: *Finis primae partis*. Secundus vero sic ex eodem cha-

de Wienna anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo octavo die quinta mensis Decembris. in fol. (*f*).

PHALARIDIS Tyranni Agrigentini epistolae ex interpraetatione Francisci Aretini. in 4. (*g*). I 2 M.

---

charactere : *Finis secundi voluminis epistolarum Beatissimi Hieronymi*. *Veritas vincit*. Ita *Catalogus Smithianus* impr.
JA · RU.
Venetiis *anno* 1755. *in* 4. *pag*. *CCXXII*. *primae partis*, editionem hanc principem appellat, sicut & Catalogus DOM. GHENSON impr. Liburni 1757. *in* 8. *pag*. 583. Epistolae autem omnes, ac Praefationes supra laudatae hujus editionis referuntur in primi horum Catalogorum parte secunda pag. CCCXV., & sequentibus. Hujus autem descriptionem deprompsi ex exemplari eximiae conservationis, quod exstat in selectissimo Museo ABBATIS DE ROSSI a Secretis apud Principem Corsinium Romae.

(*f*) Subscriptio haec exprimitur charactere grandiori Gothico, eodem, quo usus est pro imprimendis *Contemplationibus super figuras Sanctae Mariae de Minerva*, & cujus typum exhibent tria priora verba *figurae secundae*. Opus vero exaratum est charactere minutissimo ad Gothicum accedente, & ejus formam hic apponi curavi *figura secunda* propter ejus singularitatem. Quaelibet pagina est 36. linearum. Hujus descriptionem deprompsi ex exemplari DOM. DE ROSSI, de quo supra.

(*g*) Licet desit anni, loci, ac Typographi nota, ex characterum tamen similitudine cum illis, quibus CICERONIS

MCCCCLXIX.

M. TULLII CICERONIS Officia, Paradoxa, Somnium Scipionis, de amicitia, & senectute. Ejusdem Tusculanae quaestiones. *Finiti sunt libri Tullii Tusculanarum quaestionum. Rome per magistrum* Ulricum Han *de Wienna anno Domini* MCCCCLXVIIII. *die vero mensis aprilis*. in fol. (*a*).

DIO CHRISOSTOMO *Prusacensis de regno*

RONIS opus *de Oratore* ab ULRICO HAN hoc anno impressum est, qui characteres quidem ultra initium anni 1469. non amplius apparuere, quam in CICERONIS *Officiis*, *Paradoxis*, &c. huic Typographo hunc adscribere non dubitamus, & sub hoc tempore. Ejus Descriptio exstat apud DEBURE *Bibliog. instructive* tom. IV. 4111. Hanc Romae in Bibliotheca PP. Augustinensium S. Mariae de Populo tractavi. Quaelibet pagina est 25. linearum.

(*a*) Suscriptio exstat in fine *Tusculanarum*. Character autem horum Operum idem est omnino, ac ille CICERONIS *de Oratore* ejusdem ULRICI anni 1468. Quaelibet pagina primae Partis est 32. linearum, secundae vero 35. Perperam vero refertur haec editio ab ERNESTO Tom. I. *Biblioth. Latin. Fabricii pag.* 183. *ad annum* 1468. Hanc tractavi in Museo non satis laudando DOM. ABBATIS DE ROSSI. Haec editio, & altera CICERONIS *de Oratore* anni 1468. sunt rarissimae.

gno ex versione Francisci de Piccolomineis, cum praefatione ad Nicolaum V. *in* 4. (*b*).

PAULI DE SANCTA MARIA *scrutinium Scripturarum*.

Anser Tarpeii custos Jovis, unde quod alis
Constreperes Gallus decidit, ultor adest
Ulricus Gallus ne quem poscantur in usum
Edocuit pennis nihil opus esse tuis.
Imprimit illa die quantum non scribitur anno,
Ingenio haud noceas: omnia vincit homo.

in fol. parvo (*c*).

(*b*) Caret quidem subscriptione, sed praeest epistola CARD. SENENSIS ad MAXIMILIANUM filium Imperatoris *data ex Vrbe Kal. Jan. MCCCC. sexagesimo nono*. Haec anni nota non relinquit dubitandi locum hoc anno, curante CAMPANO suo amicissimo, fuisse Typis ULRICI vulgatam. Utramque autem epistolam ad MAXIMILIANUM, & ad NICOLAUM V. refert *Catalogus Smith. Part. II. pag. LXXI.*

(*c*) In hac editione imprimuntur omnes tituli capitum ex Gothico charactere majori Meditationum JOHANNIS DE TURRECREMATA anni 1467., sed eximius est character operis. Destituitur anni nota, sed hic, & omnes sequentes, quos sub hoc anno, absque eo quod

M. T. CICERONIS Philippicae, cum praefatione Campani ad Cardinal. Papiensem
Anser Tarpeii custos &c. in fol. (*d*).

JUSTINI historiae ex Trogo Pompeio in epitomen redactae, & libris XLIV. distinctae.
Anser Tarpeii custos &c.
Omnia vincit homo. in fol. (*e*).

Ju-

quod anni nota signentur, referam, tales sunt, ut ultra ann. 1470. nullus eorum potuerit imprimi, sed currentibus tantum annis 1469., & 70. Quod generaliter debet intelligi de libris omnibus, ubi adjacent quatuor CAMPANI versus: *Anser Tarpeii custos* &c., quorum formam ineunte mense Januario anni 1471. mutavit ULRICUS HAN propter discessum CAMPANI, nec amplius ultra revixit. Exstat in Bibliotheca Aracaelitana, & apud Sanctam Mariam de Populo. PAULLUS autem DE SANCTA MARIA, sive PAULLUS DE BURGO Hispanus ex Judaeo Christianus factus anno 1390. postea creatus est Chartaginensis Episcopus, variisque honoribus a Regibus Hispaniae decoratus obiit anno 1435.

(*d*) Praemittitur CAMPANI praefatio, terminatur absque anni nota, & cum subscriptione solita supra relata ad PAULLUM DE SANCTA MARIA, quam folio sequenti subsequitur *registrum* signaturarum. Exstat apud Abbatem DE ROSSI unum optimae conservationis.

(*e*) Aliqui editionem JENSONII anni 1470. habent pro

JUVENALIS & PERSII Satyrae.
Anser Tarpeii custos &c.
Omnia vincit homo. in fol. parvo (*f*).
VIRGILII opera omnia cum Commentar. Mauri Servii ex edit. Campani.
Anser Tarpeii custos &c.
Omnia vincit homo. in fol. (*g*).

pro originali, sed temere, quia probare nequeunt hanc posteriorem esse anno 1470., quinimo contrarium constat. In fine illius exstat subscriptio: *Anser Tarpeii custos* &c. Hanc apud Abbatem DE ROSSI mihi tractare contigit rarissimam editionem.

(*f*) Terminatur subscriptione solita, & absque annnota. Pagina est 25. Linearum, & pro prima habetur haec editio, in qua adnectantur duo Poetae Satyrici. Hinc minus bene sentit HIERONYMUS BARUFFALDIUS Junior pag. 43. opusculi, cui titulus: *della Tipografia Ferrarese Saggio Bibliografico*, antiquiorem affirmans eam, quae anno 1473. Brixiae peracta est, jubente Presbytero *Petravilla* ad XIII. Kal. Aug. in fol. DEBURE *Bibliogr. instr. Tom. III. pag.* 2827. hanc nostram descripsit. Exstat apud Sanctam Mariam de Populo Patrum Augustinensium Romae.

(*g*) Haec est editio prima VIRGILII cum commentariis. Solita terminatur subscriptione. Laudatus BARUFFALDIUS, qui hoc anno 1777. edidit supra laudatum librum, editiones VIRGILII cum *dictis commentariis* a VALDARFER Venetiis anno 1471.. & ab ANDREA GALLO Ferrariae 1471. peractas appellat priores ea

RODERICI SANTII DE AREVALO (alias Zamorensis) historia Hispanica. *De mandato R. P. D Roderici Episcopi Palentini auctoris hujus libri. Ego Udalricus Gallus sine calamo, aut pennis eumdem librum impressi.* in fol. (*b*). PLU-

ea ULRICI, sed ex dictis sub nota (*c*) satis asseritur nostrae prioritatis pretium. Hinc etiam corrigendus est *Catalogus Smithianus pag.CCCCXXXIX.* Ast ad BARUFFALDIUM rediens dico, quod *pag.* 47. male origines Typographicas noverit Lipsienses, anno 1484. has adscribens; Si enim absque recursu ad ORLANDUM, & MAITTAIRE, ad recentiores, inter quos LESSER *in Typographia jubilante*, LEICHIUS *in orig.*, *& increment. Typogr. Lipsiensis pag.* 5., & PROSPER MARCHAND *hist. de l'Imprimerie pag.* 74. legendos se convertisset, jam vidisset ab anno 1480., & 1481. ibi extitisse Typographiam. Pariter mihi videtur a vero aberrasse dicens pag. 9., & 10. post Sublacum, Ferrariam, Venetias, & Romam, Neapolim, dein Tarvisium, Bononiam, & Mediolanum inter priores fuisse Civitates, quae artem Typographicam susceperint, anno scilicet 1471. Ast ipse ignoravit, Fulginii, & Trebiae jam ab anno 1470. artem hanc obtinuisse. Deinde cur ibi affirmat, D. MEERMAN satis probasse DONATUM fuisse impressum Sublaci? Cui enim bono id probasset, nemo de hoc dubitavit cum notus sit omnibus index librorum in hoc Monasterio impressorum Sixto IV. exhibitus. Si etiam propriis manibus tractasset libros, quos refert, accuratior foret in eorum descriptione.

(*b*) Rarissimae huic editioni praeeunt tria folia prologi,

PLUTARCHI Vitae virorum illustrium e Graeco in Latinum factae a variis auctoribus, recognoscente Johanne Antonio Campano.

Anser Tarpeii custos &c.

Omnia vincit homo. in fol. (*i*).

TITI LIVII Patavini Historiarum Romanarum Decades, & libri, qui supersunt. An

logi, & indicis. Opus dividitur in libros IV., tituli omnes colore rubro imprimuntur, & in fine legitur laudata subscriptio absque anni nota. Ante autem exitum anni 1470. hoc prodiisse docet subscriptio affirmans, ipsum fuisse impressum de mandato Auctoris, qui ante exitum anni 1470. jam excesserat. Hinc corrigendus FABRICIUS *Bibl. med., & infr. Lat. edit. Patav. Tom. IV.* dicens primam hujus editionem factam fuisse *Palentiae* in Hispania. Id in editione hac singulare est, quod observavit DEBURE *Bibliogr. instruct. numer.* 5516. inter exemplaria, quae Parisiis tractavit, unum fuisse impressum partim in membranis, partim in charta communi.

(*i*) Huic praeest CAMPANI epist. ad CARD. PAPIENSEM, & eodem folio, sed averso legitur index vitarum cum nomine interpretum, & folio sequenti solita subscriptio, nullatenus vero nec in opere, nec in fine operis. Hunc ante annum 1470. prodiisse, sicut superiores (nulla signata anni nota) certum est propter eamdem rationem. Exstat vero in Bibliotheca *RR. PP. Araecaeli*, quae multis aliunde hujus generis potitur cimeliis, quae comiter externis communicantur.

Anser Tarpeii custos &c.
Omnia vincit homo . in fol. Tom.2. (*k*).
M.

(*k*) Quamvis celebris haec LIVII editio nullam praeseferat anni notam, hujus tamen aetatem investigare conabor. De hujus editionis anno disputant eruditi, quorum tres praecipuas invenio hac de re opiniones nuper jam recensitas in opere Gallico, cui titulus: *Bibliographie instructive par* DEBURE, impresso Parisiis 1768. *in* 8. *num.* 4800. Prima opinio eorum est, qui putant, hanc editionem, & alteram, quae *ex aedibus Maximis* circa idem tempus prodiit, antiquiores esse editione, quae Venetiis a VINDELINO DE SPIRA anno 1470. adornata fuit, ideoque ad annum 1469. eam esse referendam. Altera opinio eorum est, qui editionem *de* MAXIMIS editione CAMPANI priorem esse asserunt. Alii tandem affirmant editionem VINDELIANAM CAMPANI editione priorem esse quoad duas ultimas decades, licet posterior sit quoad primam.

Prima opinio his nititur fundamentis. 1. CAMPANUS in sua praefatione in QUINTILIANUM anno 1470. *mense Augusto* testatur, *se in Quintiliana editione* eadem uti diligentia, quam in TITI LIVII *editione adornanda adhibuerat*. 2. VINDELINUS DE SPIRA suae editioni eamdem praefixit Praefationem, quam JOHANNES ANDREAS editioni de MAXIMIS ad PAULLUM II. inseruerat.

Secundam opinionem qui tuentur, id unum affirmant, valde probabile esse CAMPANUM in sua editione exaranda ea usum fuisse editione, quam jam ANDREAS adornaverat. His autem ducuntur rationibus, quod idem ANDREAS Bibliothecae Vaticanae Praefe-

ctus

De

ctus LIVII manuscripta prae manibus habuerit; id vero minus accurate dictum est. Legatur enim epistola ad CARDINALEM PAPIENSEM, quam praemisit LIVIO hujus editionis CAMPANUS, & quam iterum imprimi curavit in *Commentariis rerum memorabilium* PII II. *editis Francofurti anno 1614. in fol. pag.* 722., ubi CAMPANUS post fusam tantorum laborum descriptionem diserte scribit, *se collatis exemplaribus plurimis unum tandem ab erroribus repurgatum suis typographis edendum dedisse, seque primum fuisse pronuntiat, qui hunc laborem susceperit*. Multo etiam probabilius est, CARDINALEM PAPIENSEM hos Codices mss., quos ipse tanta diligentia conquisierat, CAMPANO subministrasse, atque etiam certum est exstitisse inter haec exemplaria illud PLUTARCHI *de vitis virorum illustrium*, quod DONATUS ACCIAJOLUS comparaverat (teste lib. supracitato pag. 542.), atque hoc idem est exemplar, quo usus est CAMPANUS in paranda operis hujus editione eodem tempore, ac LIVIUM parabat. Praeterea omni caret verisimilitudine CAMPANUM JOHANNIS ANDREAE laboribus indecore omnino usum fuisse, eo praesertim tempore, quo primi illi Romanae Typographiae nascentis auctores sese mutua aemulatione proculdubio prosequebantur. Quaenam vere comparatio institui potest indefessum inter CAMPANI laborem in LIVIANA *editione* adornanda, & inter nudam, ac simplicem a JOHANRE ANDREA tentatam imitationem? Aliunde Romae jam aliae erant Bibliothecae, inter quas numerari posset, quae erat POMPONII LAETI in

Mon-

De Oratore ad Brutum, & perfecto genere dicendi. *Anno Christi* MCCCCLXIX. *Die*

Monte Quirinali, & ALOYSII TUSCANI, quaeque in aedibus Mediceis exstabat prope Sanctum Eustachium ad Thermas Alexandrinas, ubi nunc Praetorium Urbis.

Tertia opinio est primam Decadem a CAMPANO vulgatam, priusquidem exstitisse editione VINDELINI, sed hunc postea tertiam, & quartam Decades ex VINDELINI *editione* descripsisse. Quo fundamento nitatur tale figmentum, expendamus. Nulla alia nititur auctoritate, nisi usu versiculorum, quos CAMPANUS ULRICI editionibus pro more suo exarari curavit. CAMPANUS enim (inquiunt hujus opinionis adsertores) consuetos versus adjecit tantum post primam Decadem, non vero post tertiam; quo argumento probari ajunt primam Decadem jam fuisse expletam, nullatenus vero tertiam, alioqui eosdem versus post ipsam adhibuisset. Sed ineptum sane est hoc argumentum; typographus enim duo tantum volumina efformare sibi proposuerat, itaut hoc modo in fine utriusque solita exstaret CAMPANI inscriptio. Cur non pariter affirmant ii, qui hanc tenent opinionem, FLORI *epitomen* in 140. libros LIVII sub uno, licet, eodemque trium Decadum *registro* impressam fuisse, tamquam opus completum, ut veluti unum corpus separatum formaret, cum in ejus fine legatur inscriptio solita?

Pariter cur in fine vitarum PLUTARCHI eodem tempore editarum haec non exstat subscriptio, sed solum post praefationem? Aliunde si tres Decades continuo

Die vero XII. *mensis Januarii* . *Rome in Do-*

nuo, eodemque tempore non edidisset, qua ratione post FLORI *epitomen* per modum *registri* subjunxisset verbum initiale triplicis Decadis, non vero ipsorum Codicum? Quis enim illi suppeditasset haec initialia verba, si integrorum manuscriptorum Codicum inopia laborasset? Praeterea, ut jam supra monui, ante QUINTILIANI editionem datam mense Augusto LIVIUM jam edi curaverat CAMPANUS anno 1470., quo anno apparuit LIVIUS VINDELINI, & anno 1471. ineunte Januario Ratisbonam profectus est cum CADINALI SENENSI, sicut supra diximus; ergo anno 1471. duas ultimas Decades curare non potuit, tardius igitur ineunte anno 1470. in lucem LIVIUM proposuit ULRICUS HAN, & quidem completum.

Hanc ergo priorem ea VINDELINI, & ea JOHANNIS ANDREAE affirmo. Quo vero ad characterum venustatem, ac magnificentiam aequalis saltem est Vindelinianae, sed editioni apud Maximos peractae longe superior, adeoque CAMPANI labori princeps locus est tribuendus. Regulam autem generalem occasione harum omnium ULRICI HAN editionum supra relatarum institutam pro assignanda temporis prioritate unius prae altera, cum deficit penitus anni nota. I. IOHANNIS ANTONII CAMPANI soliti versus, nempe *Anser Tarpeii custos* &c., alicui editioni adjecti significant hanc a medio anno 1469. usque ad finem Decembris anni 1470. prodire debuisse, quia toto eo tempore, nec ulterius officinae ULRICI HAN praefuit CAMPANUS, & eo profecto ineunte anno 1471. alia usus est UL-RI-

Domo Magnifici viri Petri de Maximo. in fol. (*l*).

Ejusd. CICERONIS libri de Officiis, liber Paradoxorum; Laelius, Cato Major, & versus XII. Sapient. *Hoc Conradus opus &c Anno Christi* MCCCCLXIX. *die vero* XXIIII. *mensis Januarii Rome in Domo Magnifici viri Petri de Maximo.* in fol. (*m*).

Lu-

RICUS formula, sicut indicant libri ex ejus officina hoc anno vulgati. II. A primis anni 1469. mensibus duplici charactere Romano usus est ULRICUS HAN, minuto uno, qualis est ille LIVII, & grandiori altero, qualis est ille QUINTILIANI. Minuto autem prius usus est, tum quia minus elegans est altero, minorque ejus correctio, tum quia grandior fuit ille, quem, profecto CAMPANO, & inita societate anno 1471., proprie sibi reservavit, specialique JOHANNIS PHILIPPI DE LIGNAMINE usui consecravit, in cujus aedibus ipse ULRICUS HAN artem suam exercere non erubuit. Ex quo sequitur libros, cui adjunguntur versus CAMPANI, charactere minuto impressi priores esse editis ex charactere majori.

(*l*) In fine secundae Partis exstat allata subscriptio, ac immediate a textu auctoris volumen incipit absque praefatione. Hanc descripsit DEBURE *Bibliogr. instr. num.* 2392.

(*m*) Post allatam subscripsionem sequuntur duo folia, quae exhibent versus *XII. Sapientum*. Opus vero immedia-

Lucii Apuleii Madaurensis opera item Alcinous de doctrina Platonis, interprete Petro Balbo Pisano una cum praefatione Joh. Andreae Aleriensis Episcopi. *Anno salutis* MCCCCLXIX. *Paulo Veneto regnante secundo, Anno ejus quinto, die vero ultima mensis Februarii. Rome in Domo Petri de Maximo.* in fol. (*n*).

Aulii Gellii Noctes Atticae una cum praefatione Joh. Andreae ad Paulum II.... *anno Christi* MCCCCLXIX. *Paulo regnante* II., *anno ejus* V., *die vero* XI. *mensis Aprilis in Domo Petri de Maximo.* in fol. (*o*).

C. Ju-

mediate absque praefatione, & titulo incipit. Exstat in Bibliotheca Angelica Augustinensium.

(*n*) Prima est rarissima haec editio ex libris a CONRADO, & ARNOLDO impressis, cui JOHANNES ANDREAS Episcopus Aleriensis praefationem addiderit, in qua totus est in laudibus celebrando Card. BESSARIONE. Hinc erronea occasio fuit DEBURIO *Bibliogr. Instr.* num. 3583. huic Cardinali adscribendi hanc praefationem. Refertur autem integra illa praefatio a Card. QUIRINIO *in Appendice ad vitam* PAULLI II. Exstat vero hoc Apuleii opus in Biblioth. Vaticana num. 9965.

(*o*) Praemittitur illa curiosa, sed amplissima praefatio V. foliorum, quam integram retulit CARDIN. QUIRI-

C. JULII Caesaris Commentaria, una cum praefatione Joh. Andreae. . . . *Anno Christi* MCCCCLXIX., *die vero* XII. *mensis Maij*, *Paulo florente* II., *anno ejus* V. *Rome in Domo Petri de Maximis*, in fol. (*p*).

M. ANNAEI LUCANI Pharsalia una cum praefatione Joh. Andreae ad Paulum II. *Hoc Conradus opus &c. Sodales* MCCCC-LXIX. in fol. (*q*).

BES-

RINIUS *de optimorum Scriptor. editionibus* ex edit. SCHELHORNII peracta *Lindaugiae anno* 1761. *in* 4. *pag.* 196., *& sequent.*, quam semper editionem in citationibus supponam utpote ampliorem. In hac vero editione reperitur amplus Capitum, & Librorum index 14. foliorum. Quidam, ac MAITTAIRE praesertim editionem hanc habent pro Coment. JOH. ANDREAE in GELLIUM, sed de hoc jam supra. Hac editione potitur Bibliotheca Angelica, & Sanctae Mariae de Populo.

(*p*) Praeest praefatio JOH. ANDREAE a QUIRINIO relata pag. 146. Aliqua exstant exemplaria in membranis; unum erat v. g. in Bibliotheca Hulsiana Tom. I. pag. 192. Editionis hujus inter rariores libros rarissimae exstat exemplar unum apud Sanctam Mariam de Populo. In auctione librorum D. DE GAGNAT, ubi duo erant, unum 605. libras gallicas, & aliud 500. solutum est.

(*q*) Suam huic praefixit praefationem JOH. ANDREAS una cum LUCANI vita, & in fine exstat allata subscri-

BESSARIONIS Cardinalis Sabini, & Patriarchae Constantinopolitani libri VI. de natura & arte adversus Georgium Trapezuntium calumniatorem Platonis.

Aspicis illustris Lector quicumque libellos,
Si cupis artificum nomina nosse, lege:
Aspera ridebis cognomina Teutona forsan
Mitiget ars Musis inscia verba virum.
Conradus Sweynheym, Arnoldus Pannartzque magistri
Romae impresserunt talia multa simul.
Petrus cum fratre Francisco Maximus ambo
Huic operi aptatam contribuere domum. in fol. (*r*).

K M. T.

---

scriptio, in qua nulla est mentio domus de MAXIMIS. Unum habet exemplar Biblioth. Sanctae Mariae de Populo, & ejus praefationem refert Card. QUIRINIUS pag. 171.

(*r*) Praemittuntur operi 12. folia indicis librorum, & capitum; tum in fine legitur relata subscriptio absque anni nota. Hanc vero non anno 1470., ut placuit DEBURIO num. 1265., sed 1469. revera impressam fuisse evincitur. Inter epistolas enim MARSILII FICINI quaedam est BESSARIONIS ad eum *data Romae idibus septembr. anni* 1469., quae comitabatur exemplar unum ipsius libri, quod FICINO ipse offerebat. Tum

M. T. Ciceronis epistolae ad Familiares ex recognitione Joh. Andreae.

Aspicis illustris Lector &c.

. . . . . *contribuere domum.*

MCCCCLXIX. *pridie nonas novembris.* in fol. (s).

P. Virgilii Maronis opera ex recognitione, & cum praefatione Joh. Andreae, ejus editio prima.

Aspicis illustris Lector &c.

. . . . *con-*

Tum alia est PHILELPHI ad BESSARIONEM pro gratiarum actione recepti libri, *data ex Mediolano* III. *nonas octobris* 1469., *libro* nempe XXXI. *epistol.* PHILELPHI *edit. Venetae anni* 1502. *in fol. pag.* 214. Exstat in Biblioth. Corsiniana, & apud Sanctam Mariam de Populo.

(s) A textu immediate incipit absque praefatione, & terminatur superiori subscriptione. Quidam propter ejus insignem raritatem dubitarunt de ejus exsistentia; sed praeterquamquod ex indice librorum SIXTO IV. exhibito anno 1472. constat, 275. exemplaria fuisse hujus operis edita, aliunde a CARDIN. QUIRINIO pag. 87. refertur, & DAVID CLEMENT *Bibliotheque curieuse &c. impr. a Hannover, & Gottinque* ab anno 1750., & sequenti usque ad ann. 1760., quo Lipsiae IX. impressus est, & ultimus (quod opus morte auctoris incompletum remansit) *in* 4. *Tom.* VII. *pag.* 125. dicit se vidisse unum venditum in auctione Petaviana 151. florenos Germaniae.

, *s*, . . *contribuere domum*, in fol. (*t*).
K 2 P. VIR-

(*t*) Editio haec immediate incipit a praefatione JOH. ANDREAE ad PAULLUM II., cujus titulus in aliquibus exemplaribus imprimitur, non vero in aliis, cujus variationis rationem ignoro. Refertur autem a Cardin. QUIRINIO pag. 162., & seq. Haec quidem editio una cum indice contentorum in volumine duo occupat priora folia. Licet autem desit annus editionis, ex praefatione tamen colligitur his verbis: *Hac nos potissimum ratione cum jam ab impressoribus nostris efflagitarentur poete, Pater Beatissime* PAULLE II. *Venete Pontifex Maxime, a* MANTUANI VATIS *operibus poetarum exprimendorum initia, Domino auxiliante, sumus auspicati, ceteros item temporibus idoneis, prout tibi placere didicerimus, per ordinem omnes impressuri &c.* Ex quo evidenter infertur VIRGILII editionem praecessisse editionem LUCANI, quam supra recensuimus, ideoque ante exitum anni 1469. CONRADUM, & ARNOLDUM jam editionem VIRGILII publicasse. In prima autem sequentia continentur, & hoc ordine. Praefatio. Culex. Dirae. Copa. Est & non. Vir bonus. de Rosis. Moretum. Versiculi VIRGILII *Nocte*. Versus in Balistam latronem. Versus OVIDII *Qualis*. Summa Virgilianae narrationis in Bucolicis, Georgicis, & Aeneide. Eclogae X. Georgicorum libri IV. Aeneidum libri XII. Versus SULPITII Carthaginensis *Jusserat*. Carmina CAESARIS AUGUSTI. *Ergo ne*. Epitaphia illustrium virorum *Conditus*. Versus de Musarum inventis *Clio*. Elegia in MAECENATIS obitu *Defleram*. Et haec omnia terminantur subscriptione supra relata. Editionis hujus exemplar unum mihi suppeditavit Illustrissimus MARCHIO DE MAXIMIS.

P. VIRGILII MARONIS opera ex editione, & cum praefatione Joh. Andreae.
Aspicis illustris Lector &c.
. . . . *contribuere domum*. in fol. (u).

P. VIRGILII MARONIS opera ex editione Joh. Andreae, & cum duplici hujus praefatione, una ad Paulum II., & alia ad Pomponium Laetum. Conradi, & Arnoldi virgiliana editio altera.
Aspicis illustris Lector &c.
. . . . *contribuere domum*. in fol. (x).

MAR-

(u) Immediate incipit a praefatione, quae eadem est, ac in superiori, sed absque titulo. Praeter laudata VIRGILII opera in superiore edita haec insuper continet *Lusus poetarum circa* PRIAPUM, qui quinque occupant folia; in aliis vero perfecte similis videtur utraque editio. Hinc unam, eamdemque esse editionem cum superiori suspicarer, adjectis solis quinque foliis Lusus poetarum in PRIAPUM. Exstat unum exemplar apud Sanctam Mariam de Populo.

(x) Immediate sic legitur charactere capitali: JOH. ANDREAE *Episcopi Aleriens. in Cirno, id est Corsica Insula in secundam* VIRGILII *impressionem ad* POMPONIUM INFORTUNATUM *suum epistola. Eloquentiae splendore &c.*, & haec praefatio incipit, & terminatur eodem prorsus modo, ac in duabus superioribus, & licet titulo tenus ea ad POMPONIUM dirigatur, in ea tamen semper appellatur PAULLUS II. Sed post hanc im-

MCCCCLXX.

MARCI FABII Quintiliani institutionum oratoriarum libri XII. edente Campano una cum ejus praefatione ad Cardinal. Piccolomineum Senensem. *Absolutus Romae in via Papae prope Sanctum Marcum, anno sa-*

immediate alia haec sequitur epistola: *Huc usque epistolam clauseram, amantissime* POMPONI, *in superiore edenda* impressione Virgiliana, *in qua tu testis es optimus nostros artefices plus, nescio quomodo communiter solent, dormitasse. Dein ipse antiquitatis totius studiosissimus,* MARONIS *tamen aliquanto amicior dedisti operam, ut ex manibus tuis antiquissimum* VIRGILII *exemplar majusculis characteribus descriptum, vix carptim possem evolvere. Erant in eo, quod meministi, minus prima, Bucolicorum Eclogae, Georgica, Aeneisque absoluta: Praeterea nihil. Fateor aliquibus in locis, & verbis Codicem mihi vetustum illum judicatum esse nostro veriorem. Et si fieri poterit, quod spero, ut possim, diutius illum per Dominum ejus in meis manibus tenere diligentissime curaturum me spondeo, ut tertia fiat impressio, ne quid omnino videatur ex Virgiliana a nostris majestate desiderari. Tu tamen mihi etiam Aetnam Maronis, & Cirin integras quidem, sed inemendatas, Catalceton vero etiam corruptius, & imperfectum tradidisti. Vitam item divini Vatis brevissime scriptam, & nonnullos summarios operis versiculos, eos quoque, qui hortuli nomine inscribuntur, Quae ego omnia diligentia tua, ut debui, mirum in modum oblectatus, adscribi huic novae impressioni curavi, tali tamen conditio-*

ne,

salutis MCCCCLXX. *die vero tertia mensis augusti. Paulo Veneto Papa* II. *florente, anno ejus* VI. in fol. (*a*). C. SVE-

ne, ut si quid imprimendo nostri artifices errarint, tua sit etiam emendandi cura, qui ut haec legi a pluribus possent, sedulitate tua effecisti. Vale. Ex hac epistola statim constat, quid contineat haec editio, & in quo a duobus superioribus differat. Sequentia autem de his VIRGILII editionibus observanda sunt. I. Anno 1471. die XIII. novembris duas jam vulgatas fuisse, quia in indice, & libello hac die ab illis opificibus SIXTO IV. oblato memorantur 550. exemplaria, qui numerus in duas partes divisus producit 275., & erat consuetus Codicum operis, quod tunc imprimerent illi opifices, numerus. II. POMPONIUM LAETUM apud PAULLUM II. male exceptum fuisse, sicut supra observavi Cap. IV. adnot. 116., adeoque JOH. ANDREAM non fuisse adeo impudentem, ut PAULLO adhuc vivente communem uni, & alteri dedicatoriam epistolam fronti Virgilianae editionis praefigeret. Quapropter hujus editionis nulla habebatur ratio a CONRADO, & ARNOLDO in numero 550. exemplarium, sicque posterior debet esse *Bibliis Lyranis* haec POMPONIO dicata editio. Multa adhuc circa tria haec diversi generis Virgiliani Codicis exemplaria inquirenda, dubiaque resolvenda esse non ignoro, sed haec ad eruditiores Bibliographos, remitto; mihi sufficiat dedisse variam unius ab altero discrepantiam. Has autem rarissimas esse necessum est; vix enim unus est Bibliographus, qui unam noverit Virgilianam editionem e praelis CONRADI, & ARNOLDI vulgatam.

(*a*) Operi praeeunt quatuor folia praefationis, & in-

C. SVETONII vitae XII. Caeſarum cum praefatione Antonii Campani.... *Abſolu-*
K 4 *tus*

indicis rubricarum XII. librorum. Haec autem quandoque etiam exſtant ligata in fine voluminis. Pagina quaelibet eſt 35. linearum, & tituli ſunt manuſcripti. *Utinam quod nuper in* LIVIO PAPIENSIS *noſtri* (*Cardinalis* JACOBI PICCOLOMINEI) *juſſu conatus ſum facere, ut eſſet quam emendatiſſimus, idem nunc hortatu ſuo & in* QUINTILIANO *licuiſſet, quorum diverſo in genere eadem prope utilitas, certe par dignitas eſt*. Ex quibus verbis CAMPANI patet, LIVIUM prius impreſſum fuiſſe QUINTILIANO. Integra autem refertur haec praefatio in *Catalog. Smyth. pag.* 81. Ex libris impreſſis vix unus raritatis inſigniora habet teſtimonia. FABRICIUS *Biblioth. lat. lib. II.* (ſed hujus errorem correxit novus illius editor ERNESTUS) LA CAILLE *hiſt. de l'imprim. pag.* 17., FREYTAG *apparat. litter. Tom. III. pag.* 72., PHILIPPUS MASSÓN *hiſtoire critique de la republique des lettres Tom. V. pag.* 356. quamdam indicant editionem QUINTILIANI a CAMPANO anno 1468. procuratam, quia nemo eorum hanc novit. Card. QUIRINIUS *pag.* 184., & ſequen. dicit ſe facta quavis diligentia numquam videre potuiſſe unam QUINTILIANI editionem a CAMPANO curatam, licet JOHANNES ANDREAS in praefatione ad ſuam auctoris hujus editionem illius meminerit, integramque referat praefationem. Hinc in auctione librorum DOM. DE GAGNAT ſoluta eſt haec editio 807. libras Gallicas. Exſtat hujus editionis exemplar Romae in Angelica Bibliotheca Auguſtinenſium, & in Janiculenſi S. Onuphrii Fratrum B. Petri Gambacurtae de Piſis.

tus Rome in Pinea regione via Pape, anno a Christi natali MCCCCLXX. *sextili mense, Pauli autem Veneti* II. *Pont. Max. anno sexto*. in fol. (*b*).

JOHANNIS DE TURRECREMATA expositio in Psalmos. *Die quarta Octobris per honorabilem virum Magistrum Uldalricum Gallum ex Bienna anno Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo. Laus Deo.* in fol. (*c*).

Sancti LEONIS Papae sermones, & epistolae cum praefatione Joh. Andreae.

Aspicis illustris Lector &c.

..... *con-*

(*b*) Operi praemittitur folium exhibens praefationem CAMPANI ad Card. SENENSEM (a Card. QUIRINIO relatam pag. 194.) & indicem rubricarum XII. librorum. Haec editio prior est ea JOHANNIS ANDREAE, quae *anno VII. Pontificatus* PAULLI II. *impressa* dicitur. Haec autem reperitur in Bibliotheca Barberiniana, in Angelica, & apud S. Mariam de Populo.

(*c*) Paucis nota fuit haec editio, ut DEBURE *Bibliogr. instr. Tom. I. num.* 241. Moguntinam anni 1474. appellet primam. Ab hoc mense derelictus videtur ULRICUS HAN a CAMPANO; defectu enim manuscripti vel historici, aut humaniorum litterarum se ad hoc recens prioris sui Maecenatis opus Theologicum convertit. Hujus exstat exemplar in Vaticana Bibliotheca sub num. 664.

. . . *contribuere domum.* MCCCCLXX. in fol. (*d*).

L. COELII LACTANTII libri de Divinis institutionibus una cum praefatione Joh. Andreae. Tertia editio Romana, sed prima Episcopi Aleriensis.

Aspi-

(*d*) Operi tria praemittuntur folia praefationis, indicis, & *registri*. Epistolas sequuntur sermones, aliique opuscula, quae occupant 13. folia. Quaelibet pagina est 38. linearum, & in fine legitur subscriptio integra *sub anno* 1469. BESSARIONIS *articulo*, *relata* simul cum anni nota. Editionem hanc ignoravit Cardin. QUIRINIUS, qui in praefatione pag. 134. dicit se hanc deprompsisse ex duplici exemplari, quorum neutrum ulla subscriptione, ac anni nota signabatur; sicut reipsa mihi videre unum contigit in Collegio Romano, cujus hic descriptionem subjicio. Tria praeeunt folia, quae JOHANNIS ANDREAE praefationem eamdem, ac quae legitur in editione modo recensita, una cum *registro* exhibent. Tituli sermonum imprimuntur charactere majori eo, quo opus conficitur; quaelibet pagina est 35. linearum, excepta ultima, quæ est 23. Haec autem editio certissime procedit ex officina ULRICI GALLI sub finem anni 1470., aut initio 1471. Iidem enim sunt characteres, quibus usus est in QUINTILIANI editione. Immerito ergo ad annum 1475. hanc refert DE BURE *in epist. respons. ad P. de Mercier pag.* 29. Editio autem perspicue exhibet notam anni 1470. Exstat adhuc in Bibliotheca Collegii Romani, in Corsiniana, & in Janiculensi S. Onuphrii.

Aspicis illustris Lector &c.
...contribuere domum. MCCCCLXX. in fol. (*e*).

San-

(*e*) Praemittitur praefatio JOH. ANDREAE ad PAULLUM II., quae una cum indice capitum, & octo versibus contra ANTONIUM RAUDENSEM duodecim occupant folia, & terminatur subscriptione modo relata. Multi, inter quos RICHARDUS SIMON *epistolar. Tom. II. pag.* 176. editionem hanc unam, & eamdem esse cum ea anni 1468. eorumdem opificum mutatis subscriptione, & anno affirmant. Sed quanta injustitia afficiant illos opifices, facile patibit. 1. Praemittitur JOH. ANDREAE praefatio, qua caret altera *anni* 1468., & in hac versus subscriptionis differunt. 2. In editione *anni* 1468. subscriptio legitur fol. *verso*, & in editione *anni* 1479. fol. *recto*. 3. In editione *anni* 1468. tituli capitum sunt manuscripti, & in edit. *anni* 1470. imprimuntur. 4. Ex octo versibus Fratris ADAM Genuensis contra ANTONIUM RAUDENSEM unum sic scribitur *in edit. anni* 1468. I CUBITUM: NAM TE PENSITAT ELEBORUM, & *in edit. anni* 1470: I CUBITUM: NAM TE PENSITATH ELLEBORUM. 5. Tandem JOH. ANDREAS in sua praefatione commemorat editionem Sublacensem, & alteram anni 1468. his verbis: *Sumant igitur studiosi abs te hoc tempore nostros ingenuos opifices* LACTANTIUM FIRMIANUM *semel ab iis, iterumque impressum prius, nonnullis in locis profecto veriorem*. Praefatio autem exstat apud Card. QUIRINIUM, *pag.* 79. Exstat hoc LACTANTII exemplar in Collegio Romano, & in Bibliotheca Collegii Urbani de Propaganda Fide.

Sancti HIERONYMI epistolarum opus una cum recognitione, & praefationibus Joh. Andreae. Secunda editio Romana, & Episcopi Aleriensis. In fine utriusque Voluminis legitur: *Impressum Romae opus in domo Petri, & Francisci de Maximis juxta Campum Florae, praesidentibus Magistris Conrado Sweinheym, & Arnoldo Pannartz an. Dominici natalis* MCCCCLXX. *S. D. N. Pauli* II. *Veneti Pont. Maximi an.* VI., *Urbe, & Ecclesia florente*. in fol. Tom. duo (*f*).

San-

(*f*) Utrique tomo praeest epistola JOH. ANDREAE, & utraque de verbo ad verbum eadem est, ac quae exstat in editione *anni* 1468. In fine utriusque voluminis una, eademque est subscriptio hic relata, sed diversa ab ea anni 1468., licet RICHARDUS SIMON *epistolar. Tom. I. pag.* 275., & 287. id de editionibus *epistolarum* S. HIERONYMI *annorum* 1468., & 1470. affirmet, quod de LACTANTIO eorumdem annorum instituerat. In eamdem ivit opinionem Cardinalis QUIRINIUS *pag.* 122. *edit.* SCHELHORNII sic: *Lectorem monitum (nunc facere volo) sententiam, quam de unica, non vero duplici, ea editione* PAULLO II. *ab Aleriensi nuncupata ex conjectura tantum superius adstructam, certam nobis modo evasisse &c.* Quibus verbis nihil expressius, ut impudentiam oleat propemodum contradicere tantis auctoritatibus; sed tamen 1. praeter pagina-

Sancti AUGUSTINI de Civitate Dei libri XXII. Editio tertia Conradi, & Arnoldi; sed secunda tantum Romana.

Aspicis illustris Lector &c.

. . . *contribuere domum.* MCCCCLXX. in fol. (*g*).

San-

ginarum discrepantiam in utraque editione insuper in edit. anni 1468. tituli omnes epistolarum sunt manuscripti, qui in edit. anni 1470. imprimuntur. 2. in fine Tomi I. anni 1470. quaedam legitur subscriptio, nulla vero in edit. anni 1468., & diversa est pro utraque. Ampliores rationes suppeditabit liber, cui titulus: *Memoires de Trevoux pour le mois de fevrier* 1764. *pag.* 512. *article XXIII.*, in quo eruditus P. LE MERCIER tunc Bibliothecarius apud Canonicos S. Genovefae apud Parisienses, nunc vero apud Litteratos magis notus sub nomine *Abbatis Sancti Leodegarii*, qui anno 1773. *supplementum ad histor. typographiae* PROSPERI MARCHAND de novo, sed ampliatum anno 1775. typis mandari curavit, ille, inquam, eruditus totus est ibi in vindicandis CONRADO, & ARNOLDO a calumniis supradictis; tanto autem id facilius erat ipsi, quod in eadem Regia Bibliotheca utraque exstat editio annorum 1468., & 1470., unde commoda evasit ipsi inter utramque comparatio.

(*g*) Ipsi praemittitur index 14. foliorum, sed praefatione destituitur. FABRICIUS autem *Bibliothecae Lat. libr. IV.* id de editionibus S. AUGUSTINI ann. 1468., & 1470. a CONRADO, & ARNOLDO impressis affirmat,

Sancti THOMAE Aquinatis Catena in quatuor Evangelia, recognoscente Johanne Andrea. *Impressum Romae in domo Petri, & Francisci de Maximis, anno* MCCCCLXX., *die* VII. *Decembris*. in fol. Tomi duo, & partes IV. (*b*).

C. PLINII Secundi historiae naturalis libri XXXVII. cum praefat. Joh. Andreae. *Instauratum aliquantulum sub Romano Pontifice Maximo Paulo* II. *Veneto, atque impressum Romae in domo Petri, & Franci-*

ci-

mat, quod SIMONIUS, & QUIRINIUS de LACTANTIO, & HIERONYMO; unde 1. diversa est in utraque subscriptio. 2. tituli manuscripti sunt in editione anni 1468., in altera vero anni 1470. imprimuntur. 3. in editione anni 1468. littera conjunctiva & sic quasi semper imprimitur, in altera vero anni 1470. quasi semper duabus litteris *et*. 4. pagina prima textus S. AUGUSTINI in prima editione mendum hoc exhibet MAM *scio quibus viribus opus sit* &, quod corrigitur sic: NAM *scio* in edit. anni 1470. Exemplar unum exstat in Bibliotheca Collegii Romani.

(*b*) Tomus Evangeliorum JOHANNIS, & LUCAE terminatur allata subscriptione, & alter Evangeliorum MARCI, & MATTHAEI epigraphe solita.

Aspicis illustris Lector &c.

. . . . *contribuere domum*. MCCCCLXX.
Reperitur autem in Biblioth. Vaticana num. 819., in Corsiniana, & in Alexandrina Archigymnasii Sapientiae.

cisci de Maximis juxta Campum Florae, praesidentibus Magistris Conrado Sweynheym, & Arnoldo Panaratz (pro Pannartz) anno Dominici natalis MCCCCLXX. *Pontificatus ejus felicissimi, ac placidissimi anno* VI. in fol. (*i*).

M.

(*i*) Operi praeponitur praefatio JOH. ANDREAE, in qua totis nititur viribus demonstrare, se curam, & labores immensos adhibuisse in adornanda hac editione; imo in fine voluminis immediate ante praefationem obtestationem quamdam pronuntiat singularem, quam hic refero; HERENUS *Lugdunensis Episcopus*: *item* JUSTINUS *ex Philosopho Martyr*: *item cum Divo* HIERONYMO EUSEBIUS *Caesariensis*, *Serio posteritatem adjurarunt* (non vero *adjuvarunt*, ut placuit DEBURIO) *ut eorum descripturi opera conferrent diligenter exemplaria, & solerti studio emendarent*. *Idem ego tum in caeteris libris omnibus, tum maxime* ... *Plinio ut fiat vehementer obsecro, obtestor, atque adjuro, ne ad priora menda, & tenebras inextricabiles tanti sudoris opus relabatur*. *Instauratum &c.*, ut supra. Attamen haec deprecatio displicuit *Episcopo Sypontino* NICOLAO PEROTTO, qui in *epistola* ad FRANC. GUARNERIUM, quam ALDUS subjecit *Cornucopiae pag.* 1033., vehementer in eam insurgit. Verum quidem est & ibi defendi a CORNELIO VITELLIO (*in epistola ad* PARTHENIUM *pag.* scilicet 1049.) dicente, PEROTTUM *male accepisse quaedam praefationis Plinianae verba*. Ceterum APOSTOLUS ZENUS in opere, cui titulus: *Giornale de' Letterati Tom.* XXII. *pag.* 464

M. FABII Quintiliani institutiones oratoriae ex editione Joh. Andreae, & cum ipsius praefatione.

Aspicis illustris Lector &c.

.... *contribuere domum*. in fol. (*k*).

C. SVETONII Tranquilli vitae XII. Caesarum cum praefatione Joh. Andreae.

Aspicis illustris Lector &c.

.... *contribuere domum*. in fol. (*l*).

M. TUL-

464. novis argumentis difficilioris solutionis, quod PEROTTUS non fecerat, ille fortiter praestitit. Praefationem refert Card. QUIRINUS *pag.* 179., *& sequent.* Extat autem exemplar unum in Bibliotheca Angelica.

(*k*) Huic praeest praefatio JOH. ANDREAE relata a Card. QUIRINIO pag. 185. Annus vero impressionis, qui in fine subscriptionis desideratur, praefationi postponitur sic: *anno MCCCCLXX.*, *Pontificatus vero tui anno septimo*. Praefationem JOH. ANDREAE ea sequitur, quam hoc anno fronti editionis ejusdem auctoris a se editi praemiserat CAMPANUS. Haec autem utraque praefatio una cum registro chartarum IV. priora occupat folia.

(*l*) Praemittitur praefatio JOH. ANDREAE Aleriensis Episcopi cum multis versibus AUSONII de SVETONIO, & tandem haec leguntur: *Tibi*, PATER BEATISSIME, *omnes vitam optant*, *& felicitatem diutissimam*. *Dominici natalis MCCCCLXX.*, *Pontificatus vero Tui anno VII.* Et haec duo occupant priora folia. Editionem hanc possidet Bibliotheca Corsiniana. Praefationem vero refert Card. QUIRINIUS pag. 191.

M. TULII CICERONIS epistolae ad Atticum, Brutum, & Quintum Fratrem una cum praefatione Joh. Andreae. *Impressum Romae opus in domo Petri, & Francisci de Maximis, juxta Campum Florae, praesidentibus Magistris Conrado Sweynheym, & Arnoldo Panartz, anno Dominici natalis* MCCCCLXX., *S D.N. Domini Pauli* II. *Veneti Pont. Max. anno* VI., *Urbe & Ecclesia florente*. in fol. (*m*).

TITI LIVII Historiarum libri superstites ex editione, & cum praefatione Joh. Andreae.

Aspicis illustris Lector &c.

. . . . *contribuere domum*. in fol. (*n*).

IL-

(*m*) Praefatio, quam retulit Card. QUIRINIUS pagina 87., praemittitur operi, & terminatur sic: *Datum Romae anno Dominici natalis MCCCCLXX., Pontificatus tui gloriosissimi anno sexto*. In hac JOH. ANDREAS se dicit plurimum fuisse adjutum a Cardinali PICCOLOMINEO PAPIENSI. Duplex exemplar exstat apud Patres S. Mariae de Populo.

(*n*) Praefationem operi praemissam refert Card. QUIRINIUS pag. 149. In hac totus est ALERIENSIS in laudibus urbis Venetiarum, memorans scilicet, ab ea Romam migrasse inter eruditos doctiores, eamque Romae subministrasse, quod ad artes, & scientias spectat,

ILLUSTRIUM Virorum epistolae. *Impr. Romae in domo Petri, & Francisci de Maximis* MCCCCLXX. in fol. (*o*).

Sancti JOH. CHRYSOSTOMI Homiliae in Evangelium Sancti Johannis, interprete Franc. Aretino (*p*). *Rome in Sancti Eusebii Monasterio scripte, & diligenter correcte anno Domini* MCCCCLXX., *die Lunae* XXIX. *mensis octobris, Pontif. S. in Christo Patris, ac Domini nostri Domini Pauli divina providentia Pape Secundi, anno ejus septimo. Expliciunt. Deo laus.* in fol. (*q*).

L Bi-

ctat, quidquid produxit perfectius, & similia. VICTORINUM etiam FELTRENSEM ibi primum appellat, qui LIVIUM aperuerit. Omni anni nota destituitur haec editio, quae tamen communiter creditur edita sub anno 1470. Vide quid de ea dictum sit sub anno 1469., ubi de CAMPANI *Liviana editione*. Exstat autem in Biblioth. Vaticana sub num. 7238., & 7239.

(*o*) Nixus fide *Annal. Typographicor.* parentis *Tom. I. edit. anni* 1733. *pag.* 299. hunc refero, sed uberiori mihi videtur indigere confirmatione.

(*p*) FRANCISCUS hic ex Aretinae urbis ACCOLTORUM familia prodiit, excelluit autem in Graecis, ac Latinis litteris. De hoc fuse disserit JOHANNES M. MAZZUCHELLIUS *de Scriptoribus Italiae Tom. I. Part. I. pag.* 72.

(*q*) Operi praemittitur prologi species, in quo FRAN-

CI-

MCCCCLXXI.

Biblia Sacra Latina cum opuſculo Ariſteac de 70. Interpretibus, una cum Epiſto-

CISCUS ARETINUS dicitur hanc verſionem feciſſe. Hunc vero ſequitur index 13. foliorum una cum *Epiſtola* FRANCISCI ARETINI ad COSMUM MEDICEM. Prologus autem, & epiſtola exſtant in *Catalogo Smithiano pag. 89., & ſequent.* Librum hunc autem vix novit Card. QUIRINIUS pag. 254. Licet autem editio haec careat Typographi nomine, certo tamen affirmo GEORGIUM LAVERUM hanc vulgaſſe, quem per tres annos ad minus praela ſua habuiſſe conſtat in praedicto S. Euſebii (ordinis S. Caeleſtini) Monaſterio, in cujus probationem ſatis ſit legere ſubſcriptionem, quae exſtat in coronide *Tractatus de inſtitutione ſimplicium Confeſſorum* in hoc Monaſterio edit. anno 1472., non vero in fine *Libri ſexti Decretalium*, ut mendoſe ſcripſit Cardinalis QUIRINIUS pag. 254. De LAVERO autem ſupra dictum eſt cap. IV. pag. 85., & ſeq., & cap. V. pag. 109., & ſeq. Eodem autem tempore, ac anno, ut ſuſpicor, idem LAVER ſermones ejuſdem S. JOH. CHRYSOSTOMI edidit, forſan ut fierent pars dicti voluminis Homiliarum; idem enim omnino eſt character, & eadem charta. Conſtat ex 99. foliis, & quaevis pag. 27. lineis. Initio dicuntur e Graeco in Latinum facti hujuſmodi Sermones, ac *adhibitis poſtea ſtellulis* loco nominis, ac in epiſtola dedicatoria appellatur Maecenas: PATER *praeſtantiſſime*, abſque ullo quovis nomine. Praeſtantis hujus Codicis exſtat exemplar unum apud Patres

ſtolis Joh. Andreae, & Mathiae Palmerii ad Paulum II.

Aſpicis illuſtris Lector &c.

. . . . *contribuere domum*.

MCCCCLXXI. in fol. Tomi duo. (*a*)

L 2 S. Cy-

tres S. Mariae de Populo, & apud Patres Congregationis B. Petri Piſani ad S. Onuphrium; Homiliarum vero exſtat unum quoque in Caſanatenſi Bibliotheca.

Locus hic eſſet referendi innumeras quaſi editiones a laudato Typographo in praedicto Monaſterio vulgatas, dirigentibus praela POMPONIO LAETO, BARTHOLOMAEO PLATINA, aliiſque eruditis; ab hoc enim anno uſque ad 1472. multi prodiere libri; ſed quia praetermiſit in iis omnibus editionis annum, ideo ipſas ad incerti anni editionum indicem revocamus.

(*a*) Textui Biblico praemittuntur duae epiſtolae laudatae, quae una cum Ariſtea conſtituunt XIV. folia. Utramque vero epiſtolam retulit Card. QUIRINIUS pag. 123. Tomus primus terminatur cum Pſalterio abſque ſubſcriptione, & ſecundus incipit cum praefatione D. HIERONYMI *in libros Salomonis*, & terminatur cum *Apocalypſi*, & ſubſcriptione relata, & ſequitur inſuper index interpretationum Hebraicorum nominum. In Bibliotheca Vaticana reperitur num. 62., & 63., & in Angelica. MATHIAS autem PALMERIUS, qui medio ſaeculo XV. floruit, erat Abbreviator, & Secretarius Pontificius, de quo vide Clariſſ. BONAMICIUM *De claris Pontificiarum epiſtolarum Scriptoribus impr. Romae in 8. pag.* 210. Obiit autem anno 1483. aetatis ſuae 60.

S. CYPRIANI epiſtolarum opus una cum praefatione Joh. Andreae ad Paulum II.

Aſpiciis illuſtris Lector &c.

. . . . *contribuere domum*.

MCCCCLXXI. in fol. (*b*).

SILII ITALICI Punicorum Libri XVII. recognoſcente Joh. Andrea. *Anno Dominici natalis* MCCCCLXXI., *die V. menſis aprilis, Summo Pont. Paulo II. Veneto, anno Pont. VII. Joh. An. Epiſcopus Alerieñ in Inſula Cyrno recognitionem abſolvit diebus circiter XV. Lector benevole vale perpetuo.*

Aſpicis illuſtris Lector &c.

. . . . *contribuere domum*.

in fol. (*c*).

HE-

(*b*) Praemittitur praefatio JOH. ANDREAE, quam pag. 128. retulit Card. QUIRINIUS. Inter libros CONRADI, & ARNOLDI unus eſt ex rarioribus, vixque obvius eſt in Bibliothecis Romanis. Exſtabat autem exemplar unum in ſelectiſſimo Muſeo DOM. CREVENNAE Amſtelodami.

(*c*) Nullam editioni huic praemiſit epiſtolam JOH. ANDREAS, niſi tamen expertae fuerint omnes ſortem, quam multas in variis ſuis libris expertas fuiſſe teſtatur in *praefatione* ad *Epiſtolas Ciceronis ad Brutum*, &c. *anni* 1470. Igitur immediate textus auctoris incipit, & lau-

HESIODI Georgicorum Libri duo, & CALPHURNII Bucolicum Carmen e Graeco in Latinum versi per Nicolaum de Valle, & Pio II. nuncupati. in fol. (absque anni nota) (*d*)

SILIUS ITALICUS Punicorum Libri XVII. ex editione Pomponii Laeti. *Opus jam neglectum Pomponius recognovit anno Dom. MCCCCLXXI. VI. Calend. maji Romae.* in fol. (*e*).

L 3 Pu-

& laudata subscriptione terminatur. Exstat autem in Bibliotheca Vaticana num. 10875., in Corsiniana, in Casanatensi, & in Janiculensi S. Onuphrii.

(*d*) Versionem hanc HESIODI, & CALPHURNII NICOLAI de VALLE juvenis ingenii extraordinarii, sed nimis cito mortis fato erepti, ut dicam infra, edidit ipse JOH. ANDREAS, & quia exiguae molis est volumen, id consilii cepit JOH. ANDREAS, ut compingeretur una cum SILIO ITALICO, sicuti saepius simul compacti inveniuntur. Talia sunt v. g. exemplaria Vaticana num. 10875., & num. 10849., & Janiculense apud S. Onuphrium. Observandum etiam quandoque compingi cum OVIDIO JOH. ANDREAE *hujus anni*.

(*e*) Editio haec rarissima immediate a textu auctoris incipit absque epistola, & in fine voluminis legitur synopsis vitae auctoris cum relata subscriptione. Non e praelis CONRADI, & ARNOLDI emersit haec editio, ut

PUBLII OVIDII NASONIS opera cum Epiſtola Joh. Andreae ad Paulum II.

Aſpicis illuſtris Lector . . . . . .

. . . . contribuere domum.

in fol. Tomi duo (*f*).

M. TUL-

---

ut contendit DEBURE *Tom. III. num.* 2793., ſed LAVER in *Monaſterio S. Euſebii* hanc vulgavit, tum quia POMPONIUS praeli LAVERII erat director, tum quia adverſatur index librorum ab illis opificibus impreſſorum uſque ad annum 1471. Librum hunc ignorarunt omnes Bibliographi, DEBURIO excepto, nec huc uſque aliud exemplar agnoſcitur praeter illud, quod exſtat in Bibliotheca Regia Pariſiis. Eruditis notum erat, POMPONIUM lucubrationes edidiſſe in SILIUM, ſed hunc uſque in tenebris latuerant, de quo conqueritur FABRICIUS *Biblioth. Latinae lib. II. cap. IX. novae edition. Tom. II. pag.* 174.

(*f*) Editionis hujus rariſſimae Tomus I. exhibet tantum XV. *Libros Metamorphoſeon*, quibus praemittitur JOH. ANDREAE ad PAULLUM II. epiſtola a Card. QUIRINIO *pag.* 169. relata, quae ſic terminatur: *Caetera omnia Poetae opera quanta cura poſſumus congregamus, ut leniſſimus Vates in duobus legi totus voluminibus poſſit. Romae quinto decimo Kalen. auguſti MCCCCLXXI. Pontificatus tui candidiſſimi an. VII.* Volumini vero finem imponit ſolita ſubſcriptio ſine nota anni. Tum II. Tomus continet *Elegias de Arte amandi*, *Pulicem*, *de remedio amoris*, *Conſolationem ad Liviam*, *Epiſtolas Heroides*, *Ibim*, *Libros triſtium*, & *Faſtos*. Licet nulla omnino exſtet ibi ſubſcriptio, nec nota loci,

anni

M. TULLII CICERONIS Orationes una cum praefatione Joh. Andreae ad Paulum II.

Aspicis illustris Lector &c.

. . . . *contribuere domum.*

MCCCCLXXI. in fol. (g).

M. T. CICERONIS Officia, Paradoxa, de amicitia, & senectute, de natura Deorum, de divinatione, Tusculanae quaestiones, de finibus, fato, petitione consulatus, pars libelli de Philosophia, Timaeus, Academica, & de legibus: omnia ex editione Joh. Andreae.

anni, aut typographi, volumen tamen hoc ob characterum conformitatem ex eadem prodiisse officina constat; & ex *indice* toties memorato ad SIXTUM IV. reipsa impressum est anno 1471., nec prius, ut indicant relata superius JOH. ANDREAE verba: *Quanta cura possumus congregamus*, nec posterius, cum in *indice* anni 1472. una cum *Libris Metamorphoseon* appellentur & Elegiae. Exstat autem integrum opus in Bibliotheca Vaticana sub num. 10896., primum vero dumtaxat videre est in Janiculensi Sancti Onuphrii.

(g) Praeest Epistola JOH. ANDREAE a Card. QUIRINIO pag. 92. relata. *Data est autem haec Romae natalis Dominici M. CCCCLXXI. Pontificatus vero Paulli II. anno VII.* Hanc sequitur index orationum in ea contentarum, & volumen terminatur solita subscriptione. Exstat apud S.Mariam de Populo, & apud S.Onuphrium.

Aspicis illustris Lector &c.
. . . . *contribuere domum.*
MCCCCLXXI. *XX. septembris* in fol. (*h*).

Ejusdem M. T. CICERONIS Epistolae familiares ex editione Joh. Andreae.
Aspicis illustris Lector &c.
. . . . *contribuere domum.*
MCCCCLXXI. *die V. septembris*. in fol. (*i*).

STRABONIS Cappadocis rerum Geographicarum Libri XVII. Latine ex versione Guarini Veronensis (*k*), & Gregorii Typhernatis

(*h*) Vix hanc novit editionem QUIRINIUS, & pag. 89. dicit tantum: *pariter orationes* CICERONIS (a CONRADO) ann. 1471. Terminatur autem volumen mole sua maximum subscriptione solita, absque Epistola JOH. ANDREAE. Editio haec tantae est raritatis, ut nisi ab indice ad SIXTUM IV. primo designaretur, locus esset dubitandi de ejus exsistentia.

(*i*) Licet eruditissimi Bibliographi auctoritate innitatur haec editio, nempe DAVIDIS CLEMENT *Biblioth. historique, & curieuse Tom. VII. pag.* 129., ubi ampla exstat ejus descriptio, nihilominus dubia est, quia ipsi non favet index ad SIXTUM IV. Dicit autem auctor laudatus, ante subscriptionem legi: JOH. AN. EPISCOPUS ALERIENSIS *recognovit Rome*; & se unum tractasse exemplar in urbe HANNOVERAE apud D. DUVE.

(*k*) GUARINUS Veronensis patria, Graecis, ac Latinis

natis (*l*) cum praefatione Joh. Andreae ad Paulum II.

Aſpicis illuſtris Lector &c.

. . . . *contribuere domum.*

in fol. (*m*).

P. VIRGILII MARONIS Bucolica, Georgica, & Aeneis, una cum opuſculo, quod communiter appellatur XIII. liber Aeneidis. MCCCCLXXI.

Minciadae quicunque cupit cognoſcere Vatis

Carmina, ſeu quiſquis Vegi ſimul optat habere

Me

tinis litteris eruditiſſimus eas Venetiis, Ferrariae, Veronae, Florentiae, & tandem Romae maximo omnium plauſu docuit, & in hac ultima obiit anno 1460. Fuſe de eo loquitur Marchio SCIPIO MAFFEIUS *Veronae illuſtratae Part. II. pag.* 131.

(*l*) Hic pariter utraque lingua peritus, & profeſſione Medicus *Aſiam*, & *Africam* STRABONIS latine vertit, & GUARINUS *Europam*. GREGORIUS florebat circa medium XV. ſaeculi.

(*m*) Praefixa eſt fronti epiſtola JOH. ANDREAE a QUIRINIO pag. 223. relata. Opus ſequitur index librorum, & capitum, & clauditur ſubſcriptione relata, ſed abſque anni nota. Cum autem epiſtola dirigatur ad PAULLUM II., qui obiit menſe iulio anni 1471., ideo ante finem anni hujus imprimi debuit. Hujus etiam fidem facit *index ad* SIXTUM IV.

Me legat: aut fratris parvo numerosa juventus
Uno eodemq; sumus pressi sesquisq; locoq;
Non Salomon neq; Hyram nõ Daedalus atq; Sibyla
Graecia non omnis sapientibus inclyta q̃ q̃.
Non armis Romana potens aequandaq; divis
Gloria jactavit tali sese arte decoram.
Nos igitur peperit patrem qui nomine primum
Retulit alter Adam formis pressit ahenis.

in fol. (*n*).

Jo-

(*n*) Multi hanc editionem splendidam Romae factam affirmarunt, non alia ducti ratione, quam nomine ADAMI, quod de ADAMO ROT intelligi volunt, absque eo quod ullo nitantur firmo argumento, quo id adstruant. Immediate a textu incipit volumen absque quavis epistola, & in fine post anni designationem sequuntur continuo barbari versus relati. Ampla exstat ejus descriptio apud DEBURE num. 2660. Ex eodem charactere, & apud eumdem Typographum eodem probabiliter anno prodiit libellus *Elegantiolarum* AUGUSTINI DATHI sine nota anni, in cujus fine legitur:

Presserat hoc primo placuit farmare (pro *formare*) *secundo*
Ne desit quodvis sit breve: doctus Adam.

in 4. Ab eodem DEBURIO describitur, & ADAMO ROT adscribitur *Bibliographiae* num. 2268.

JOHANNIS TORTELLII Arretini Commentaria Grammatica de orthographia dictionum e Graecis tractarum (*o*) ad Nicolaum V. una cum praefatione Adam de Montalto Genuensis ordinis S. Augustini (*p*).

Hoc opus exactum est Tortelli insigne Johannis,
Quo sunt scripta soni nomina cuncta graves.

Insculptum est Rome in domo de Taliacoxis sub jussu Ulrici Galli Teutonici: & Simonis Nicolai Lucensis anno Do. MCCCCLXXI. *Pont. Sixti IIII. Genuensis anno primo.* in fol. max. (*q*).

LAU-

(*o*) JOH. TORTELLIUS Cathedralis Ecclesiae Arretinae Archipresbyter, Romam anno 1445. se contulit, NICOLAO V. Summo Pont. perquam dilectus fuit. De eo fuse differit APOSTOLUS ZENUS in opere, cui titulus: *Giornale de' Letterati Tom. XI. pag.* 306.

(*p*) ADAMUS de MONTALTO ex Ordine S. AUGUSTINI, & patria Genuensis multa scripsit. De eo autem jam aliqua memoravi sub anno 1468., ubi de LACTANTIO. Obiit autem circa annum 1480.

(*q*) Praeest operi epistola Fr. ADAMI ad PHILIPPUM Arelatensem Archiepiscopum, in qua agitur de laudibus auctoris, & operis, & in medio haec leguntur: *Sub Sixti quarti Genuensis Pontificio, quo tempore scientia*

LAURENTII VALLAE Elegantiarum linguae Latinae ad Johannem Tortellium Libri VI. (*r*). *D. G. anno gratie* MCCCCLXXI. *Rome in Pinea Regione, Paulo sedente II. anno Pontificatus sui VII. B. R. M.* in fol. (*s*). Jo-

---

tia in lucem venit: viri circumspecti Ulricus Gallus Teutonicus, & Simon Nicolai Lucensis opifices impressoriae facultatis magnis sumptibus, & impensis instrumentorum ad hujusce artis indigentiam opportunorum: hcc inchoatum ad finem laudabilem detorserunt. Deinde sequitur prooemium TORTELLII ad NICOLAUM V., in quo multum agitur de cura hujus Summi Pontificis pro formanda Bibliotheca Vaticana, & volumen terminatur modo supra relato. Exstat autem in duabus Romanis Bibliothecis, nempe apud S. Andream de Valle, & apud S. Mariam de Ara Caeli.

(*r*) LAURENTIUS VALLA patria Romanus, & Canonicus S. Johannis Lateranensis, Latinae orationis studiosissimus natus est anno 1415., & obiit an. 1457.

(*s*) Operi praeeunt folia XII., quae occupantur 20. versibus LUCIDI ARISTOPHULI SURRONEI in laudem Typographiae; tum epistola VALLAE ad TORTELLIUM sequitur, & tandem index *librorum*, & *capitum*, ita ut *fol. verso* hujus indicis legantur sequentes versus:

Custos arcis Tarpeie &c.

& reliqui, sicut jam supra pag. 31. etiam relati sunt. Deinde subjungitur:

Multus eras primum, Laurenti plurimus es nunc
Haec tu Messani dona Johannis habes.

Im-

JOHANNIS DE ARRAGONIA (*t*) Protonotarii Apostolici Oratio habita ad Sixtum IV. nomine Ferdinandi Regis una cum praefatione Joh. Philippi de Lignamine; item ejusdem Joh. de Arragonia ad Regem Ferdinandum oratio, cum ab urbe Roma Neapolim reversus ipsi gratias exhibet de benigna sua apud Summum Pontificem receptione propter ejus litteras commendatitias. *Impr. apud Joh. Philipp. de Lignamine*. MCCCCLXXI. in fol. (*u*).

BER-

Impresse sunt in domo nobilis viri JOHANNIS PHILIPPI de LIGNAMINE *de Messina, ut supra, Scutiferi S. D. N. Pape*. Opus vero terminatur subscriptione supra relata. Ex his subscriptionibus constat, ULRICUM HAN impressisse in *Pinea Regione*, & id praestitisse pro PHILIPPO de LIGNAMINE etiam sub PAULLO II. Vide ubi de edition. antiquior. absque nota loci, & anni. Refert FABRICIUS *lib. XX. Biblioth. med. Latin. Tom. VI. pag.* 281. Exstat autem exemplar unum in Bibliotheca S. Mariae Arae Caeli.

(*t*) JOH. de ARRAGONIA obiit in fine XV. saeculi.

(*u*) Subscriptio relata exstat post primum opusculum, sed utrumque simul compingitur, & ejusdem est characteris. Hujus autem fit mentio apud MAZZUCHELLIUM in opere, cui titulus: *Scrittori d' Italia Tom. I. Part. II. pag.* 227. Exstat autem in Bibliotheca Alexandrina Archigymnasii Romanae Sapientiae.

BERNARDI JUSTINIANI (*x*) Oratio gratulatoria ad Sixtum IV. contra Turcas nomine Senatus Veneti . . . . . *In domo nobilis Viri Joh. Philippi de Lignamine Siculi Scutiferi Papae Sixti IV.*, *anno ejus primo*, *& millesimo quadringentesimo septuagesimo primo*. in fol. (*y*).

SIXTI IV. Pont. Max. Commentaria contra errores Carmelitae. *Impr. Rome* 1471. in fol. (*z*).

Lectura DOMINICI DE S. GEMINIANO super sextam partem sexti libri Decretalium (*aa*) . . . . . *Nulla calami exaratione*, *sed quadam artificiosa karacterizandi*, *ac im-*

(*x*) BERNARDUS JUSTINIANUS LEONARDI Procuratoris filius variis functus est legationibus, & obiit senio confectus anno 1489.

(*y*) Libellus est tantum novem plagularum. Hunc tractavi in Bibliotheca Vaticana num. 6978., & in Alexandrina Archigymnasii Sapientiae.

(*z*) Ita a GUILLELMO CAVE *Appendice ad script. Ecclesiasticos pag.* 122. edit. anni 1705., sed valde dubium est ipsum confudisse hunc librum cum *Tractatu de Dei potentia* hujus auctoris, quem seorsim ab aliis ejusdem opusculis ipsum offendisse probabile est. De hoc autem fiet mentio *sub anno* 1473.

(*aa*) DOMINICUS ex S. GEMINIANO fuit auditor JOH. de BUTRIO, clarus Jurisconsultus circa medium XV. sae-

imprimendi inventione completa feliciter .... per Magist. Adam Rot Clericum Metensis diocesis anno MCCCCLXXI., *die vero Lune ultima septembris*. in fol. (*bb*).

EUTROPIUS, ac PAULUS DIACONUS de Historiis Italicae Provinciae, & Romanorum....... *Rome impressus anno Dñi* MCCCCLXXI. *die Lune, XX. mensis maij Pont. S. in Christo Patris, ac Dñi nostri Domi Pauli Divina providentia Pape secundi, anno ejus septimo. Explicit*. in fol. (*cc*).

Regulae, ordinationes, & constitutiones Cancellariae Sanctissimi Dñi nostri Domini Sixti Divina providentia Pape IIII. *Scripte, & correcte in Cancellaria Apostolica .... Date*

XV. saeculi floruit. De hoc fuse agitur apud COPPIUM in *Viris insignibus Sangeminianensibus*, impr. Florentiae 1695. in 4.

(*bb*) Ita hunc retulerat MENTELIUS in *Paraenesi de vera Typogr. origine pag.* 73., excepto, quod scripsit *ultima decembris* pro *ultima septembris*. Exstat autem apud S. Mariam de Populo.

(*cc*) Praeeunt operi octo folia indicis materiarum, quae immediate opus consequitur; terminatur vero allata subscriptione. Hunc, aliquotque ex superioribus non novit Cardinalis QUIRINIUS. Exstat tamen haec editio in Biblioth. Vaticana num. 7194., in Angelica, & apud S. Mariam de Populo.

Date in crastinum assumptionis suae ad summi Apostolatus apicem, videlicet die decima mensis augusti anni a Nativitate Domini MCCCCLXXI. in 4. (*dd*).

NONIUS MARCELLUS de Lingua Latina. *Impr. Romae* MCCCCLXXI. in fol. (*ee*).

Biblia in lingua volgare tradotta da NICCOLÒ DI MALERMI . . . . . Roma MCCCCLXXI. in Kalende d' ottobrio in fol. Tomi duo (*ff*).

NI-

(*dd*) Non aliunde editio haec mihi innotuit, quam ex MAITTAIRIO, qui eam ex PROSPERO MARCHAND accepit. Ait autem MARCHAND se hunc librum tractasse, esse formae in 4. parvo, absque nota loci, & Typographi, & quod regulas sequantur taxae ejusdem Cancellariae. Ego hanc sedulus per Romanas Bibliothecas investigavi, mihique affirmaverat eruditus quidam hanc haberi in laudata Bibliotheca Archigymnasii Sapientiae, sed ibi etiam frustra quaesivi.

(*ee*) Ita refertur in Catalogo *Biblioth. Meaddianae* impr. Londini in 8. pag. 86., ubi appellatur sub hac nota: *Romae* 1471. *editio princeps*. Forsan haec eadem est, ac illa, quam MAITTAIRE *Tom. I. pag.* 304. refert, & in cujus fine legitur: *Finito libro laus & gloria Christo MCCCCLXXI.*

(*ff*) Horum Bibliorum titulum, ac subscriptionem de verbo ad verbum sumpsi ex *Catalogo Regio Parisino Tom. I. Theolog. pag.* 13. *num.* 188., sed tamen haec cre-

MCCCCLXXII.

NICOLAI DE LYRA (*a*) Commentar. in Biblia ex editione Joh. Andreae una cum ejus epiſtola &c.

Aſpicis illuſtris Lector &c.

. . . . . . contribuere domum.

MCCCCLXXI. & LXXII. in fol. Tomi V. (*b*).

M Ro-

credo eſſe, de quorum interprete, & loco impreſſionis diſputatur inter eruditos Italiae. Sic v. g. APOSTOLUS ZENUS in notis ad Fontaninianam Bibliothecam Italicam *Tom. II. pag.* 421. agens de duplici diverſa Bibliorum in lingua vulgari editione, hancque noſtram habens prae manibus eam expreſſe a verſione Malermitana diverſam affirmat, deſtitutamque eſſe agnoſcit vel ipſo loco impreſſionis. Quidquid ſit, haec eſt brevis ejus deſcriptio in Tom. I. Novem textui ſacro praemittuntur folia indicis, & prologi S. HIERONYMI, & titulus Geneſis colore rubro capitali charactere imprimitur, in quo haec diſcrepat ab alia Italica ejuſdem anni editione. Terminatur vero Tomus primus cum Pſalterio. Secundus vero terminatur cum Apocalypſi, in cujus fine legitur: *E il fine del novo Teſtamento MCCCCLXXI. in Kalende de octobrio.*

(*a*) In Normannia natus, ex Judaeo factus Chriſtianus Ordinis Minorum regulam profeſſus eſt anno 1291., obiit vero Pariſiis valde ſenex anno 1340.

(*b*) Tom. I. impreſſo anno 1471. praemittitur epi-

ſtola

ROBERTI DE LITIO (*c*) Opus Quadragesimale.

Aspicis illustris Lector &c.

. . . . *talia multa simul*.

MCCCCLXXII. *die vero XVII. novembris*. in fol. (*d*).

C. SVETONII TRANQUILLI Vitae XII. Caesarum ex editione 2. Joh. Andreae.

Aspicis illustris Lector &c.

. . . . *talia multa simul*.

MCCCCLXXII. *die XVII. septembris* in fol. (*e*).

JUSTINI Historiae ex Trogo Pompeio una cum historia Romana Lucii Ann. Flori, edente Joh. Andrea. *Asstola* JOH. ANDREAE ad SIXTUM IV. *data die* 13. *novembris an.* 1471., & in fine solita subscriptio: *Die XVIII. novembris*. In 2. *XXVI. maii* 1472. In 3. *XIV. januarii*. In 5. *XIII. martii*, & in hujus fine exstat epistola, & libellus JOH. ANDREAE ad SIXTUM IV. in favorem Typographorum supra relatus. Exstat autem in Bibliotheca Angelica, Corsiniana, Aracaelitana, & Janiculensi S. Onuphrii.

(*c*) ROBERTUS CARACCIOLUS Lycii in Regno Neapolitano initio XV. saeculi natus Ordinis Minorum regulam professus est, & obiit anno 1495.

(*d*) Exstat exemplar unum apud S. Mariam de Populo.

(*e*) Reperiuntur quidem AUSONII *versus* de SVETONIO, sed non amplius apparet praefatio. Exstat vero haec editio in Bibliotheca Aracaelitana.

Aſpicis illuſtris Lector &c.

. . . . *talia multa ſimul.*

MCCCCLXXII. *die XXVI. ſeptembris* in fol. (*f*).

Titi Livii Hiſtoriarum Romanarum decades.

Aſpicis illuſtris Lector &c.

. . . . *talia multa ſimul.*

in domo Petri de Maximis. MCCCCLXXII. *die XVI. julii*. in fol. (*g*).

C. Julii Caesaris Commentaria de bello Gallico ex editione ſecunda Joh. Andreae una cum ejus praefatione. *Anno Chriſti* MCCCCLXXII. *die vero XXV. menſis auguſti. Rome in domo Petri de Maximis*. in fol. (*h*)

M 2 Au-

(*f*) Ideo praefertur haec editio illis JANSSONII anni 1470., & ULRICI HAN ſub anno 1469., quia ſecum editam habet FLORI *Hiſtoriam*.

(*g*) In hac editione deficit epiſtola JOH. ANDREAE ad PAULLUM II. Volumen immediate incipit ab epitome XIV. decadum, & ſequitur *regiſtrum* codicum. In fine ultimae decadis legitur ſubſcriptio eo modo, quo eam hic ſubjeci. Aliqui Bibliographi indicant quamdam LIVII editionem hujus anni Italica lingua expreſſam, ſed nullo fundamento nititur eorum aſſertio.

(*h*) Praeeſt eadem epiſtola, ac in editione anni 1469., una

AULI GELLII Noctes Atticae, ex editione secunda Joh. Andreae.

Aspicis illustris Lector &c.

. . . . *talia multa simul.*

In domo Petri de Maximis MCCCCLXXII. *die VI. augusti*, in fol. (*i*).

PUBLII TERENTII Comoediae cum commentariis Aelii Donati.

Aspicis illustris Lector &c.

. . . . *talia multa simul.*

MCCCCLXXII. *die X. decembris.* in fol. (*k*).

M. Tu-

una cum *registro*, & textus terminatur subscriptione hic subjuncta. Non diffitetur ipse QUIRINIUS Cardinalis hanc a priori vere deferre, nempe pag. 146. Exstat autem in Vaticana Bibliotheca num. 7216.

(*i*) Non amplius apparet praefatio Episcopi ALERIENSIS, praefixa editioni anni 1469., sed terminatur 38. versibus JOH. ANDREAE in prima editione exstantibus. Quaevis pagina est 38. linearum, tum tituli capitum, & librorum, qui in prima editione erant manuscripti, imprimuntur in hac secunda. Exstant in fine 15. folia indicis, quae terminantur cum allata subscriptione. Exstat autem in Bibliotheca Corsiniana.

(*k*) Volumen incipit cum synopsi vitae TERENTII cum aliquibus in ipsius Comoedias observationibus, & terminatur allata subscriptione. Si fides foret habenda

LA-

M. TULLII CICERONIS epistolae ad familiares. Impr. *Romae apud Sweynheym, & Pannartz anno* MCCCCLXXII. in fol. (*l*).

CLEMENTIS QUINTI Constitutionum opus. Impr. *Romae per Leonard. Pflug, & Georgium Laver* MCCCCLXXII. in fol. (*m*).

Sextus Liber Decretalium *per Leonard. Pflug, & Georg. Laver Romae* MCCCCLXXII. in fol. (*n*).

Tractatus de institutione simplicium Confessorum a Patre Fratre Antonino Ord. Fratr. Praedicatorum.

Studio correcta diligenti, sepeque lecta
Per Celestinum *nomine, sed re pulverinum*

 San-

LACAILLE *histoire de la librairie* pag. 17., hujus anni adhuc aliam TERENTII editionem absque Commentatariis apud eosdem artifices excusam haberemus; sed ipsius testimonium confirmatione indiget. Exstat autem hic relata editio in Biblioth. Angelica.

(*l*) Haec editio sola MAITTAIRII auctoritate innititur *Tom. I. pag.* 314., nec ampliorem dat illius descriptionem.

(*m*) Haec editio constat ex indice *Bibliothecae exquisitissimae* HADRIANI MOETIENS, impresso *Hagae Comitum anno* 1732. *in* 8. *Part. I. num.* 429.

(*n*) Ita ex LACAILLE loco supra citato pag. 18. Hujus tamen exsistentiam confirmare videtur Cardinalis QUIRINIUS pag. 254. dicens in fine hujus libri exstare octo versus, quos sub sequenti articulo referam.

Sancto in Eusebio degentem Coenobio.
Qui me scribebat Ge. Laver *nomen habebat,*
Rome versatus tunc, sed Herbipoli natus.
Anno milleno quater C. sep que deno
Bis uno juncto, sed mense sub februo.
Sub quarto Sixto Pontifice Zeraphico.
in 4. parvo (*o*).

Confessionale S. Antonini MCCCCLXXII. in 4. (*p*).

Sextus Liber Decretalium. *Alma in urbe Roma totius mundi regina &c. ad Dei laudem, industrieque est consummatum per Udal-*

(*o*) Ex his Rithmis constat, GEORGIUM LAVER impressisse in Monasterio S. Eusebii, ubi a Cardinali OLIVERIO CARAFFA illius Monasterii Titulari adscitus fuerat, & ejus praeli correctorem pro eo libro fuisse Religiosum quemdam illius Monasterii. Editio haec rarissima est, aurique pondere in auctionibus solvitur: unum enim 3400. libris Gallicis solutum videre mihi contigit.

(*p*) Editionis hujus omnimoda est affinitas cum characteribus superioris. Hanc ergo adscribere GEORGIO LAVER nullo modo dubito, licet deficiat Typographi, & loci nomen; & forsan ob hanc rationem MAITTAIRE pag. 312. unam tantum simpliciter refert sub nomine hujus Typographi. Sub una columna vero imprimitur, & quaelibet pagina est 29. linearum. Exstat in Bibliotheca apud S. Petrum ad Vincula.

Udalricum Gallum, *&* *Simon. de Luca* MCCCCLXXII., *die vero XIII. octobris*. in fol. (*q*).

Consilia FRIDERICI DE SENIS (*r*). *Rome impress. per Magistrum Adam Rot Metens. Diocef. Clericum anno salutis* MCCCC-LXXII. *XXV. junii*, *sub Sixto IIII. Pontifice Maximo*. in fol. (*s*).

Ejusdem FRIDERICI Tractatus super permutatione Beneficiorum cum additionib. Dominici de Lapi de Podiobonitі. in fol., *absque anni nota* (*t*).

Consilia ANTONII DE BUTRIO (*u*). *Ro-*

me

(*q*) In hac subscriptione aemulatus est UDALRICUS GALLUS subscriptiones Moguntinas SCHOEFFERII, & FAUSTI. Editionem autem hanc tractavi apud S. Mariam de Popolo.

(*r*) FRIDERICUS de SENIS Jurisconsultus celebris variis in Italiae Academiis docuit, & praesertim Perusii. Floruit autem anno 1312.

(*s*) Duo haec ejusdem auctoris opera suppeditat mihi SCHWARTZIUS *in indice librorum saeculo XV. impressorum*, edito *Norimbergae ann.* 1727. *in* 8. *pag.* 104.

(*t*) Ex eadem forma, ex eodem charactere, ac praecedens, simulque compactum sub antiqua ligatura testatur SCHWARTZIUS loco citato; illud ergo eidem Typographo adscribamus.

(*u*) ANTONIUS de BUTRIO, patria Bononiensis, va-

me impr. *per Magist. Adam Rot Metensis Dioecesis Clericum an.* MCCCCLXXII. in fol. max. (*x*).

M. TULLII CICERONIS Orationes.

Hoc ingens Ciceronis opus, causasque forenses,
Quas inter patres dixit, & in populo,
Tu quicumque leges. Ambergau natus abenis
Impressit formis: ecce magister Adam.
MCCCCLXXII. in fol. (*y*).

Meditationes JOHANNIS DE TURRECREMATA super figuras S. Mariae de Minerva. *Die* 24. *decembris* MCCCCLXXII. in fol. cum figuris editio 2. (*z*).

An-

variis in Italiae locis Jurisprudentiam professus est, obiit autem Ferrariae anno 1408.

(*x*) Ita mihi constat ex SCHELHORNIO *in Tom. XII. Miscellaneorum Lipsiensium pag.* 68.

(*y*) Rarissima haec editio communiter ab eruditis adscribitur ADAMO ROT, quia nullus alius agnoscitur Typographus hujus nominis, qui ante annum 1476. praela habuerit. In fine autem leguntur quatuor relati versus cum anni nota. Haec autem in auctione librorum DOM. DUFAY *Parisiis anno* 1725. vendita fuit 100. *libras Galliae*; In altera vero librorum Cardinalis DUBOIS 100. *florenos*.

(*z*) Prodiit cum iisdem omnino characteribus ULRICI

Antiquae Decisiones Rotae Romanae, collectore, & editore Guillelmo Herborch Alamanno. in fol. max. (*aa*).

Novae Decisiones Rotae Romanae ex ejusdem Herborhii editione. *Alma in urbe Roma totius mundi regina, & dignissima temperatrix, quae sic ut prae caeteris urbibus dignitate praeest, ita ingeniosis viris est referta; non atramento plumali, neque stylo aereo, sed artificiosa quadam adinventione imprimendi, seu characterizandi sic effigiatum ad Dei laudem, industrieque est consummatum per Udalricum Gal-*

CI GALLI, ac editio anni 1467. Hujus autem amplam exhibent descriptionem *Relationes Gottingenses Germanicae ad diem martii ann.* 1760. *pag.* 265., & *sequent.*, teste MEERMANNO *Origin. Typogr. cap. VIII. pag.*205., & *cap. IX. pag.* 250. Praeterea exemplar alterum exstabat apud DOM. DUFAY Parisiis, ut in *Catalogo* num. 4241.

(*aa*) Editio haec caret anni, loci, & Typographi indiciis, sed ex eodem charactere in eodem volumine compingitur, ita ut evidens sit fuisse impressam pro prima parte totius voluminis. Mihi autem contigit hanc invenisse separatam, & ex hoc priorum possessorum, aut pro prima vice libros compingentium vitio secutae sunt innumerae illae editiones, quae nunc alio titulo designari nequeunt, quam hoc: *Absque ulla anni nota editio*.

Gallum, *& Simonem de Luca anno Domini* MCCCCLXXII. *die vero XX. novembris*, in fol. max. (*bb*).

CATULLUS, TIBULLUS, PROPERTIUS, STATII SYLVAE. *Tabula librorum, qui sunt in praesenti volumine: Albius Tibullus, Elegiae scriptor optimus Aurelius Propertius Bevanus, Clarissimi poetae Catulli Veronensis Epigramma, Pub. Papinius Statius Sylvarum*. MCCCCLXXII. in fol. (*cc*).

DOMINICI CAVALCHA de vico Pisano (*dd*) Pongia Linguae. *Romae in domo Joh. Phi-*

(*bb*) Hoc opus una cum superiori unum constituunt volumen formae maximae. Exstat in Bibliotheca Corsiniana.

(*cc*) Licet hujus editionis taceatur locus, & Typographus, vere tamen se produnt characteres ULRICI HAN. His saepe poetis adhuc adjungitur Horatius ex eodem charactere; & ita se aliqua prae manibus habuisse exemplaria cum primiori adhuc superstite eorum integumento testatur GUILLELMUS DEBURE *Bibliogr. instruct. num.* 2642. *&c. num.* 2711. Hujus autem generis exstat exemplar unum in Bibliotheca Corsiniana cum notis manuscriptis ANGELI POLITIANI. HORATII exemplar seorsim compactum, quod habet commetaria JOH. ALOYSII TUSCANI Advocati Consistorialis, reperitur in Bibliotheca Janiculensi S. Onuphrii.

(*dd*) DOMINICUS CAVALCHA ex Ordine Praedicatorum floruit inter Asceticos XV. saeculi.

Philippi de Lignamine Siculi, & Sixti IIII. familiaris MCCCCLXXII. in fol. (*ee*).

JOH. TREVIENSIS Ord. Minorum (*ff*) Oratio de Adventu veri Messiae habita coram Sixto IV. Dominica II. Adventus anni 1472. *Impres. in domo Joh. Philippi de Lignamine Messanensis. S. D. N. familiaris, anno ejus secundo* (1472.) in fol. (*gg*).

D. AMBROSII libri de Officiis. *in fol.*(*hh*).

SI-

(*ee*) Huic praeest epistola JOH. PHILIPPI de LIGNAMINE ad MATTHAEUM *Abbatem S. Placidi*, in qua inter cetera anecdota dicit, *se jam secundum annum Romae agere....*, *& ab eo impressisse* QUINTILIANUM, SVETONIUM, LEONEM, LACTANTIUM, AMBROSIUM *de Officiis*; LAURENTII VALLAE *elegantias*, HORATII *opuscula* &c. Exstat autem in Regia Bibliotheca Parisiensi *Tom. II. Theolog. pag.* 353.

(*ff*) JOH. E TREVIO e Ducatu Spoletino Ordinem Minorum professus est, Procuratorque Generalis factus multa scripsit, quae refert WADINGIUS *pag.* 227. *Scriptorum sui ordinis*, sed hanc orationem ignoravit. Obiit autem Suessae circa annum 1478.

(*gg*) Constat tantum decem plagulis. Exstat in Bibliotheca Alexandrina Archigymnasii Sapientiae.

(*hh*) Compactum est illud una cum superiori ex eodem prorsus charactere. Licet ergo careat anni, loci, & Typographi nota, JOH. PHILIPPO de LIGNAMINE tamen debet adscribi; aliunde enim hujus, tamquam ab ipso jam impressi mentio habetur in prae-

fa-

SIXTI IV. Epiſtola ad Joh. Mocenigo Ducem Venetiarum de componenda pace cum Duce Ferrariae. *Joh. Philippus de Lignamine*. *Romae* MCCCCLXXII. in 4. (*ii*).

DYNI MUGELLANI (*kk*) Opus de Regulis juris. *Impr. Romae anno* MCCCCLXXII. in fol. (*ll*).

THOMAE DORNIBERG (*mm*) Aureola ex ſuaviſſimis, ſalutiferiſque floribus glorioſi Confeſſoris B. Hieronymi contexta. *Impr. Romae* MCCCCLXXII. in fol. (*nn*).

Conſilia JOH. CALDERINI (*oo*), & GASP. ejus

ſatione libri inſcripti: *Pongia linguae*, de quo ſupra (*dd*). Quaelibet pagina eſt 30. linearum. Exſtat antem in Bibliotheca Alexandrina Archigymnaſii Sapientiae, & apud Abbatem DE ROSSI.

(*ii*) Exſtat in Bibliotheca Vaticana ſub num. 10511.

(*kk*) DINUS de ROSSONIBUS patria Mugello in agro Florentino floruit circa annum 1285., obiit autem anno 1303.

(*ll*) Exſtat in Bibliotheca Vaticana ſub num. 5274.

(*mm*) THOMAS DORNIBERG patria Memmingae in Svevia, decretorum doctor celebris floruit medio ſaeculo XV., & obiit circa annum 1486.

(*nn*) Hunc referunt MAITTAIRE *pag.* 321., ORLANDI *pag.* 323., & FABRICIUS *Biblioth. med. Latinit. Tom. II. edit. Patav. pag.* 61.

(*oo*) JOHANNES CALDERINUS fuit patria Bononien-

ejus filii, redacta sub congruis rubricis per Dominicum de S. Geminiano. *Romae impress. per Magist. Adam Rot Clericum Metens. Dioecesis* MCCCCLXXII. *XXIIII. mensis decembris*. in fol. max. (*pp*).

Oldradi de Laude (*qq*) Consilia juridica. *Impr. per Magist. Adam Rot Metens. Dioecesis, anno salutis* MCCCCLXXII. *sub Sixto IIII. Pont. Max.* in fol. max. (*rr*).

L. Apuleii Madaurensis opera. *Impr. Romae* MCCCCLXXII. in fol. *editio* 2. *Romana* (*ss*).

Angeli de Gambelionibus (*tt*) Tracta-

niensis, floruit circa annum 1350. De eo, & GASPARE ejus filio fuse differit PANCIROLLUS *lib. III. de claris legum interpretibus cap.* 21.

(*pp*) Exstat autem apud S. Mariam de Populo.

(*qq*) OLDRADUS de PONTE patria Laudensis, DINI auditor, & JOH. ANDREAE Bononiensis amicissimus, in variis Italiae Academiis jus docuit, factus est Advocatus Consistorialis, & Avenione obiit anno 1335.

(*rr*) Exstat autem apud S. Mariam de Populo.

(*ss*) Editio haec recensetur ab ERNESTO *Tom. III. novae edit. Biblioth. Latinae Fabricii pag.* 31. & 33., hancque dicit adservari Lipsiae in *Bibliotheca Paulina*.

(*tt*) ANGELUS GAMBILIONUS patria Aretinus in variis Italiae Academiis jus docuit, Bononiae sc., & Fer-

ctatus maleficiorum cum multis additionibus ultra primam ejus lecturam. *Anno salutis millesſ. quadring. ſeptuag. ſecundo, die vero decima quarta menſis novembris, ſedente Sixto quarto Pont. Max., anno pontif. ejus ſecundo.* in fol. max. (*uu*).

MCCCCLXXIII.

STRABONIS rerum geographicarum libri XVII. latine ex verſione Guarini Veronenſis, & Gregorii Typhernatis.

Aſpicis illuſtris Lector &c.

. . . . *talia multa ſimul.*

MCCCCLXXIII. *die vero veneris XII. menſis februarii.* Editio 2. Romana in fol. (*a*). Ni-

Ferrariae medio XV. ſaeculo, de quo vide PANCIROLLUM *lib. II. de claris legum interpretibus cap.* 102.

(*uu*) Reticetur in hac editione nomen ADAMI ROT, ſed reipſa ex ejus officina prodiit. Apud SCHWARTZ *in indice ſupra citato pag.* 106. alia ejuſdem auctoris reperitur editio, cujus ſubſcriptio diſquiſitionis materiam ſuppeditat; etenim legitur in fine:

Petrus adā matus opus hoc impreſſit in urbe:
Illic nullus eo ſcripſerat ere prius.

MCCCCLXXII. in fol. max.

(*a*) MAITTAIRE contendit editionem hanc eſſe eamdem

NICOLAI PEROTTI Sypontini Episcopi Rudimenta Grammatices.

Aspicis illustris Lector &c.

. . . . *talia multa simul.*

MCCCCLXXIII. *die vero XIX. mensis martii* in fol. (*b*). VA-

dem omnino cum editione superiori absque anni nota *sub anno* 1471., quia in opere pagina absolute paginae respondet. Sed temere judicavit eruditus Annalista; namque in ea deficit epistola JOH. ANDREAE; tum tituli librorum, qui in prima erant manuscripti, in hac impressi habentur; deinde subscriptio prioris erat octo versuum, haec vero sex habet tantum; ac tandem legebatur subscriptio post indicem foliorum, & capitum, qui in hac non amplius apparet, sed immediate sequitur textus auctoris. Potissimae vero ejusdem objectioni occurro animadvertens, docere experientiam saepe unam editionem haberi, seu inservire loco manuscripti pro alia concinnanda, ut nimirum pagina paginae respondeat, suffectis quibusdam compendiariis notis, quae locum parant verbis immutatis, aut suppressis, aut adjectis in nova editione. Pro exemplo habeantur duae editiones *Officiorum* CICERONIS Moguntiae peractae anno 1465., & JUSTINIANI *Institutiones* in eadem urbe editae anno 1472., & anno 1476. Paginae enim sibi accuratissime respondent, attamen propter compendiarias notas, quas ipse inspexi in utraque, mihi constat eas omnino differre. Exstat haec Romana editio in Biblioth. SS. Trinitatis de Montibus in Colle Hortulorum.

(*b*) Exstabat apud GAGNAT *Indicis num.* 1396., ubi datur ejus descriptio.

VALERII MARTIALIS Epigrammatum libri.
Aspicis illustris Lector &c.
. . . . *talia multa simul*.
MCCCCLXXIII. *die ultima aprilis*. in fol. (*c*).

C. PLINII SECUNDI Historiarum naturalium libri XXXVII.
Aspicis illustris Lector &c.
. . . . *talia multa simul*.
MCCCCLXXIII. *die veneris VII. maii*. in fol. Editio Romana secunda (*d*).

Po-

(*c*) Hujus descriptio habetur apud GUILLELMUM DEBURE *Bibliographie instr. num.* 2815.

(*d*) Editionem hanc omnino a prima differre, affirmat Comes ANTONIUS JOSEPHUS a TURRE REZZONICI in suis *Plinianis disquisitionibus Tom. I. pag.* 291., ubi ait, hanc mendosissimam esse, secus vero primam. Non stetit ergo promissis JOH. ANDREAS, qui in praefatione ad primam editionem alteram correctiorem pollicebatur. De hac editione videndus est ERNESTUS in *Biblioth. Latin.* FABRICII *Tom. II. pagina* 187. Plures, inter quos TIRABOSCHIUS, PAITONUS, BANDINIUS, LAMIUS, & ARGELATUS, contendunt hoc anno impressam fuisse Plinianam versionem Italicam apud CONRADUM *in domo de Maximis* secundum LANDINI versionem; sed Comes a TURRE REZZONICI *Tom. II.* totus in eo est, ut contrarium probet. Exstat haec editio in Bibliotheca Janiculensi S. Onuphrii.

Polybii Lycortae Megalopolitani historiarum libri, qui supersunt, ex versione Latina Nicolai Perotti.

Aspicis illustris Lector &c.

. . . . *talia multa simul.*

MCCCCLXXIII. *die jovis ultima decembris*. in fol. (*e*).

Aristotelis Stagyritae Ethica ex interpretatione Leonardi Aretini.

Aspicis illustris Lector &c.

. . . . *talia multa simul.*

MCCCCLXXIII. in fol. (*f*).

Meditationes Joh. de Turrecremata positae, & depictae de ipsius mandato in Ecclesiae ambitu S. Mariae de Minerva.

N *Non*

(*e*) Rarissimis libris adnumeranda est haec POLYBII editio; vix enim in urbe Roma invenitur, & teste GUILLELMO DEBURE, in tota Lutetiae urbe non exstat ejusdem exemplar. Operi autem praeest PEROTTI praefatio ad NICOLAUM V., quae duo occupat folia, & in fine legitur allata subscriptio. Exstat autem in Bibliotheca Angelica Augustinensium.

(*f*) MAITTAIRE *Annal. Typogr. Tom. I. anni* 1733. *pag.* 329. librum hunc mihi suppeditavit. Cum hoc anno soluta sit societas ARNOLDI, & CONRADI, non assequor proinde, cur in subscriptionibus librorum a se editorum hoc anno semper omiserint *in Aedibus fratrum de Maximis*.

Non atramento plumali, calamo, neque stylo aereo, sed artificiosa quadam &c. per Udalricum Gallum Alemannum, & Simonem de Luca anno Domini MCCCCLXXIII., *die vero XVII. octobris, regnante Sixto Quarto Pontifice Maximo*. Editio Romana tertia in fol. cum figuris (*g*).

JUSTINIANI Institutiones .... *Impr. Udalricus Gallus, & Simon Nicolai de Luca die X. aprilis* MCCCCLXXIII. in fol. max. (*h*).

DURANDI Rationale Divinorum officiorum. *Praesens praeclarum opus Romae non atramento &c. per Udalricum Gallum, & Simonem Nicolai de Luca. A. D.* MCCCCLXXIII. *die XXIII. mensis junii*. in fol. (*i*).

Sum-

(*g*) Exemplar unum exstat in Casanatensi Bibliotheca, sed tria desunt in eo folia, cum constare deberet ex 33. foliis. Iidem sunt characteres, quibus pro prima, & secunda editione usus est UDALRICUS GALLUS.

(*h*) Immerito ergo a HIERONYMO BARUFFALDIO Jun. pag. 34. opusculi superius laudati editio hujus operis ab ANDREA GALLO peracta anno 1473. prima appellatur; In ea enim dies mensis tacetur. Nostra autem exstat apud S. Mariam de Populo.

(*i*) Titulus operis charactere majori rubro imprimitur. Quaelibet columna est 56. linearum. Habetur hoc opus in Bibliotheca Arae Caeli, & S. Mariae de Populo.

Summa HENRICI DE SEGUSIO Cardinalis Ostiensis .... *Alma in urbe Roma totius mundi regina &c. per Magistrum Udalricum Gallum Alamannum, & Simonem Nicolai de Luca anno Dom. millesi. quadring. septing. tertio, die vero ultima mensis aprilis*. in fol. Tomi duo (*k*).

VIRGILII MARONIS opera cum aliis opusculis. *In alma urbe Roma &c. Est consummatum per Udalricum Gallum, & Simonem de Luca anno Dom.*MCCCCLXXIII., *die vero IIII. mensis novembris, Pontificatu vero Sixti divina providentia Papae quarti, anno ejus tertio*. in fol. (*l*).

 Cle-

(*k*) HENRICUS de BARTHOLOMAEIS patria Segusiensis, seu ex Susa Pedemontano oppido ex Archiepiscopo Ebredunensi in Gallia Cardinalis est renunciatus anno 1263., & obiit anno 1271. FABRICIUS *Biblioth. med., & infr. Latinit. lib. VIII. pag.* 225., & TIRABOSCHIUS in opere, cui titulus: *Istoria della Letteratura Italian. Tom. IV. pag.* 409. asserunt, hanc editionem alia etiam Romana anni 1470. fuisse posteriorem. Sed hoc probatione indiget. Nostra autem reperitur in Bibliotheca SS. Trinitatis de Montibus in Colle Hortulorum.

(*l*) Operi praemittuntur 21. folia, quae cum indice librorum exhibent vitam VIRGILII cum aliis opusculis, quae ad ejus opera spectant. Sequitur textus au-

Clementinarum opus una cum gloſſis Joh. Andreae Bononienſis .... *Alma in urbe Roma totius mundi regina &c. per Udalricum Gallum, & Simon. Nicolai de Luca* MCCCCLXXIII., *die vero ſexta menſis junii*. in fol. max. (*m*).

Roderici Zamorensis Speculum vitae humanae .... *Romae in domo nobilis viri Joh. Philippi de Lignamine Meſſanenſis ejuſd. S. D. N. familiaris, anno ejus ſecundo* (1473), *ultima die menſis julii*. in fol. (*n*).

Francisci Cardinalis de la Rovere tituli S. Petri ad Vincula (poſtea Papae Sixti IV.) opera; ſcilicet de ſanguine Chriſti,

---

auctoris. & terminatur ſubſcriptione, quam partim retuli, ſed eadem omnino de verbo ad verbum, ac illa ſub anno 1472. relata in *Deciſionibus Rotae Romanae*. Tantam characterum hujus editionis aſſerit GUILLELMUS DEBURE num. 2665. eſſe ſingularitatem, ut ſi deeſſet anni nota, poſſet pro una ex primis Typographiae productionibus haberi. Mihi autem hanc videre non contigit. Exſtat vero in Regia Bibliotheca Pariſienſi *Tom. I. human. litter. pag.* 289.

(*m*) Exſtat apud S. Mariam de Populo.

(*n*) Semper praeeſt operi auctoris praefatio ad PAULLUM II., & in fine exſtat allata ſubſcriptio cum indice quatuor foliorum. Hanc habent Bibliothecae Angelica, & S. Mariae de Populo.

sti, de potentia Dei, & de futuris contingentibus. MCCCCLXXIII. *pontificis maximi Sixti quarti anno ejus secundo*. in fol. in toto ex 131. foliis (*o*).

(*o*) Operi praeest epistola auctoris ad PAULLUM II. ex 17. lineis, & sequitur prima pars, quae est 110. foliorum (tamen absque numeris). Secunda pars vero est 12. tantum foliorum, in cujus fine *fol. verso* est *registrum* foliorum primae, & secundae partis; quod terminatur his characteribus G O D., & sequitur
A L.
tertia pars de futuris contigentibus, cujus *fol.* primo *verso* legitur praefatio JOH. de LIGNAMINE. *Feceram, Sanctissime Pater, tuae Sanctitatis de sanguine Christi, & de potentia Dei libellos fere trecentos impressorio artificio exscribi, quibus multos viros dignitate, & scientia insignes donavi, ut per omnem orbem tuae Sanctitatis laudes diffunderem..... Quod eo libentius feci, quod non sicuti multi futura contingentia neque vera, neque falsa, sed aut vera, aut falsa esse crediderim, tuae Beatitudinis sententiam imitatus: id autem tunc certius credam, cum aliquod contingens beneficium futurum esse, & mihi concedi tua Sanctitas determinabit. Vale felicissime*, PATER BEATISSIME, *&* JOH. PHILIPPUM de LIGNAMINE *Messanen̄ tuae Sanctitatis servum fidelissimum commendatum suscipe*. Haec pars est 9. tantum foliorum, in quorum fine legitur allata subscriptio. Ob defectum hujus tertiae partis in aliquibus exemplaribus, dixere nonnulli editionem hanc carere anni, & Typographi nota. Ita FONTANINIUS in *Catalogo Biblioth. Card.* IMPERIALIS

Le opere, cioè le Rime di Francesco Petrarca.

Multus eras primum, Petrarche: plurimus es nunc,
Nec tu Messani dona Johannis habes.

Sedente Sixto IIII. Pont Max anno Christi MCCCCLXXIII. *impressus est hic libellus Rome in domo nobilis viri Johannis Philippi de Lignamine Messane, ejusdem S. D. N. familiaris, anno ejus secundo, XX. die mensis maji.* in 4. (*p*).

JA-

LIS *pag.* 435., FABRICIUS *Biblioth. med. Latinit. Tom. VI. pag.* 197., & *index Biblioth. Tellerianae pag.* 43. In Bibliotheca nostra SS. Trinitatis de Montibus in Colle Hortulorum exstat exemplar ipsum a JOH. PHILIPPO de LIGNAMINE SIXTO IV. oblatum, & rubro panno (*velours*) coopertum.

(*p*) Italica Epigrammata, vulgo *Sonetti*, antecedunt, quae 151. folia occupant; haec sequuntur Triumphi, qui sunt foliorum 40., deinde sequuntur sex alia folia, quae vitam PETRARCHAE, & alia opuscula ad ejus opera spectantia referunt, in quorum fine legitur allata subscriptio. In hac editione post Castitatis Triumphum leguntur 21. versus in laudem hujus virtutis, qui in antecedentibus editionibus desiderantur. Libris rarissimis debet haec editio annumerari, ac in ea essem sententia, ut crederem non parum huic raritati favisse Ecclesiasticum ministerium, secreta suppressione exem-

JACOBI CAMPHARI (q) di Genoa dialogi de immortalitate animae in lingua Italiana, una cum praefatione Joh. Philippi de Lignamine ad Dom̃. Antonium de Ruere Nepotem Sixti IV. MCCCCLXXIII. *die I. februarii, P. M. Sixti quarti anno ejus secundo. Completum est hoc opus in domo Joh. Philippi de Lignamine familiaris &c.* in fol. (r).

AENEAE SYLVII (Pii II. Papae) libellus de Curialium miseriis una cum praefatione Joh. de Lignamine ad Franciscum Piccolomineum Cardinalem Senensem. MCCCCLXXIII. *die tertia mensis martii impressus est hic libellus in domo Joh. Philip-*

xemplarium. Immerito APOSTOLUS ZENUS *Tom. III. epistolarum pag.* 391. affirmavit hanc editionem prodiisse anno 1474. Romae.

(q) JACOBUS CAMPHARUS Ordinem Praedicatorum professus claruit SIXTI IV. tempore. Nihil aliud de eo mihi suppeditat ALTAMURRA in Bibliotheca sui ordinis.

(r) Praefatio sic habet: *Absolutum opus de immortalitate animae, vir spectatissime, ab impressoribus meis, cui potius dedicarem, quam tibi, cujus labore, & industria id exemplar acceperam &c.* Opus totum constat 26. capitibus, & allata subscriptione terminatur. Exstat in Bibliotheca Alexandrina Archigymnasii Sapientiae.

lippi de Lignamine S. D. N. Sixti IV. familiaris . in 4. (*s*) .

Orationes , seu Homiliae 25. S. JOH. CHRISOSTOMI e Graeco in Latinum versae per Joh. de Trevio ord. Minorum , una cum ejus orationibus de humana felicitate habita coram Sixto IV. II. idus martii, & de immortalitate animae coram eodem nonis decembris anni 1473. *Impressa Romae in domibus Philippi de Lignamine Messanensis anno* 1473. in fol. (*t*) .

Consilia PAULI DE CASTRO (*u*) utriusque juris doctoris .... *Per venerabiles viros Vindelinum de Willa , Theobaldum Senebecher artium liberalium Magistros , & Joh. Reynardi Romae impressa anno sal.* MCCCCLXXIII. , *die vero mensis junii decima , prima pars finit feliciter* . in fol. max.

Ejus-

(*s*) Constat 31. tantum foliis . Exstat in Bibliotheca S. Mariae de Populo .

(*t*) Jam supra de JOHANNE de TREVIO dictum est . Haec autem ejus operum editio ita mihi suppeditatur a WADINGIO in suo *de Scriptoribus Ord. Minorum syllabo pag.* 227.

(*u*) PAULLUS ex CASTRO oppido Faliscorum oriundus , Jurisconsultus celebris Senis , Florentiae , & Patavii jus docuit , & obiit circa annum 1440.

Ejusdem pars secunda *anno sal. millesſ. quadring. septuag. tertio*, *sedente Sixto IV. Pont. Max.* in fol. max. (*x*).

MCCCCLXXIV.

NICOLAI PEROTTI rudimenta Grammatices .... *In alma urbe Roma in domo nobilis viri Petri de Maximis non atramento*, *plumali calamo*, *neque aereo stylo*, *sed artificiosa quadam adinventione imprimendi*, *seu caracterizandi opus sic effigiatum est ad Dei laudem*, *indistrieque per Magistrum Arnold. Pannartz Alamannum anno salutis* MCCCCLXXIIII., *die secunda mensis decembris*, *seden. Sixto Pont. Max.*, *anno ejus quarto*. in fol. (*a*).

S. Au-

(*x*) Uterque Tomus maximae formae exstat apud S. Mariam de Populo. Hunc autem SENEBECHERUM Typographum ignoravit MAITTAIRE. Editores autem fuere JOHANNES BAPTISTA de BRENDIS Comes Palatinus, & Advocatus Consistorialis, & BARTHOLOMAEUS de BALGIONIS de STABIA in officio Vicariatus Urbis Auditor, qui parti II. monitum singulare praemiserunt.

(*a*) Ex sola MAITTAIRII relatione pag. 340. nobis innotuit haec editio, quae si exsistat, solus liber est, quem

S. AUGUSTINUS de civitate Dei .... *Alma in urbe Roma &c. industrieq; est consummatum per Udalricum Gallum Alam.*, *&* *Symonem Nicolai de Luca Anno Dom.* MCCCCLXXIIII. *die vero IIII. mensis februarii &c.* in fol. (*b*).

D. THOMAE DE AQUINO Secunda Secundae. *Alma in urbe Roma &c per Udalricum Gallum*, *&* *Symonem Nicolai de Luca*, MCCCCLXXIIII. in fol. (*c*).

LACTANTIUS de Divinis institutionibus. *Al-*

---

quem ARNOLDUS a SWEYNHEYMIO separatus hoc anno ediderit. Omni adhibita diligentia librum hunc reperire non potui. Quis scit, an in aliquo exemplari editionis horumce artificum anni 1473. PANNARTZ folium ultimum subscriptionis non mutaverit? Fabulosam esse editionem AULI GELLII hujus anni ab ARNOLDO vulgatam affirmare non dubito, quia ex auctoribus, qui eam memorarunt, nemo est, qui ejus exsistentiam affirmare praesumat.

(*b*) Subscriptio est integra, qualem eam retulimus anno 1472. in *Decisionibus Rotae Romanae*. Editio haec est elegans sub una tantum columna, licet adhuc in ea deficiant *numeri*, *signaturae*, ac *custodes*. Exstat autem in Bibliotheca Corsiniana, tum habetur exemplar alterum, in charta maxima in Coenobio Omacensi Minimorum apud Sequanos.

(*c*) Exstat exemplar in Bibliotheca Regia Parisiensi *Tom. II. Theolog. pag.* 12.

... *Alma in urbe Roma &c. per Udalricum Gallum*, *&* *Symonem de Luca*, *anno Dom.* MCCCCLXXIIII., *die, XII. februarii.* in fol. (*d*).

S.Cypriani opera... *Per Udalricum Gallum*, *&* *Simonem Nicolai de Luca* MCCCCLXXIV. in fol. (*e*).

Gregorii IX. liber decretalium cum glossis Bernardini Parmensis. *Alma in urbe &c. per Udalricum Gallum*, *&* *Simonem Nicolai de Luca die XX. septembris* MCCCCLXXIIII. in fol. (*f*).

Gui-

(*d*) Praemittuntur textui auctoris epistola JOH. ANDREAE ad PAULLUM II., quae reperitur in editione hujus auctoris anni 1470., & alia ANGELI CNEII SABINI Poetae laureati ad DOMINICUM de DOMINICIS Brixiensem Episcopum, in qua se vocatum dicit ab UDALRICO GALLO, ut huic novae praeesset editioni LACTANTII. Hanc autem epistolam refert *Catalogus Smithianus pag.* 133. Exstat autem in Biblitheca Vaticana sub num. 978.

(*e*) Ab uno MAITTAIRIO pag. 242. ex relatione LOESCHERII in *Stromatio Dissertationum* refertur.

(*f*) Exstat in Bibliotheca Angelica, & apud S. Mariam de Populo. In hujus autem fine exstant quidam versus, quorum nonnulli sunt de inventione artis Typographicae, nonnulli vero de excusatione Cleri de sua ignorantia ob librorum carentiam; tum ad hanc Biblio-

GUILELMI DURANTI (*g*) Speculum juris .. .... *Explicit quartum volumen speculatorii cum additionibus Joh. Andr., & Dom. Baldi* ... *Impressum Rome per venerabilem Magrm Georgium Laver de Herbipoli adjuvante* ..... *Joh. Aloysio Tuscano de Mediolano* (*h*) ... *anno* MCCCCLXXIIII. *die vero mercurii XV. mensis martii &c.* in fol. max. Tomi IV. (*i*). AM-

bliopolae responsio, ac tandem exhortatio hujus ad comparandum libros. Qui quidem versus ita singulares sunt, ut etiam ingenio sunt referti; ad minus autem sunt num. 65.

(*g*) Patria fuit Gallus, Mimatensis etiam Episcopus factus anno 1286., & obiit anno an. 1296. Circa ejus dignitates, officia, imo & professionem Religiosam apud Dominicanos inter se disputant eruditi; de quo vide FABRICII *Bibliotb. med. Latinit. lib. IV. pag.* 68. *Tom. II.*

(*h*) JOH. ALOYSIUS TUSCANUS Mediolanensis sub SIXTO IV. Romam veniens Advocatus Consistorialis factus est, & Auditor Camerae Apostolicae; amicitia junctus cum eruditis omnibus Romae tunc morantibus, pecuniam Typographis subministrabat, ut eorum opera suis typis mandarent, & errata corrigere in officinis non dedignabatur. De hoc vide CHARTARIUM *de Advocatis Consistorialibus syllab.* impr. *Romae* 1656. *in fol. pag.* 49.

(*i*) Quatuor haec immensae molis volumina exstant in nostra Bibliotheca SS. Trinitatis de Montibus in Colle Hortulorum.

AMMIANI MARCELLINI rerum geftorum a Conftantino Magno ufque ad Gratianum libri ex recognitione Angeli Sabini, & cum fua praefatione ad Ludov. Donatum Epifcopum Bergomenfem (qui obiit anno 1484.).... *Impreffio (hujus) Romae facta eft totius orbis terrarum regine olim & imperatricis, arte maxima & ingenio per digniffimos impreffores Georg. Safchel de Reichenkal, & Bartholom. Golfch de Hohenhart clericos anno dom.* MCCCCLXXIIII. *die vero VII. junii menfis.* in fol. (*k*).

ANGELI SABINI (*l*) paradoxa in Juvenalem.... *Per Georg. Safchel, & Bartholom. Gol-*

(*k*) Operi praemiffa praefatio unum occupat folium, hanc autem refert *Catalogus Smithianus pag.* 131. Multi adhuc in editione hac defiderantur textus Graeci. Exftat in Bibliotheca Vaticana fub num. 7190., & in Corfiniana.

(*l*) ANGELUS CNEUS patria Sabinus Academiae Romanae fub POMPONIO LAETO focius. Commentaria in JUVENALEM edidit, quae concitarunt in ipfum DOMITII CALDERINI inimicitiam, unde pluribus in locis ab hoc ultimo perftringitur fub nomine FIDENTINI, non vero fub nomine BROTHAEI, ficut placuit MAFFEIO, multifque aliis, quia fub BROTHAEI Grammatici nomine latebat NICOLAUS PEROTTUS, ut dicam infra. Audiamus nunc CALDERINUM in epiftola

Golſcb clericos anno milleſ. quadring. ſeptuag. quarto IX. auguſti. in fol. (*m*).

Ju-

ſtola praemiſſa JUVENALI a ſe edito Venetiis anno 1474., quomodo occaſione horum *Commentariorum* SABINI ipſum increpat: *Equidem haec non ſcripſiſſem, ſi in Urbe tantum ageretur de hoc, ubi contemnitur, ſed quoniam ad alios haec fortaſſe pervenient, nolui eos ignorare, quis ſit* FIDENTINUS, *ne hominis hujus ignorantiam Academiae Romanae, unde haec emittuntur, adſcribenda judicent*. Haec autem SABINI *Commentaria* fuiſſe hujus inimicitiae principium clare conſtat ex epiſtola ad NICOLAUM PEROTTUM, quam horum Commentariorum editioni poſtpoſuit. Haec autem quaſi in omnibus exemplaribus deſideratur, ob quam rationem editor *Catalogi Smithiani*, qui duas ejuſdem SABINI ad eumdem PEROTTUM epiſtolas retulit pag. 127., hanc tertiam omiſit. In ea autem ait: *Statueram, R. D., nec amplius aliquid de amico* (ironice loquitur de DOMITIO CALDERINO) *ſcribere; verum quia impellor, hoc me addere oportuit: nam vix paradoxa noſtra impreſſoribus commiſſa fuerant, cum quidam ex communibus amicis ad me venerunt, ſuadentes ab incepto deſiſterem ejuſdem amici* (CALDERINI) *ſuaſu, quamvis non faterentur, dicentes ipſum ira percitum, dubiumque eſſe, ne aliquid in me aleret, molireturque; quamobrem ſatius putabant inceptum opus diſferendum. Ego quoniam hominum ingenium noram, & quorſum loquerentur, intelligebam; diſcedite hinc, inquam, amicoque veſtro dicite, me ipſius minas contemnere. Verebatur enim amicus noſter, ne opere impreſſo furta ipſius detegerentur &c.*

(*m*) Duae praemittuntur epiſtolae ad NICOLAUM

PE-

JUVENALIS Satyrae cum commentariis Domitii Calderini.... *Commentarii in Juvenalem cum defensione commentar. Martialis contra Brothaeum editi. Romae X. septemb.* MCCCCLXXIIII. in fol. (*n*).

NICOLAI SICULI (*o*) Archiepiscopi Panor-

PEROTTUM, & tertia ad eumdem subscriptioni relatae postponitur. Exstat autem in Bibliotheca Aracaelitana, & apud S. Mariam de Populo.

(*n*) Operi praeest vita JUVENALIS, & hanc sequitur praefatio CALDERINI. Tertio vero folio legitur epistola ejusdem ad Card. JULIANUM de MEDICIS; deinde CALDERINI Commentaria sequuntur, quae ad oram cujusvis paginae textum JUVENALIS ambiunt, & comitantur. Ad calcem vero decem alia, sed diversi characteris folia reperiuntur, quae exhibent defensionem CALDERINI contra BROTHAEUM (NICOLAUM PEROTTUM); & in eorum imo legitur allata subscriptio. Editionem autem hic retuli, & sic descripsi, ut ab errore vulgari aliqui removerentur; Romae enim creditur impressa, & reipsa Veneta est editio anni 1475., ut diligenter inquirenti post partem Satyrarum patebit. Typographus est JACOBUS de RUBEIS. Anno enim 1474. publice haec Commentaria *legebat*, sicque ea edebat, sed non praeterea *imprimebat*. In Corsiniana, & Aracaelitana Bibliotheca exstat haec editio.

(*o*) NICOLAUS de TUDESCHIS Catanensis ex ordine S. Benedicti, Archiepiscopus Panormitanus creatus anno

normitani Glossae in institutiones juris .... *Impr. Romae per Magistr. Johannem Gensberg* .... MCCCCLXXIIII. *januarii die XXI.* in fol. (*p*).

Domitii Calderini (*q*) commentaria in Martialem .... *Impress. per Magist. Johannem Gensberg*, *auspicio*, *&* *favore Excellent. Dom Joh. Aloysii Tuscani de Mediolano Advocati Consistorialis*, *anno salutis* MCCCCLXXIIII., *die vero martis mensis martii &c.* in fol. (*r*).

Jo-

anno 1434., obiit vero anno 1445., de quo videndus MONGITORIUS *Biblioth. Siculae Tom. II. pag.* 98.

(*p*) Habetur in Bibliotheca Corsiniana, & apud Sanctam Mariam de Populo.

(*q*) Natus in Turri super lacum Benaensem in agro Veronensi a PAULLO II. Romam accersitus fuerat pro docendis in Universitate publica humanioribus litteris, quod & praestitit adhuc sub SIXTO IV., a quo Secretarius Apostolicus creatus est. Non parum nocuere ipsius famae, ac nomini invidia, ac arrogantia. Peste autem obiit Romae anno 1477. aetatis suae 32., de quo videndus MAFFEIUS *Veronae illustratae Parte II. pag.* 220.

(*r*) Praeest epistola CALDERINI ad filium Principis Mantuani cum undecim versibus; sequitur ejusdem epistola ad LAURENTIUM MEDICEM; deinde vero commentaria, quae relata subscriptione terminantur cum

16. ver-

JOHANNIS de IMOLA (s) Liber Clementinarum... *Impr. Romae per Magist. Ioh. Gensberg, auspiciis &c. Ioh. Aloysii Tuscani. Die lunae XX. augusti, sedente Sixto IV. an.*MCCCCLXXIIII. in fol.max.(*t*).

PETRI de ANCHARANO (*u*) Consilia juridica... *Per Mag. Adam Rot clericum Metens. Dioecesis Romae XXVII. junii* MCCCCLXXIIII. in fol. (*x*).

M. TULLII CICERONIS Rhetoricorum libri

O

16. versibus LUCIDI FAZINII MAPHAEI Romani, *Phosphori* dicti, ex Academia Romana, factus etiam Signinus Episcopus a SIXTO IV., qui obiit Romae anno 1503. In epistola autem ad LAURENTIUM MEDICEM vehementer insurgit in quemdam BROTHEUM GRAMMATICUM; hic autem erat NICOLAUS PEROTTUS, qui in inimicitias CALDERINI incurrerat, quod eodem tempore in Academia Romana uterque exponeret Martialem, de quo vide *Prooemium Cornucopiae*. Descriptionem hausi ex exemplari mei juris, quod olim fuit JANI PARRHASII.

(*s*) Ex Foro Cornelii Jurisconsultus Bononiensis floruit ineunte XV. saeculo, & obiit anno 1435.

(*t*) Hujus mentio habetur in *Miscellaneis Lipsiensibus Tom. XII. pag. 69.*, sed reperitur in Bibliotheca Corsiniana, & apud S. Mariam de Populo.

(*u*) In Bononiensi Universitate professor floruit anno 1415.

(*x*) Habetur in Bibliotheca Corsiniana.

bri ad Herennium... *Impressus quoque est hic liber ultimus Romae per me Wendelinum Willa in artibus magistrum* MCCCCLXXIIII. in fol. (*y*).

Formularium instrumentorum ad usum curiae Romanae... *Impressoribus magistris Ioh. Nicolao Hanheymer de Oppenheym, & Ioh. Schurener de Bopardia XXV. novembris etc.* MCCCCLXXIIII. in fol. (*z*).

FLAVII BLONDI (*aa*) Italia illustrata, & Roma instaurata... *Romae in domo nobilis viri Iohannis Philippi de Lignamine Messanensis S.D.N. familiaris, hic liber impressus est anno Dom.* MCCCCLXXIIII., *die vero lunae, quinta mensis decembris etc.* in fol. (*bb*).

Ho-

(*y*) A SCHWARZIO in *indice libror. XV. saeculi* describitur *pag. 6.*, unum autem erat apud D. DE LAURAGUAIS *indicis impr. Parisiis ann.* 1770. *in 8. num.* 228.

(*z*) Libri hujus auctorem facit WARNERIUM FABRICIUS *Tom. IV. pag.* 181. Ille autem, ut creditur, obiit sub finem XII. saeculi. Editio autem haec mihi ex LEICHIO *in origine, & incrementis Typogr. Lipsiensis pag.* 127. innotuit.

(*aa*) FLAVIUS BLONDUS ex illustri, & antiqua Ravaldinorum familia Foroliviensi fuit a secretis EUGENIO IV., NICOLAO V. &c., obiit autem Romae anno MCCCCLXIII.

(*bb*) Editio haec exstat in Bibliotheca Angelica, & Collegii Urbani de Propaganda Fide.

HOMERI libri aliqui Iliadis, & ejusdem aliorum fragmenta Latinis versibus reddita a Nicolao de Valle(*cc*) legum doctore, & Canonico Basilicae S. Petri... *Impressus est iste liber Romae in domo Ioh. Philippi de Lignamine etc. anno* MCCCCLXXIIII. *prima die mensis februarii*. in 4. (*dd*).

(*cc*) NICOLAUS de VALLE (non vero VALLA, ut placuit MANDOSIO) Romae circa annum 1450. ex LAELIO de VALLE Advocato Consistoriali, & pauperum natus, aetatis suae anno 21. obiit. Quare juvenis maximae spei in Graecis, ac Latinis litteris versatissimus hanc HOMERI versionem integram absolvere non potuit. *Batrachomiomachiam* etiam vertit, & manuscriptam vidi in Bibliotheca Alexandrina Archigymnasii Romanae Sapientiae. Hesiodum insuper vertit, jam anno 1471. Romae impressum. Hinc a laudato BARUFFALDIO pag. 35. editio HESIODI peracta Ferrariae prima, & unica saeculi XV. immerito appellatur. Haec etiam iterum edita fuit Lipsiae circa annum 1497. Nostram ergo editionem, ejusque auctorem BARUFFALDIUS ignoravit. Videndus de eo PROSPER MANDOSIUS *Biblioth. Romanae Tom. II.* impr. Romae 1692. in 4. pag. 19.

(*dd*) Praeest operi praefatio THEODORI GAZAE ad LAELIUM de VALLE patrem auctoris, in qua de morte ejus filii ipsum consolari nititur, & in hac praeter memoratam HESIODI versionem dicit multa etiam alia vertisse in Latinum idioma, quae exoptaret, ut quam pri-

JOHANNIS PHILIPPI de LIGNAMINE chronicon Pontificum, seu chronicon Ricobaldinum cum ejus continuatione ab anno 1316. ad tempora usque Sixti IV.... *Romae in domo nobilis viri Ioh. Philippi de Lignamine etc. impressus est anno Dom.* MCCCCLXXIIII. *die XIIII. mensis julii etc.* in 4 (*ee*).

ANTONII de BUTRIO Consilia juridica. *Impr. Romae* MCCCCLXXIIII. editio 2. Romana. in fol. (*ff*).

AE-

primum typis mandarentur. Exstat in Bibliotheca Alexandrina Archigymnasii Romanae Sapientiae.

(*ee*) Praefationem ad SIXTUM IV. praemisit JOH. PHILIPPUS, & haec VII. folia occupat. In ea totus est in retundendis inimicorum talis: *Quantum enim in me obtrectatores mei canina lingua, & genuino dente, ut ajunt, desaevierint, ex quo laudum tuarum* (SIXTI IV.) *aliorumque multorum praedicator, & scriptor esse coepi, nemo est pene omnium, qui id ignoret &c.*, & postea in laudandis Cardinalibus illius temporis, BESSARIONE nempe, BORGIA, ROVERELLA, MARCO BARBO, RIARIO, & ESTOUTEVILLA; & post hanc folio sequenti haec leguntur: INCIPIT CHRONONICA pro *Chronica*. Quaelibet pagina praefationis est 24., operis vero 25. linearum. Exstat in Bibliotheca Angelica, & apud S. Mariam de Populo.

(*ff*) Recensetur a MAZZUCHELLIO in opere, cui titulus: *Scrittori Italiani Tom. II. Part. IV. pag.* 2270.

AEGIDII de BELLAMERA Auditoris causarum in Palatio Apostolico, & deinde Antistitis in Avenione (obiit anno 1392.) Decisiones Rotae Romanae... *Impressae fuerunt Romae anno Dom.* MCCCCLXXIIII. *mense aprili*. in fol. max. (*gg*).

JOHAN. LAPI de Castelho utriusque juris Doctoris allegationes... *Impr. per Ioh. Reynardi Romae anno* MCCCCLXXIIII., *die vero XIIII. mensis maji*. in fol. (*hh*).

MCCCCLXXV.

LUCII ANNAEI SENECAE epistolarum libri ad Lucillum XXV. una cum ejusdem epistolis ad S. Paulum, & hujus ad illum... *Praesens haec epistolarum Senecae ad Lucillum impressio in alma Urbe Roma in domo nobilis viri Petri de Maximis non atramento, plumali calamo, neq; stilo aereo, sed artificiosa quadam adinventione imprimendi, seu charatterizandi opus sic effigiatum est ad Dei laudem industrieq; per Magi-*

(*gg*) Apud S. Mariam de Populo.

(*hh*) LAPUS BIRAGUS patria Florentinus PHILELPHI discipulus obiit Florentiae saeculo XV. vergente. Exstat autem hic liber apud S. Mariam de Populo.

gistrum Arnoldum Pannartz Alamanū est consummatū anno sal. MCCCCLXXV., *die vero prima mensis februarii etc.* in fol. (*a*)

S. THOMAE AQUINATIS summa Catholicae fidei contra gentiles ... *Impressit clarus artifex Arnoldus Pannartz in domo nobilis viri Petri de Maximis civis Romani anno* MCCCCLXXV., *die vero XX. septembris etc.* in fol. (*b*)

JOSEPHI JUDAEI historiarum libri VII. latine redditi... *Impressit clarus artifex Ar-*

(*a*) Octo priora folia exhibent supposititias epistolas S. PAULLI ad SENECAM, & SENECAE ad PAULLUM, una cum *rubricis* XXV. librorum epistolarum ad LUCILLUM, & folio sequenti incipiunt *epistolae ad* LUCILLUM. Character hujus editionis toto caelo differt ab eo, quo utebatur hic artifex junctus societate CONRADO: Minutior enim est, & quadratus, sed elegantior. In fine exstat quidem *registrum* chartarum, sed desiderantur *numeri*, *custodes*, *signaturae*, & *capitales*. Insignis raritatis est haec editio, quae prior dici potest Parisina, imo & Neapolitana ejusdem anni, adeoque editio originalis quoad partem epistolarum. Exstat autem unum exemplar elegans in nostra Bibliotheca SS. Trinitatis de Montibus in Colle Hortulorum.

(*b*) Haec a FABRICIO *Biblioth. med. Latinit. Tom. VI. pag.* 242. *describitur*, & ZACHARIAS in suo *Excursu litterario per Italiam pag.* 109. se hanc tractasse Mediolani affirmat.

Arnoldus Pannartz in domo nobilis viri Petri de Maximis Civis Romani an. M-CCCCLXXV. *XXV. novembris* , *ſedente Sixto IIII. Platyna emendavit* . in fol. (*c*)

STATII opera omnia, nempe Thebaidorum libri XII. cum commentar. Placidi Lactantii (*d*); Achilleïdos libri duo cum commentariis Mataratii (*e*); & Sylvarum libri V. cum notis Domitii Calderini ... *Impreſſit Romae ad aedes Maximorum Arnoldus Pannartz e Germania*, *idibus ſextitibus anno a natali Chriſtiano* MCCCC-LXXV. in fol. (*f*)

(*c*) Editionem hanc curavit PLATINA abſque eo quod praefationem adjunxerit. Editio eſt elegans, quae exſtat in Bibliotheca Corſiniana, & apud S. Mariam de Populo.

(*d*) PLACIDUS LUCTATIUS, aut LACTANTIUS auctor antiquus, cujus aetas ignoratur, teſte FABRICIO *Biblioth. med. Latinit. Tom. IV. pag.* 285.

(*e*) FRANCISCUS MATARATIUS, vel MATURANTIUS ſub finem XV. ſaeculi linguas Graecam, & Latinam in Peruſina Academia docuit. Quo anno obierit, ignoratur.

(*f*) Haec a GUILLELMO DEBURE *Bibliographie* num. 2800. deſcribitur. FABRICIUS vero *Biblioth. Latinae Lib. II. cap. XVI. pag.* 332. dicit editioni huic adjungi notas CALDERINI in loca obſcuriora SAPPHVS, OVI-

HERODOTUS ex interpretatione Latina Laurentii Vallae... *Impressus Romae in domo nobilis viri Petri de Maximis anno salu-*

OVIDII, & PROPERTII. ORLANDIUS vero in opere, cui titulus: *Origine della Stampa pag.* 72. affirmat hunc auctorem Romae fuisse hoc anno editum, sed ex editione prorsus diversa, ut eadem omnino contineat opera, sed praefatio diversa sit, & careat Typographi nomine. Hanc autem, quam retuli, possidebat olim *Biblioth. Menassiana Indicis pag.* 132. *num.* 1711. Habetur vero etiam in Janiculensi Bibliotheca S. Onuphrii. Occasione harum STATII editionum alterius hic subjiciam descriptionem, quae princeps appellari meretur, ac originalis. Praemittuntur XI. folia commentariorum in libros XII. Thebaidorum; sequuntur Thebaidorum libri, in quibus multa discrepant a nostris editionibus. Posthaec habentur octo alia commentariorum folia in Achilleidorum libros cum vita STATII; & liber secundus Achilleidorum terminatur solito quidem versu:

Et memini meminisse juvat: scit caetera mater;

sed huic manus auxilio statim subjicitur:

Aura silet, puppis currens ad littora venit. Finis;

unde in hac editione desiderantur Sylvarum libri. Volumen est 167. foliorum, quaelibet pagina est 33. versuum. Ad marginem exstant nomina propria urbium, ac virorum, in IV. prioribus foliis commentaria in Thebaid., sed in ceteris sunt manuscripta. Character, licet quadratus, tamen rudis est, ac desunt *signaturae*, *custodes*, & *numeri*, tum loci, anni, & Typographi notae. Exstat autem in Bibliotheca Corsiniana.

lutis MCCCCLXXV. *die XX. menſis aprilis etc.* in fol. (*g*)

Hierocles in verſus aureos Pythagorae, interprete Joh. Auriſpa (*h*)... *Per ingenioſum virum Arnoldum Pannartz Romae impreſſum* .... MCCCCLXXV. *die XXV. ſeptembris etc.* in 4. (*i*)

Laurentii Vallae elegantiarum libri ſex.... *Impr. anno* MCCCCLXXV., *die ve-*

(*g*) Operi praeeſt index 23. foliorum, & textus terminatur ſequentibus verſibus:

Miraris: fuerim cum ſcriptor Jonicus: unde eſt
Q: nunc Romanus perlegor Herodotus.
Magna quidem merito referenda eſt gratia Vallae:
Ille meam pulchre tranſtulit hiſtoriam.
Res igitur priſcas: memorandaq; facta virorum
Qui cupit ex uno noſcere: noſtra legat.
Nam ne defuerint noſtra exemplaria Romae,
Arnoldi artifices conſuluere manus.
In quibus Andreas Alerienſis Epiſcopus olim
Extremam impoſuit: nec ſine laude limam.

Deinde ſequitur ſubſcriptio relata. Splendida eſt haec editio, licet adhuc careat *numeris*, *ſignaturis*, ac *cuſtodibus*.

(*h*) JOHANNES AURISPA, patria Siculus, circa medium XV. ſaeculi floruit. In Linguis Graeca, & Latina peritus varios auctores Graecos fecit Latinos.

(*i*) Praecedunt duo folia praefationis AURISPAE ad NICOLAUM V., & opus terminatur allata ſubſcriptione.

vero secunda mensis julii Arnoldus Pannartz in domo Petri de Maximis etc. in fol. (*k*)

Missale Romanum ad usum Sanctae Matris Ecclesiae Romanae ... *Sacrum Sanctumq́ hoc opus ad honorem, et gloriam omnipotentis Dei, ac Dñi Iesu Christi, magni et excellentis ingenii Udalricus Gallus alias Han Alamanus ex Ingelstat civis Viennensis non calamo, aere, vel stylo, sed nove artis, ac solerti industrie genere Rome conflatum, impressumq́, nec non a fratribus sacri Conventus Are celi recte, ac fideliter emendatum anno incarnationis Dominice* 1475. *XI. Kal. maii, sedente Sixto divina providentia Papa* IIII. *posteris reliquit*. in fol. max. (*l*)

Al-

(*k*) Exstat in Angelica Bibliotheca.

(*l*) A SAXIO *in historia Typographiae Mediolanensis* ZAROLUS primus appellatur Missalium Typographus eo quod hoc etiam anno 1475. Missale Ambrosianum ad *X. Kal. Aprilis impresserit*; unde non alia est, quam mensis unius inter utramque editionem antiquitatis disparitas, quae abunde suppletur editione ULRICI HAN ex characterum elegantia, ex forma voluminis, quae marginum amplitudine splendida est, ex chartae genere, quae est pergamena, & ex rubricarum lineis, quae rubro colore imprimuntur. Insuper Missale illud est non unius

ALBERTI de EYB juris utriusque doctoris & Pii II. Cubicularii (floruit circa annum 1460.) Margarita poetica, seu summa Oratorum, Poetarum, & Philosophorum... *Per ingeniosum virum Magistrum Udalricum Gallum, alias Han etc.... Romae die XX. decembris anni jubilaei, sedente Sixto* IIII. MCCCCLXXV. in fol. (*m*).

JUSTINIANI institutionum libri IV. cum glossis, ex recognitione Caroli de Alexandris de Perusio... *Per Udalricum Gallum alias Han ex Ingelstat* (*n*) *civem Viennensem... & correctum per Carolum de Alexan-*

unius Dioecesis, sed Ecclesiae universalis. Huc usque ignotum fuit Bibliographis Missale illud, & quidem FRANC. ANTONIO ZACHARIAE, qui *Bibliothecam Ritualem* nuperrime scripsit. In eo capitales litterae omnes auxilio manus factae, & miniatae fuere. Deficiunt vero *numeri*, *custodes*, & *signaturae*, & in membranis ex charactere majori imprimitur. Rarum hoc volumen reperitur in Bibliotheca Eminentissimi Cardinalis ANTONII CASALI.

(*m*) In Bibliotheca Angelica, & S. Mariae de Populo.

(*n*) Si Pater XISTUS ex ordine S. Augustini has ULRICI HAN subscriptiones legisset, in sua *Commentatione de primis Vindobonae Typographis*, impr. *Vindobonae an.* 1764. *in* 4. *ex* 48. *paginis* non dixisset *pag.* IX. ULRICUM Vindobonae ortum habuisse.

xandris de Perusio, *anno Dom.* MCCCC-LXXV. *XVIIII. Kal. augusti*. in fol. (*o*)

JOHANNIS de MILLIS (*p*) repertorium juridicum... *Impressum Rome per venerab. virum Magist. Georgium Laur de Herbipoli*, *anno salutis* MCCCCLXXV., *die vero veneris XXIII. mensis junii*. in fol. (*q*)

Novae decisiones Rotae Romanae... *Impress. Romae per Georg. Laur de Herbipoli*. MCCCCLXXV. in fol. (*r*)

NICOLAI de TUSDESCHIS Abbatis Panormitani lectura super IV., & V. libr. decretalium... *Impr. Romae Georg. Laur de Hiperboli* MCCCCLXXV. in fol. (*s*)

S. GRE-

(*o*) Textus operis quasi Gothicus est, ille vero commentariorum, quo textus involvitur, est elegans.

(*p*) JOHANNES de MILIIS, seu AEMILIUS fuit patria Veronensis, florebat tempore GALEAZZI VICECOMITIS XV. saeculo.

(*q*) Constat volumen ex 184. foliis. Exstat apud S. Mariam de Populo. De hoc auctore legitur apud MAFFEIUM *Veronae illustratae part. II. edit. in 8. pag.* 194. CELSUM MAFFEIUM jam ab anno 1472. vidisse exemplar hujus libri typis mandatum, sed absque anni nota.

(*r*) Ex SCHELHORNII *Amoenit. historiae litterariae Tom. III. pag.* 131.

(*s*) In Biblioth. regia Galliae *Tom. I. Jurisprudent. pag.* 10. Hunc etiam refert LABBEIUS *Biblioth. novae pag.* 339. *num. XXXVIII.*

S. GREGORII PAPAE opus Moralium, . . . *Impress. Romae apud S. Marcum anno a nativitate . . . jubilaeo millesquadring. septuag. quinto, die quinta mensis septembris &c.* in fol. (*t*)

Concordantiae discordantium Canonum. *Impr. per Simonem Nicolai de Luca Romae* MCCCCLXXV. in fol. (*u*)

MARCI TULLII CICERONIS Rhetorica. *Romae per Magist. Ioh. Schurener de Bopardia anno jub. , & a nativ. Domini* MCCCCLXXV. in fol. (*x*)

AENEAE SYLVII (postea Papae Pii II.) Historia Bohemica . . . *Impr. per Ioh. Nicolaum Han Heymer de Oppenheym , & Ioh. Schurener de Bopardia Rome anno jubilei . . .* MCCCCLXXV., *die X. mensis januarii, fa-*

(*t*) Charactere majori, sed Gothico imprimitur. Hujus Typographus fuit SYMON de LUCA, qui solvit societatem cum ULRICO HAN hoc anno, suamque semper retinuit officinam apud Palatium pontificium *S. Marci*. Exstat in Bibliotheca Vaticana, Corsiniana, & Angelica.

(*u*) Exsistentia hujus depromitur ex MAITTAIRIO *Tom. I. pag.* 353.

(*x*) In Bibliotheca Janiculensi S. Onuphrii.

favente impressioni hujus operis Dom. Ioh. Aloysio Tuscano . in fol. (*y*)

Ejusdem Aeneae Sylvii epistolae in Cardinalatu editae.... *Impr. per Magistrum Ioh. Schurener de Bopardia anno jubilaei*... MCCCCLXXV., *die* XIIII. *mensis julii &c*, in fol. (z)

Ejusdem Dialogi de variis rebus ... *Romae per Mag. Ioh. Schurener de Bopardia anno* MCCCCLXXV., *die* XI. *mensis septembris* . in fol. (*aa*)

Aristotelis problemata ex versione Theodori Gazae ... *Romae impressa per Iohann. Reynard. de Eningen*... *sub Sixto* IV. *Pont. Max absoluta sunt an.* MCCCCLXXV. XIIII. *calend. junii* . in fol. (*bb*)

Col-

(*y*) Usi sunt duo isti Typographi charactere pessimo ita ut excepto REYNARDO de ENYNGEN nullus ex Typographis Romanis deformiori usus fuerit charactere. Exstat autem in Bibliotheca Corsiniana, & in Angelica.

(z) In Bibliotheca Corsiniana.

(*aa*) In Bibliotheca Vaticana sub num. 10603., & in Corsiniana.

(*bb*) Praemisit operi praefationem ad SIXTUM IV. THEODORUS GAZA. Contra versionem hanc scripsisse TRAPEZUNTIUM affirmat SAXIUS *historiae Typographico-litterar. Mediolan. pag. CLV.*, asservarique manuscriptam in Bibliotheca Ambrosiana.

Collactanea arrogantissimi Pompeii Festi, priscisque verbis promulgata ex edit. Manilii Romani (*cc*). *Impr. per Iohan. Reynardum de Enyngen Constantiensem. Romae sub Sixto* IIII.... MCCCCLXXV., *calendis vero octobris*. in fol. (*dd*)

NICOLAI PEROTTI (*ee*) rudimenta Grammatices &c. *Romae quoqu; impressa per me Windelinum de Willa in artibus magistrum duodecimo kalendas octobrias anno sal. millesi. quadring. septuag. quinto*. in fol. (*ff*) AL-

(*cc*) MANILIUS RALLUS sic dictus a FABRICIO *Biblioth. Latinae lib. IV. cap. IV. Sectione II.*, & *Tom. III. novae editionis pag.* 322. In Graecis praecipue peritus florebat tempore POMPONII LAETI.

(*dd*) Praefationem praemisit MANILIUS ad POMPONIUM LAETUM, quam integram ad editionem hujus auctoris ann. 1477. referam. Nihil deformius prodiit ex Romanis praelis hujus saeculi hac editione, & characteribus hujus Typographi. Exstat autem in Corsiniana Bibliotheca.

(*ee*) NICOLAUS PEROTTUS ex Sentino Umbriae oppido, hodie Saxoferrato, Graeca, Latinaque litteratura clarus, Archiepiscopatum Sypontinum ob doctrinam, & vitutem meruit, in quo munere recte administrato extrema jam senectute obiit apud Villam *Curisugiam* ab ipso domino sic appellatam. Ita MATTHAEUS TOSCANUS in suo *peplo Italiae*, aliique.

(*ff*) Operi praemittitur praefatio in regulas NICOLAI

ALBII TIBULLI opera, quae exſtant cum commentariis Bernardini (*gg*) Veronenſis.... *Imprimi fecit G. Tibullus de Amidanis de Cremona Rome anno jubilei, & a nativ. Dom.* MCCCCLXXV. *die mercurii* XVIII. *menſis julii, ſedente Sixto quarto, anno ejus felici quarto.* in 4. (*hh*)

SVETONIUS de Grammaticis, Phalaridis epiſtolae ex verſione Aretini,... *Feliciter abſoluta ſunt Romae A. Dom.* MCCCC-LXXV. in 4. (*ii*)

OMNI-

LAI PEROTTI, & in fine legitur allata ſubſcriptio. MAITTAIRE, maximaque Bibliographorum pars editionem hanc ignoravit propter inſignem ejus raritatem. Reperitur autem in Bibliotheca Clericorum Reg. apud S. Andream Vallenſem.

(*gg*) BERNARDINUS CILLENIUS de Peſchiera Latina lingua peritiſſimus floruit circa medium XV. ſaeculi, de quo multa profert MAFFEIUS *Veron. illuſtrat. part. II. pag.* 204.

(*hh*) In fine primae partis, quae textum TIBULLI tantum exhibet, legitur laudata ſubſcriptio, & in fine ſecundae, quae eſt Commentoriorum, eadem omnino legitur ſubſcriptio, & anni nota, ac in prima parte, eo excepto, quod legatur SIXTI QUARTI *anno quinto*. Exſtat in Biblioth. regia Galliae *Tom. I. human. litter. pag.* 298.

(*ii*) Non ergo fuit prima editio Florentina SVETO-

NII

OMNIBONI LEONICENI opus de VIII. partibus orationis... *In domo nobilis viri Joh. Philippi de Lignamine Messan. S. D. N. familiaris impressus est Romae an. Dom.* MCCCCLXXV., *die ultima mensis martii etc.* in 4. (*kk*).

PETRUS DE ABANO (*ll*) de remediis venenorum, & JOH. PHILIPPUS DE LIGNAMINE de conservatione sanitatis... *Impr. in domo nobilis Joh. Philippi de Lignamine* MCCCCLXXV. in 4. (*mm*).

PHILIPPI DE BARBERIIS (*nn*) chronica viro-

P

NII de *Grammaticis* anni 1478., ut placuit FABRICIO *Biblioth. Latin. Tom. II. pag.* 463. MAITTAIRIUS vero pag. 348. his adjungit MODESTUM *de re militari, de magistratibus Romanis, & sacerdotiis*, & PLINIUM *de viris illustribus*, sed mihi hos videre non contigit.

(*kk*) OMNIBONUS LEONICENUS patria Vicentinus ludi magister, & oratoria disciplina juxta aliquos insignis, praeli JANSONIS apud Venetos director obiit ineunte XVI. saeculo.

(*ll*) Dicitur etiam de APONO in agro Patavino, ubi natus anno 1253. Medicorum sui temporis facile princeps obiit anno 1316.

(*mm*) Partem secundam tantum novit MAITTAIRE pag. 357., de qua vide, quae dicta sunt cap. IV. pag. 90. Exstat autem in Bibliotheca Vaticana sub num. 8601.

(*nn*) Ex ord. Praedicatorum, de quo jam supra cap. IV. pag. 89. adnotat. (118).

rorum illustrium ad Johan. Alphonsum Ecclesiae Hispalensis Canonicum ... *Impr. anno* MCCCCLXXV. in 4. (*oo*).

M. Fabii Quintiliani Declamationes tres, gladiator, sepulcrum incantatum, & gemini languentes... *Impr. Romae* MCCCCLXXV. in fol. (*pp*).

Francisci Philelphi consolatio ad Jacob. Anton. Marcellum patricium Venet. de obitu filii sui Valerii ... *Impr. Romae kal. januarii* MCCCCLXXV. in fol. (*qq*).

Nicolai Perotti rudimenta Grammatices

(*oo*) Licet desideretur nomen Typographi, tamen ex charactere facile JOH. de LIGNAMINE designatur, qui alia hujus opuscula sub anno 1481. typis mandavit.

(*pp*) Abest Typographi nomen, sed sese produnt JOH. DE LIGNAMINE characteres. Habetur vero in Biblioth. Vaticana sub num. 7659.

(*qq*) FRANCISCUS PHILELPHUS apud Tolentinates natus anno 1398. Graecis, ac Latinis litteris peritissimus Bononiae, Mediolani, Florentiae, Patavii, Mantuae, & Romae docuit, & in hac ultima hoc ipso anno 1475. publice Tusculanas quaestiones exposuit, quas etiam eodem anno ibi impressas testatur FABRICIUS *Biblioth. Latin. Tom. I. pag.* 182. edit. ERNESTI. In hujus autem *Consolationis ad* MARCELLUM editione non apparet Typographi nomen, sed adhuc ex JOH. PHILIPPI de LIGNAMINE officina prodiisse patet. Olim exstitit apud GAGNAT *indicis num.* 1510.

trices cum praefat. Joh. Philippi de Lignamine ad Sixtum IV.... *Romae in domo nobilis viri Joh. Philippi de Lignamine* ... MCCCCLXXV. *die vigesima nona mensis maji* in fol. (*rr*).

Johan. de Turrecremata tractatus de aqua benedicta, & ejusdem repetitiones super quibusdam propositionibus Augustini de Roma ... *Impressit Magister Bartholomaeus Guldinbeck de Sultz, regnante Sixto IV. Pont. Max. anno ejus V.* MCCCCLXXV. in fol. (*ss*).

M. Terentius Varro de lingua Latina, edente Pomponio Laeto; Nonius Marcellus de proprietate sermonis, & Pompeius Festus de collectaneis priscorum verborum... *Romae sub Sixto IV. Pont. Max. an.* MCCCCLXXV. in fol. (*tt*).

S. Birgittae revelationes, ac prophetiae... *Arte, ac diligentia, & charactere polito, & emendato Mag. Eucharii*

(*rr*) Apud S. Mariam de Populo.

(*ss*) Ex DOMINICO MANNIO *Biblioth. med., & infimae Latinit. Tom. IV. pag.* 163.

(*tt*) Ita ex *Catalogo* DOM. GHIENSON Angli impr. *Liburni ann.* 1756. *in* 8. *pag.* 622.

Franch in urbe Romana ... die I. mensis octobris an. MCCCCLXXV. in 4. (*uu*).

PETRI DE ANCHARANO opus de constitutionibus super Capitulo *Canonum* statuta... *Impr. Romae die veneris tertia mensis februarii*. MCCCCLXXV. in fol. (*xx*).

MCCCCLXXVI.

S. THOMAE AQUINATIS quaestiones disputatae... *Impr. Romae per Arnold. Pannartz in domo Petri de Maximis* MCCCCLXXVI. *die XX. januarii*. in fol. (*a*).

NICOLAI PEROTTI rudimenta Grammaticae

(*uu*) Ita refertur a MAITTAIRIO *pag.* 358., sed nihilo secius mihi suspecta videtur. Hucusque enim nihil apparuit, quod ex officina EUCHARII FRANK ante annum 1480. prodierit. MAITTAIRE ergo an. 1475. potuit legere pro an. 1485., quo anno reipsa liber ille editus est.

(*xx*) Character videtur esse REINHARDI de ENYNGEN. Exstat apud S. Mariam de Populo.

(*a*) Operi praefationem praemisit ad Cardinalem MARCUM BARBUM JOH. FRANCISCUS BEATUS Venetus ex ordine Praedicatorum, cujus vitam scripsit PATER DE AUGUSTINIS *Tom. II. scriptor. Venetorum pag.* 375. Sacras litteras medio XV. Saeculo docuerat apud Patavinos, ac Pisanos. Hanc autem praefationem retulit *Catalogus Smith. pag.* 162.

ticae... *In alma urbe Roma in domo nobilis viri Petri de Maximis non atramento ... per Mag. Arnold. Pannartz* MCCCCLXXVI. *die vero XXV. mensis februarii.* in fol. (*b*).

S. HIERONYMI epistolarum operis pars prima ... *In domo Petri de Maximis juxta Campum Florae, praesidente Mag. Arnoldo Pannartz* MCCCCLXXVI. in fol. (*c*).

Psalterium Card. JOH. DE TURRECREMATA ... *Sedente Sixto IV. per providum virum Magist. Lupum Gallum fratrem Magistri Uldarici Galli de Bienna, anno Dom. millesi. quadring. septuag. sexto, die vigesima prima mensis februarii.* in fol. (*d*).

P 3 Di-

(*b*) Hanc ex fide auctorum refero, licet mihi valde suspecta sit ipsius exsistentia; vix enim credibile est tam celerem fuisse hujus libri venditionem, ut nonobstantibus ejusdem apud alios Typographos editionibus coactus fuerit PANNARTZ tres continuo, annis scilicit 1473., 1474., & 1476., emittere editiones.

(*c*) Ultimus hic est liber, qui ex officina PANNARTZ exierit. Secundam vero partem ex eodem prorsus charactere impressit GEORGIUS LAVER anno 1479.

(*d*) Ex charactere ULRICI GALLI. Punctuatio quidem est incommoda, & deformis. Exstat vero in Bibliotheca Corsiniana, Aracaelitana, Angelica, & apud S. Mariam de Populo.

DINI MUGELLANI regulae juris... *Romae apud S. Marcum* MCCCCLXXVI. in fol. (*e*).

TITO LIVIO volgarizzato da Ruggero Ferrario... *Regnante il santissimo & beatissimo Padre Xisto Pontefice Maximo, in quinto anno del suo felice pontificato a dì XXX. di maggio nel anno dell' incarnatione di Christo* MCCCCLXXVI. *fu impressa la presente Deca* (quarta) *nella Città di Roma apresso il palazzo di San Marco*. in fol. Tomi tres (*f*).

Chro-

(*e*) Editio haec ita refertur a SCHELHORNIO *in Amoenitat. histor. litterariae Tom. III. pag.* 132.

(*f*) Primus est MAITTAIRE *Tom. I. anni* 1719. *pag.* 120., *& anni* 1733. *pag.* 361. (ubi hujus amplam exhibuit descriptionem) qui hanc editionem annuntiavit, & magnas confestim inter Italiae litteratos excitavit contentiones. APOSTOLUS ZENUS *in Appendice ad Fontaninii Bibliothecam Italicam Tom. II. pag.* 289., & PAITONIUS *Tom. II.* operis inscripti : *Degli autori volgarizzati pag.* 205. negant hunc Ferrarium esse auctorem hujus versionis, & dicunt fuisse tantum amanuensem, innixi auctoritate LAMBECII in *Commentar. Biblioth. Caesareae Tom. II. pag.* 947., ubi legitur quemdam RUGGIERUM *de Ferrari da Terzo anno* 1448. *fuisse Copistam versionis unius Livianae*. Si in eorum manus incidisset aliquod exemplar, hanc conferre potuissent cum Veneta

Chronica Summorum Pontificum, & Imperatorum de septem aetatibus mundi ex Hieronymo &c. ... *Hic libellus an. a nativit. Dom.... millesimo quadring. septuag. sexto die Sabati decima mensis februarii impressus est Romae per Magist. Joh. Schurener de Bopardia.* in 4. (g).

P 4 Ni-

neta anni 1478. editione. Dicit autem MAITTAIRE *in fine Tomi II.* legi quod sequitur: *Impresse fuerunt in urbe Romana anno Christi millesimo quatuor centesimo sexagesimo sexto, sedente* SIXTO QUARTO *Pont. Max.*, ubi erronee legitur *sexagesimo* pro *septuagesimo*. In Bibliotheca Corsiniana mihi occurrit decas prima Livii Italici, adeoque illius Tomus primus absque anni, loci, & Typographi nota; sed anno 1476. tardius impressa in fol. ex charactere quadrato, & Romano elegante. Forsan Tomus erit primus editionis a MAITTAIRIO relatae, ideoque in Litteratorum commodum ejus descriptionem subjiciam. Praeeunt VII. folia indicis, quae sequitur epistola dedicatoria LUCAE JOHANNIS BONACORSI *Cartolaii* Florentini ad nobilem BERNARDUM de NICOLO CAMBINI, in qua dicit curasse se ad id emendati, & imprimi hanc versionem, ut ipsi eam dicaret. Volumen autem, numeratis omnibus, est 166. foliorum. Jam occurrerat ALEXANDRO CAPPONIO primum volumen ab hoc non absimile, cujus meminit *Index Bibliothecae* ipsius impr. *Romae* 1747. *in* 4. *pag.* 231. Nunc vero in Bibliothecam Vaticanam migravit.

(g) Est reimpressio continuationis *Ricobaldinae* JOH. PHILIPPI de LIGNAMINE, de qua *ad annum* 1474.

NICOLAI MEDICI antidotarius cum additionibus ex variis auctoribus... cum scientia ponderum medicinalium... *Impress. Romae per Mag. Joh. Schurener de Bopardia sub an. Dom.* MCCCCLXXVI. in 4. (*h*).

JOH. ITRENSIS Philosophi, ac Medici libellus ad Marcellum Caput de ferro Patricium Romanum de peste hujus anni 1476. *Impr. Romae die X. maij* MCCCCLXXVI. in 4. (*i*).

EUSEBII CAESARIENSIS historia ecclesiastica interprete Ruffino... *Per Joh. Philippum de Lignamine Messanensem completum est hoc opus, millesimo* CCCCLXXVI. *die XXV. maij &c. Romae*. in fol. (*k*).

Jo-

(*h*) Ex 144. foliis tantum constat, & reperitur in Bibliotheca Aracaelitana.

(*i*) Ex decem tantum plagulis constat, & ex charactere JOH. de BOPARDIA imprimitur. In hoc primus Summi Pontificis Medicus appellatur DOM. EVANGELISTA. Hic libellus exstat in Bibliotheca Aracaelitana. Utriusque hujus Medici nulla fit mentio neque apud MANDOSIUM, neque apud FABRICIUM, neque apud alios Bibliographos.

(*k*) JOHAN. PHILIPPUS de LIGNAMINE praefixit epistolam ad Cardin. de ESTOUTAVILLA, in qua inter alia legitur: *Nam postea quam haec impressoria, ac pro-*

JOH. ANDREAE Bononienfis (qui obiit anno 1348.) noville fuper fexto... *Impreffe Rome per honorab. virum Georg. Laver de Herbipoli* MCCCCLXXVI. *die XVII. menfis julii* . in fol. max. (*l*).

JUSTINIANI inftitutiones cum gloffis... *Impr. Romae* MCCCCLXXVI. in fol. (*m*).

C. JULII CAESARIS commentaria de bello Gallico... *Impr. Romae* MCCCCLXXVI. in fol. (*n*).

S.THO-

---

proprie divina ars miro excogitata ingenio ad nos pervenit, ftudui pro virili aliquid mortalibus, non tam mibi utile, quam illis gratum, ac neceffarium afferre, tametfi propter varias animi curas, reique familiaris anguftias non abfque fummo labore id egerimus. Itaque fupra quinque millia diverforum auctorum volumina in hanc ufque diem noftro juffu impreffa funt, inter quae funt opufcula illa egregia de fanguine Chrifti, de potentia Dei, & de futuris contingentibus &c. ab ipfo Summo Pontifice.... appofite difputata &c. In multis autem exemplaribus deficit haec praefatio, quod in cauffa fuit FONTANINIO *biftor Aquileienfis lib. IV. pag.* 356. duplicem hujus anni affirmare editionem. Exftat autem in Bibliotheca Vaticana num. 2789., & in Corfiniana.

(*l*) Apud S. Mariam de Populo. MAZZUCHELLIUS in opere, cui titulus: *Scrittori Italiani Tom. II. pag.*699. adjicit *Commentar. ejufd. in decretales*.

(*m*) Auctoritate MAITTAIRII *pag.*368., fed vereor, ne haec fumpta fuerit pro editione anni 1475. fupra relata.

(*n*) Conftat ex *indice Biblioth.* JOHAN. GEORGII GRAE-

S. THOMAE AQUINATIS summa Catholicae fidei ... *Romae* MCCCCLXXVI. in fol. (*o*).

FRANCISCUS PHILELPHUS de Jesu Christi sacerdotio ... *Impr. Romae* MCCCCLXXVI in 4. (*p*).

OLDRADI de Laude consilia juridica ... *Impr. apud S. Marcum* MCCCCLXXVI. in fol. (*q*).

MCCCCLXXVII.

S. ATHANASII (dic potius Theophilacti) commentaria in epistolas Pauli ex interpretatione Christophori de Persona (*a*) ... *Fr. Chri-*

GRAEVII, & ex auctoritate FABRICII *Biblioth. Latinae ex edit.* ERNESTI *Tom. I. pag.* 259.

(*o*) Ex FABRICII *Biblioth. med. Latinit. Tom. VI. pag.* 238.

(*p*) Ita FREYTAGIUS *analectorum litterar. pag.* 681., & ex Biblioth. Dalmanniana.

(*q*) Ita ex FABRICIO *Biblioth. med. latinit. Tom. V. pag.* 162.

(*a*) CHRISTOPHORUS de PORSONA, ex Ordine S. Guillelmi, graece, & latine doctissimus, prior fuit apud S. Balbinam Romae. SIXTO IV. carus fuit, & INNOCENTIUS VIII. ipsum Bibliothecae Vaticanae praefecit

Fr. Christophorus de Persona Romanus Prior S. Balbine de Urbe traduxit an. MCCCC-LXIX. *Pontificatu Pauli Pont. Max. anno quinto, & per ingeniosum virum Magist. Udalricum Gallum, alias Han... Rome impressum anno incarnat. Dominicae* M-CCCCLXXVII., *die vero XXV. mensis januarii, sedente Sixto Papa IIII.* in fol. (*b*).

Ejusdem THEOPHILACTI commentaria, & ex eadem versione... *Romae per Georg. Saschel, & Bartholom. Golsch.* MCCCC-LXXVII. in fol. (*c*). Du-

fecit anno 1484., sed peste sublatus est anno 1486. Qui plura de hoc erudito desideraverit, adeat APOSTOLUM ZENUM in opere, cui titulus: *Giornale de' Letterati Tom. XIX. pag.* 325. Hic tamen immerito *pag.* 236. ait hanc editionem penitus ignorari.

(*b*) Praemittitur auctoris epistola ad SIXTUM IV. Ex subscriptione autem hujus libri patet chimericam esse editionem anni 1469. Pariter editio haec explodet ineptias PROSPERI MARCHAND in *historia Typographiae pag.* 117. Haec autem editio reperitur apud Patres Capuccinos, & in Bibliotheca Barberina. Hinc absque ratione ABBAS de S. LIGER in opere, cui titulus: *Supplement a l' histoire de l'imprimerie par Prosper Marchand pag.* 160. asseruit editionem, quae exstat in Bibliotheca Barberina, peractam fuisse apud GEORGIUM SASCHEL, & GOLSCH.

(*c*) Ita LA CAILLE in opere, cui titulus: *Hist. de la*

DURANDI rationale Divinorum officiorum ... *Impress. Rome per honorab. virum Mag. Georg. Laur de Herbipoli an. Dom.* MCCCCLXXVII., *die vero jovis XX. mensis februarii*. in fol. (*d*).

Ejusdem DURANDI rationale Divinorum officiorum ... *Impr. Rome per venerab. virum Mag. Georg. Laver de Herbipoli sub an. Dom.* MCCCCLXXVII., *die vero jovis XVI. octobris*. in fol. (*e*).

GUIDONIS DE BAYSIO Regiensis patria lectura in Decretum, & rosarium juris Canonici... *Impr. Romae apud Simonem Nicolai*

la librairie pag. 18., & MAITTAIRE *pag.* 372. affirmat editionem hanc exstare in Biblioth. Barberina. Verum deceptus est, quia propriis ipse oculis inspexi hanc esse ex editione ULRICI HAN; ut idcirco valde dubia sit exsistentia hujus editionis, sicut & altera anni 1472., quam astruunt aliqui.

(*d*) Tria praeeunt folia rubricarum, quorum ultimo verso exstat registrum chartarum. Exstat in nostra Bibliotheca in Colle Hortulorum.

(*e*) Huic etiam tria praemittuntur folia rubricarum, sed horum primum exhibet praefationem JOH. ALOYSII TUSCANI. Haec vero exstat apud S. Petrum ad Vincula. Utramque quidem simul contuli, & affirmare possum unam ab altera insigniter discrepare.

colai de Luca MCCCCLXXVII. in fol (*f*).

JOH. DE TURRECREMATA quaestiones Evangeliorum de tempore, & Sanctis... *Impr. per Joh. Schurener de Bopardia sub anno* MCCCCLXXVII. *die mercurii ultima mensis aprilis*. in fol. (*g*).

RODERICI de S. Maria (*h*) oratio coram Sixto IV. in die parasceve anno 1477. *Romae* MCCCCLXXVII. in 4. (*i*).

POMPEII FESTI opus de priscorum verborum significationibus ex editione Manilii Romani... *Impr. anno millesi. quadrig. septuag. septimo, die vero ultima mensis de-*

(*f*) Amplam hujus exhibet descriptionem SCIPIO MAFFAEIUS *Veronae illustr. Part. II. pag.* 173. *edit. in* 8. Refert quosdam versus exstantes pro coronide hujus voluminis FABRICIUS *Biblioth. med. Latinit. Tom. III. pag.* 129., & adjungit huic operi lecturam in decretum. Auctor floruit circa annum 1480.

(*g*) Exstat in Bibliotheca Vaticana sub num. 794., & in Aracaelitana.

(*h*) Hispanus natione adhuc juvenis in Italiam venit, peractisque studiis in Collegio Bononiensi, Hispaniam reversus est, variis autem ibi functus honoribus, factusque Archiepiscopus Caesaraugustanus obiit initio XVI. saeculi.

(*i*) Reperitur in Bibliotheca Angelica. Constat autem octo foliis, & deficit Typographi nomen.

decembris, Sixti IV. anno ejus septimo.. in fol. (*k*).

Breviarium Ecclesiae Romanae ... *Impr. Romae* MCCCCLXXVII. in 8. (*l*).

Henrici de Segusio Cardin. Ostiensis Summa aurea in decretales ... *Impr. Romae* MCCCCLXXVII. in fol. Tomi duo (*m*).

Roberti Flemingi carmen in laudem Sixti IV. sub nomine lucubrationum Tibur-

(*k*) Praemititur MANILII praefatio, quae sic se habet: MANILIUS ROMANUS POMPONIO LAETO *salutem. Nuper cum legissem* POMPEII FESTI *mutilatos libros, qui priscorum verborum inscribuntur, vehementer dolui, quod tantum opus integrum non remansit. Scripsit ille quidem ad totius antiquitatis cognitionem, & posteritatis utilitatem, sed puto inscitia superioris aetatis tam praeclarum munus nobis eripuit; nam quidam nullius momenti, sine nomine, & litteris ad* CAROLUM *Regem volumen diffusum, & copiosum in sterile compendium redegit; & credibile est reliquisse, quae magis necessaria erant, ut saepenumero tu mecum questus est. Quod superest imprimendum curavi, ne alius forte audax, & temerarius in pejus reddat, & pro virili parte emendari, castigarique evigilavi, ut saltem si non integer, fidelis tamen legatur. Vale.* DE ROMAULIS. Reperitur in Bibliotheca S. Andreae de Frattis Fratrum Minimorum Romae. Hucusque ignota remanserat haec editio, quae ideo rarissima appellari potest.

(*l*) Ex FABRICII *Biblioth. med. Latinit. Tom. I. pag.* 277.

(*m*) Ex eodem *Tom. III. pag.* 225.

burtinarum .... *Impr. Romae* MCCCC-LXXVII. in 4. (*n*).

FRANCISCI ZABARELLAE (*o*) commentar. ſuper Clementinas ... *Impr. Romae per Georg. Laur de Herbipoli anno* MCCCC-LXXVII in fol. (*p*).

MCCCCLXXVIII.

ALBERTUS MAGNUS de animalibus.... *Opus impreſſum per Simonem Nicolai de Luca hujus laboratorii dominum Rome milleſ.* CCCCLXXVIII. *ſecundo aprilis*. in fol. (*a*).

JOH. DE TURRECREMATA contemplationes

(*n*) Patria Anglus, Decanus fuit Lincolnienſis, in Italiam autem venit, ubi auditor fuit GUARINI Veronenſis, ac floruit circa annum 1480.

(*o*) Patria fuit Patavinus, factuſque eſt Cardinalis, & obiit in Concilio Conſtantienſi anno 1417.

(*p*) Ex JUNGENDRES *in notis characteriſticis libr. XV. ſaeculi* impr. *Norimbergae anno* 1740. *in* 4. *pag.* 30., ubi exhibet libri deſcriptionem.

(*a*) Hujus fuit editor FERDINANDUS de CORDUBA Hiſpanus, multorum operum Romae impreſſorum, ſed ſine anni nota auctor. Hic praefationem operi praemiſit. Exſtat in Bibliotheca Vaticana ſub num. 8619., & in Caſanatenſi.

nes super figuras S. Mariae de Minerva... *Impr. Romae per Udalricum Gallum Alemannum an. Dom.* MCCCCLXXVIII., *die vero IX. decembris &c.* in fol. cum figuris (*b*).

Flavii Vegetii epitome institutorum rei militaris... *Impr. Romae anno Dom.* MCCCCLXXVIII. in 4. (*c*).

Bartoli, & Oldradi de Laude consilia juridica... *Impr. Romae an. Dom.* MCCCCLXXVIII. in fol. (*d*).

Ptolemaei Alexandrini cosmographia .... *Claudii Ptolemaei Alexandrini geographiam Arnoldus Buking e Germania Romae tabulis aeneis in picturis formatam impressit sempiterno ingenii, artificiique monumento anno Dominici natalis* MCCCCLXXVIII. *VI. idus octobris, sedente*

(*b*) Ex eodem semper charactere, ac editio an. 1467. Constat autem ex 29. foliis, & reperitur apud S. Mariam de Populo.

(*c*) Ita refertur innominato Typographo a FABRICIO *Biblioth. Latin. Tom. III. pag.* 174. *editionis an.* 1774., *&* a TIRABOSCHIO in opere, quod inscribitur: *Della Storia della Letteratura Italiana Tom. II.*

(*d*) Nititur auctoritate DOM. MAITTAIRE *pag.* 393., sed post SAUBESTUM in *Biblioth. Norimbergensi pag.* 132.

te Sixto IIII. Pont. Max., *anno ejus VIII.* in fol. cum figuris 27. aere incisis (*e*).

GIOVANNI BOCCACIO Ameto, ovvero commedia delle Ninfe Fiorentine ... *Impress. in Roma nell' anno della christiana salute* MCCCCLXXVIII. *sedente nella catedra di Piero lo angelicho Pastore Sisto IV. Pont. Max. nell'anno VII. del suo felice Pontificato*. in 4. (*f*)

MCCCCLXXIX.

S. HIERONYMI epistolarum opus. Tomus secundus una cum epist. Johan. Andreae praemissa editioni Romanae annorum 1468., & 70.

Q

(*e*) Operi praeponitur praefatio, de qua jam supra Cap. V. adnotat. (126) pag. 101., ubi de SWEYNHEYMIO. Opus integrum est 68. foliorum, deinde sequuntur 12. tabulae geographicae ad Asiam pertinentes, quatuor ad Africam, & decem ad Europam, praemissa tabula cosmographica, vulgo *Mappamundo*. Editio splendida est absque *custodibus*, *numeris*, ac *signaturis*. Exstat in Bibliotheca Corsiniana, & in Angelica.

(*f*) Operi praemisit epistolam LUCAS ANTONIUS FORTUNATUS Florentinus ad Principem JOH. de RUERE *de Arragonia Ducem de Sora*, *&* *Praefectum urbis Romae*. Exstat autem ex legato *Capponiano* (hujus indicis pag. 70.) in Biblioth. Vaticana.

& 70.... *Per venerab. virum Magist. Georg. Laur de Herbipoli* MCCCCLXXIX. , *die vero lune quinta mensis aprilis*. in fol. (*a*)

Breviarium Romanum... *Impr. Romae* MCCCCLXXIX. in 8. (*b*)

JUVENALIS Satyrae cum commentar... *Impr. Romae* MCCCCLXXIX. in fol. (*c*)

Fr. AUGUSTINI de ANCONA (*d*) summa ecclesiasticae potestatis ex editione Pauli Ulmii (*e*) cum ejus praefatione ad Patr. Ambrosium de Cora Romanum Priorem ex ordine S.Augustini... *Impressa Romae in domo nobilis viri Francisci de Cinquinis apud S. Mariam de Populo an. Dom.* MCCCCLXXIX. *die XX. decembris*. in 4. (*f*)

Ejusd.

(*a*) Morte , aut absentia ARNOLDI PANNARTZ , a quo anno 1476. Tomus I. impressus fuerat , GEORGIUS LAVER opus incompletum terminavit ex eodem charactere .

(*b*) Ex FABRICIO *Biblioth. med. Latinit. Tom. I. pag.* 277.

(*c*) Ita MAITTAIRE *Tom. I. pag.* 403.

(*d*) AUGUSTINUS TRIUMPHUS ex Ancona ordin. S. Augustini variis cumulatus honoribus ab utriusque Siciliae Regibus obiit anno 1328. aetatis suae 85.

(*e*) PAULLUS ULMIUS , vel CULMEUS ex eod. S. Augustini ordine obiit Cremonae anno 1484.

(*f*) In praefatione recensentur vita , & opera AUGUSTI-

Ejusdem PAULI ULMII vita Beatae Monicae ... *Impr. Romae* MCCCCLXXIX. in 4. (*g*)

Ejusdem ULMII apologia pro Eremitis S. Augustini contra Dominicum Tarvisinum Canonicum regularem ... *Impr. Romae* MCCCCLXXIX. in 4. (*h*)

JOH. BAPTISTAE TROVAMALAE ex ordine Minor. summa casuum conscientiae, quae Rosella appellatur ... *Impr. Romae* MCCCCLXXIX. in fol. (*i*)

MCCCCLXXX.

LUCII ANNAEI SENECAE vita, una cum opusculis Pauli Pompilii ... *Impr. Romae per Euchar. Silbert, alias Frank, die martis*

STINI de ANCONA. Character voluminis Gothicus est minutissimus ex 324. foliis. Praecipitantius legens editor *Catalogi Telleriani* scripsit pag. 171., hujus libri Typographum fuisse FRANCISCUM de CINQUINIS. Exstat in Bibliotheca Aracaelitana.

(*g*) Opus dicatur JOHANNI SENENSI Episcopo Messano Sacristae SIXTI IV.

(*h*) Epistola dedicatoria dirigitur ad Cardinalem de ESTOUTAVILLA Archiepisc. Rothomagensem.

(*i*) MAITTAIRE *pag.* 401. *Summam* hanc tribuit BAPTISTAE de SALIS ex eodem ordine, sed WADINGUS pag. 47. hanc TROVAMALAE adscribit.

tis XIV. mensis februar. MCCCCLXXX. in 4. (*a*)

PLUTARCHI vitae virorum illustrium... *Impr. Romae* MCCCCLXXX. in fol. (*b*)

NICOLAI SOPHIANI (*c*) Graeciae descriptio... *Impr. Romae* MCCCCLXXX. in fol. (*d*)

Regulae, ordinationes, & constitutiones Cancellariae Sixti IV.... *Impr. Romae* MCCCCLXXX. in 4. (*e*)

FRANCISCI ex ASSISIO oratio habita coram Pont.Max., & Christianorum conventu pro defensione fidei Christianae... *Impr. Romae* MCCCCLXXX. in 4. (*f*)

ALBERTI de EYB Margarita poetica...

An-

(*a*) A MAITTAIRIO etiam recensetur pag. 406.

(*b*) Ex *Diario eruditorum Galliae* pro anno 1684. pag. 38.

(*c*) NICOLAUS SOPHIANUS Corcyrensis floruit sub finem saeculi XV. Plura de ejus operibus refert GESNERI *abbreviator* SIMLERUS *pag.* 137. *edit. Tigurinae anni* 1555.

(*d*) Ita praeter GESNERUM FREYTAGIUS *in analectis litterariis pag.* 384.

(*e*) Ex *Biblioth. selectissimae parte II. num.* 861.

(*f*) De auctore, & libro consulendus MAZZUCHELLIUS in opere inscripto; *Scrittori Italiani Tom. I. parte II. pag.* 1175.

Anno a nativit. Domini millesimo quadring. octuages., decima quinta mensis julii. in fol. (g)

MCCCCLXXXI.

Philippi de Barberiis (a) ordinis Praedicatorum opuscula, nempe: de discordantia inter Hieronymum, & Augustinum; de Sibyllis; Probae Falconiae carmina; praefatio in symbolum S. Athanasii; in orationem Dominicam, salutationem evangelicam, super *Te Deum*, *Gloria in excelsis*; & Donatus Theologus... *Impr. Romae an. Dom.* MCCCCLXXXI., *sedente Sixto IIII. Pont. Max., an. ejus undecimo, die prima men-*

(g) Verum est deficere Typographi, & loci nomen, adeoque quasi in incertum hanc Romanis adscribi officinis; sed cum plene conveniat haec editio cum characteribus EUCHARII SILBERTI, cumque in omnibus propemodum Romanis Bibliothecis eadem frequens occurrat, facile adduci me passus sum, ut in hac rei incertitudine pro Romana haberem, atque ita secunda editio censenda esset: primam enim adduximus ad ann. 1475. pag. 219. Exstat in Bibliotheca SS. Trinitatis de Montibus in Colle Hortulorum.

(a) De hoc jam ad annum 1475. pag. 225., & Cap. V. pag. 108.

menſis decembris. in 4. cum Prophetarum, & Sibyllarum figuris ligno inciſis (*b*).

ORIGENES contra Celſum ex verſione Chriſtophori Perſonae (*c*) Prioris S. Balbinae ... *Magiſter Herolt de Bamberga Romae impreſſit an. incarnat. Dom.* MCCCCLXXXI. *menſe januarii*, *regnante Sixto quarto Pont. Max.*, *anno ejus decimo*. in fol. (*d*)

VA-

(*b*) Praemiſit praefationem JOHANNES PHILIPPUS de LIGNAMINE ad SIXTUM IV., in qua dicit: *Decrevi characteribus perpetuis imprimere celeberrima opuſcula*, *quae clariſſimus artium*, *& Theologiae interpres Magiſter Philippus ex ordine Praedicatorum conterraneus*, *& affinis meus edidit*. Immerito ergo appellatur PHILIPPUS de LIGNAMINE, & cum *Medico Pontificio* confunditur a DOMINICO MANSIO in *Biblioth. Fabrician. Tom. V. pag.* 294., nec minus perperam haec opuſcula tribuuntur JOH. PHILIPPO MEDICO ab ERNESTO ipſo in *nova edit. Biblioth. Latinae* FABRICII *Tom. I. pag.* 382. Exſtat in Corſiniana Bibliotheca.

(*c*) De eo ſupra ad ann. 1477. pag. 234.

(*d*) Praemittitur operi epiſtola THEODORI GAZAE ad ipſum CHRISTOPHORUM PERSONAM; deinde ſequitur epiſtola altera PERSONAE ad JOH. MOCENICUM, & univerſum Senatum Venetum; & terminatur allata ſubſcriptione volumen, non omiſſis numeris *centenariis*, ut placuit MITTAIRIO. Utramque epiſtolam retulit *Catalogus Smith. pag.* 212. Exſtat autem in charta pergamena in Bibliotheca Vaticana ſub num. 1252., & in Angelica.

VARII chiromantiae tractatus ... *Impr. Romae* MCCCCLXXXI. in 4. (*e*)

Formulare instrumentorum Romanae curiae ... *Romae impressit Eucharius Silbert* MCCCCLXXXI. in 4. (*f*)

AMBROSII CORIOLANI Romani ex ord. S. Augustini (*g*) Commentar. in regulam S. Augustini, una cum hujus Sancti vita, & elogio facto coram Pio II. an. 1463.... *Impr. Romae a Mag. Georgio Herolt de Bamberga, Divo Sixto quarto Pont. Max. sedente, an. IX. sui pontificatus; die octava decembris* MCCCCLXXXI. in fol. (*h*)

Ejusdem CORIOLANI defensorium, & responsivum ad maledicta Canonicorum regularium Congregationis Frisonariae ... *Impr. Ro-*

(*e*) Ita de verbo ad verbum ex indice Vaticano num. 8437.

(*f*) De Auctore dictum est ad primam libri hujus *edit. sub an.* 1474. *pag.* 210. Mihi vero constat ex *Catalogo Biblioth. Tellerianae pag.* 70.

(*g*) AMBROSIUS de MASSARIS de Cora ex Ord. S. Augustini, sub SIXTO IV. Poenitentiarius obiit anno 1485.

(*h*) In Bibliotheca Aracaelitana, & SS. Trinitatis de Montibus in Colle Hortulorum.

Romae per Georg. Herolt an. MCCCC-LXXXI. in fol. (*i*)

M. T. CICERONIS officia, paradoxa, senectus, somnium Scipionis... *Impr. Romae per Eucharium Archirion Dioecesis Herbipolensis, an.* MCCCCLXXXI. in 4. (*k*)

GARZIAE MNESII Lusitani, Praesulis Eborensis, Regisque Lusitaniae apud Sixtum IV. Oratoris, oratio dicta pridie Kalend. septemb. anni 1481. *Impr. Romae* MCCCCLXXXI. in 4. (*l*)

STEPHANI THEGLIATII Antibarensis, & postea Patracensis Archiepiscopi (*m*) oratio contra Turcas in die S. Joh. Evangelistae facta in Ecclesia Lateranensi coram Si-

(*i*) Quandoque cum superiore compingitur. Aliam libri hujus editionem antiquiorem Romanam, sed absque anni nota pertractavi apud S. Mariam de Populo.

(*k*) EUCHARIUS ille idem est, ac FRANK. Vide *Cap. V. pag.* 117.

(*l*) Narratur, cum huic orationi interfuisset POMPONIUS LAETUS, hac soluta, hunc exclamasse, praesente SIXTO IV: *Quis est iste*, PATER SANCTE, *barbarus, qui tam diserte loquitur*. Exstat autem in Bibliotheca Vaticana sub num. 10480.

(*m*) Episcopus fuit etiam Torcellanus in ditione Veneta, claruit adhuc anno 1515., quo sermonem habuit in Concilio Lateranensi.

Sixto IV. an. 1481. *Impr. Romue* MCCCC. LXXXI. in 4. (*n*)

JOH. MARGARITI (*o*) Episcopi Hydruntini Oratoris Regis, & Reginae Castillae oratio habita in senatu Veneto an. 1481. ... *quam impressit Georgius Theutonicus ex ordinatione Dom. Joh. Philippi de Lignamine militis Messanensis* MCCCCLXXXI. in 4. (*p*)

MARCI MAROLDI haereticae pravitatis Inquisitoris oratio de veritate humanae redemptionis habita in Capella Papae in die Annuntiationis an. 1481. *Impr. Romae* MCCCCLXXXI. in 4. (*q*)

STEPHANI FLISCI de Soncino juris utriusque Doctoris (floruit medio XV. saeculo) libellus de synonymis... *Impr. Romae* MCCCCLXXXI. in 4. (*r*)

Sonetti di Burchiello ... *Impr. in Roma*

XXII.

(*n*) In Bibliotheca Vaticana num. 2888., & in Angelica.

(*o*) Floruit sub finem saeculi XV.

(*p*) Ita LEICHIUS *in supplemento ad* MAITTAIRII *annales pag.* 130. Nomen autem illud GEORGII probabiliter est HEROLDI, aut LAVERI.

(*q*) Ex charactere EUCHARII SILBERTI, & constat ex sex tantum plagulis. Exstat in Bibliotheca Angelica.

(*r*) Ex charactere SILBERTI, ipso tamen innominato.

XXII. di decembre an. MCCCCLXXXI. in 4. (*s*)

Guillelmi de Dumoquerci Oratoris Ducis Britanniae ad Curiam Romanam destinati oratio de Spiritu Sancto coram Sixto IV... *Impr. Romae* MCCCCLXXXI. in 4. (*t*)

Exhortatio Sixti Papae IV. ad omnes principes, ut facta unione generali resistant Turcarum Regi jam Apuliae oras ingresso. Data Romae sexto idus aprilis an. 1481., *& impressa per Bartholom. Guldinbeck de Sultz*. in 4. (*u*)

Aggregatio introductoria ad Galeni medicinam... *Impr. Romae* MCCCCLXXXI. in 4. (*x*)

Abbreviationes Pii II. Pont. Max. super Decades Flavii Blondi ab inclinatione imperii usque ad tempora Johannis XXIII. Pont. Max. ... *Impr. D. D. L. D. S. P. V. an.* MCCCCLXXXI. in 4. (*y*)

Com-

(*s*) Ex MAZZUCHELLIO *Tom. II.* inscripto: *Degli Scrittori Italiani parte IV. pag.* 2436.

(*t*) Ita LEICHIUS *loco sup. citato pag.* 129.

(*u*) Ex FABRICII *Biblioth.med.Latini.Tom.IV.pag.*197.

(*x*) Reperitur in Bibliotheca Angelica.

(*y*) Constat ex 33. foliis tantum, innominato Typographo. Exstat apud S. Mariam de Populo.

Compilatio decretalium GREGORII IX., compilatore Fran. Genuensi de Monelia.... *Impr. Romae* MCCCCLXXXI. in fol. (z)

Repertorium utriusque juris JOHANNIS BERTACHINI de Firmo Advocati Consistorialis sub Sixto IV.... Pars prima *impressa jussu Sixti IV. per egregium virum Mag. Georg. Laur de Herbipoli Theotonicum, an. Dom.* MCCCCLXXXI. *ad publicam studiorum utilitatem.*

Ejusdem pars secunda, in cujus fine legitur ad Sixtum IV. distichon:

Altera post primam sum pars ego, Sixte, secundum
Det mihi sacra, precor, Bibliotheca locum.

Ejusdem pars tertia... *Finis die V. aprilis* MCCCCLXXXI. *in Capitolio Urbis*. in fol. Tomi tres (*aa*).

MCCCCLXXXII.

AEGIDIUS de COLUMNA (*a*) de regimine

(z) Exstat apud S. Mariam de Populo.

(*aa*) Exstat apud S. Mariam de Populo.

(*a*) Romanus ex ordine S. Augustini floruit XIII. saeculo, & obiit anno 1316.

ne principum . . . *Impr. per inclitum virum Mag. Stephan. Plannck de Patavia an.* MCCCCLXXXII. *die IX. maji*. in fol. (*b*)

Pauli Romulei apologia contra Cornelium Vitellium . . . *Impr. Romae* MCCCCLXXXII. in 4. (*c*)

Propertii elegiarum libri, edente Antonio Volsco . . . *Impressit fidelissime Eucharius Silbert ante idus martii* MCCCCLXXXII. in 4.

Bernardini de Caravaial (*d*) Sixti IV. cubicularii oratio in die omnium Sanctorum coram Papa anno 1482. . . . *Impr. Romae* MCCCCLXXXII. in 4.

Argumentum declamationum novarum, quae coram Sixto IV. a Blanco Ceruto Veronensi, & Hermolao Curtino actae sunt anno 1480. . . . *Impr. Romae* MCCCCLXXXII. in 4. (*e*)

S. Au-

(*b*) Exstat in Bibliotheca Alexandrina Archigymnasii Sapientiae.

(*c*) In Bibliotheca Vaticana num. 8738.

(*d*) Natione Hispanus, & postea Cardinalis Ostiensis obiit anno 1522.

(*e*) Constant duo illi ex LEICHIO *in supplemento ad* MAITTAIRIUM *pag.* 130.

S. AUGUSTINI de civitate Dei libri ... *Impr. Romae* 1482. in fol. (*f*)

CAII SALLUSTII opera ... *Impr. Romae* MCCCCLXXXII. in 4. (*g*)

S. THOMAE AQUINATIS summa de articulis fidei, & ecclesiae sacramentis .... *Impressa per honorab. virum Barthol. de Buldinbeck de Sulcz an. Dom.* MCCCCLXXXII. *die* 8. *mensis februarii*. in 8. (*h*)

PTOLEMAEI cosmographia ... *Impr. Romae per Nicolaum Hahn, seu Gallum* MCCCCLXXXII. in fol. (*i*)

Si-

(*f*) Ex LABBAEO *Bibliothecae novae pag.* 347. *num. DCLXXXIX.*, & *pag.* 354. *num. MXXIX.*

(*g*) Ex MAITTAIRIO *Annal. Tom. I. pag.* 438.

(*h*) Reperitur in Bibliotheca Corsiniana.

(*i*) Ita a KRANTZIO *in memorabilibus Biblioth. Elizabeth Wratislaviensis pag.* 74. refertur: PTOLEMAEI *cosmographiam a* NICOLAO HAHN, *sive* GALLO, *qui primus Typographiam Italiae intulit, Romae* 1482. *membranis impressam, tabulisque coloribus interstinctis ornatam miratus sum*. In eumdem errorem illapsus est FABRICIUS *Biblioth. Graecae lib. IV. cap. XIV.*, ubi de PTOLEMAEO *pag.* 415. Editionem siquidem *Ulmensem* hujus anni pro Romana, & NICOLAUM HAN pro NICOLAO DONIS editore illius habuerunt, sicut jam post RAIDELIUM observavit SCHELHORNIUS in *notis* ad Card. QUIRINIUM *pag.* 237., unde haec PTOLEMAEI

MCCCCLXXXIII.

Sixti IV. monitorium censurarum adversus Venetos civitatem Ferrariae invadentes . . . *Impr. Romae* MCCCCLXXXIII. in 4. (*a*)

Nicolai de Lyra commentar. in vetus, ac novum Testamentum . . . *Impr. Romae* MCCCCLXXXIII. in fol. Tom. V. (*b*)

Decisiones Rotae Romanae . . . *Impr. Romae* MCCCCLXXXIII. in fol. (*c*)

Oratio funebris Joh. Antonii Episcopi Alexandrini sacri palatii causarum Auditoris in exequiis Cardinalis Tornacensis habita XVII. kal. novembris 1483. . . *Impr. pontificatus Sixti IV. an. XIII.* in 4. (*d*)

Fr. Petri Terrasse ex ordine Carmelitarum oratio de Divina providentia coram Sixto IV. in Dominica IV. quadrages.

MAEI editio ex albo librorum Romae hoc anno excusorum expungenda est.

(*a*) In Bibliotheca Vaticana num. 2025.

(*b*) Librum hunc & quidem tamquam unicum Romae anno 1483. excusum recensuit MAITTAIRE pag. 446.

(*c*) Character apparet esse SILBERTI. Tractavi librum hunc Cabilone.

(*d*) Ex charactere EUCHARII SILBERTI, ex quinque tantum plagulis. Exstat in Bibliotheca Angelica.

gef. an. 1483.... *Impr. Romae* MCCCC-LXXXIII. in 4. (*e*)

THOMAE ex Capitaneis de CELLIONIBUS ord. Praedicator. Theolog. profeſſoris, & commendatarii monaſterii S. Mariae de pietate Dei ordinis Ciſtercienſis, & Oratoris Chriſtianiſſimi Francorum Regis apud Sixtum IV. oratio in feſto omnium Sanctorum an. 1483.... *Impr. Romae* MCCCC-LXXXIII. in 4. (*f*)

ALEXANDRI Epiſcopi Cortenſis oratio ad Sixtum IV. in aede divi Petri in die Epiphaniae an. 1483.... *Impr. Romae* MCCCC-LXXXIII. in 4. (*g*)

JOH. BERTACHINI ex Firmo repertorium utriuſque juris ... *Impr. Romae per Mag. Georg. Laur de Herbipoli Theutonicum*, MCCCC-

(*e*) Eodem charactere, ac ſuperior, & conſtat ex quinque etiam foliis, tum inſuper reperitur in laudata Angelica Bibliotheca.

(*f*) Exſtat ibidem, & eſt ex eodem charactere, tum ſex conſtat foliis.

(*g*) Ex ſeptem plagulis conſtat, & reperitur etiam in Bibliotheca Angelica In fine autem hujus orationis exſtat ejuſdem epiſtola ad LUCIDUM MAPHAEIUM Epiſcopum Signinum, de qua dictum eſt cap. IV. in nota (121.) pag. 94.

gantiſſima . . . . . *Impr. Romae* MCCCC-LXXXIV. in 4. (*e*)

JOHANNIS BIFFI (*f*) miraculorum vulgarium B. M. V. camen heroicum ad Sixtum IV. una cum vitis S. Martini Epiſcopi, S. Caeciliae, & S. Clementis . . . *Impr. Romae an.* MCCCCLXXXIV. in 4.

Ejuſdem elegia pro gratulatione purpurae adeptae ab Aſcanio Maria Sfortia . . . *Impr. Romae* MCCCCLXXXIV. in 4.

Ejuſdem epigrammata varia cum epiſtola dedicatoria ad Ludovicum XI. . . . *Impr. Romae* MCCCCLXXXIV. in 4. (*g*)

INNOCENTII Papae VIII. regulae Cancellariae Romanae cum gloſſa . . . *Impr. Romae* MCCCCLXXXIV. in 4. (*h*)

ANTONII LOLLII Geminianenſis oratio in funere Card. Matiſconenſis habita ſub Innocentio VIII. menſe primo, die XXVII. an.

(*e*) Ex MAZZUCHELLIO *Tom. I. pag.* 448. Exſtabat autem in Biblioth. Menarſiana *indicis* illius *pag.* 368.

(*f*) Presbyteri Mediolanenſis ex Mezago oriundi. Floruit vergente XV. ſaeculo.

(*g*) Tria haec opera BIFFI conſtant ex MAZZUCHELLIO *Tom. II. part. II. pag.* 1213., exſtant vero in Biblioth. regia Galliae *human. litterar. Tom. I. pag.* 332.

(*h*) Reperitur in Bibliotheca Vaticana num. 10376.

an. 1484. . . . . . *Impr. Romae* MCCCC-LXXXV. in 4. (*i*)

Guillelmi de Pereriis Auditoris Apostolici oratio super electionem Pontificis an. 1484. die jovis XXVI. augusti . . . *Impr. Romae* MCCCCLXXXIV. in 4. (*k*)

Pauli Ulmii (*l*) Bergomensis vita, & miracula Beatae Mariae de Albericis de Como . . . *Impr. Romae* MCCCCLXXXIV. in 4.

MCCCCLXXXV.

Pontificale Romanum de novo editum per Augustinum Patricium de Piccolomineis (*a*), & Johannem Burchardum . . . .

R 2 *Impr.*

(*i*) Constat ex septem tantum plagulis. Huic autem annectendam vult Rhetoricam ANTONII MANCINELLII SIMLERUS in GESNERI *epitome pag.* 14. Exstat in Angelica Bibliotheca.

(*k*) Exstat in Bibliotheca regia Galliae *Tom. I. human. litterar. pag.* 142.

(*l*) De quo dictum est ad an. 1479. pag. 242.

(*a*) Patria Senensis, fuit a secretis Cardinali PICCOLOMINEO Senensi tempore suae legationis ad coetum Ratisponensem, quem *dietam* vocant, an. 1471. Postea Episcopus Pientinus, & caeremoniarum magister ab INNOCENTIO VIII. creatus est, & obiit anno 1496.

Hunc

Impr. Romae per Stephanum Plannk MCCCCLXXXV. *indictione III.*, *die vero XX. mensis decembris*. in fol. (*b*)

Revelationum S. BIRGITTAE libri VIII. una cum oratione in ejus laudem... *Impr. Romae* MCCCCLXXXV. in fol. (*c*)

GUILLELMI CAOURSIN oratio habita pro Rhodiis coram Innocentio VIII. V. kal. februar. 1485.... *Impr. Romae an.* MCCCCLXXV. in 4. (*d*)

ANTONII LOLLII Geminianensis oratio in die circumcisionis Domini coram Innocentio VIII. anno ejus primo... *Impr. Romae an.* MCCCCLXXXV. in 4. (*e*)

Ea-

Hunc cum JABOBO LUCIO Episcopo Cajacensi, & JOHANNE BURCHARDO deputavit INNOCENTIUS VIII. pro hac nova adornanda Pontificalis Romani editione.

(*b*) Reperitur in Bibliotheca Vaticana num. 4025., & apud S. Mariam de Populo.

(*c*) Ita MAITTAIRIUS *pag.* 467. post TENTZELIUM, & REISERUM. Sed dubia mihi videtur hujus exsistentia, & mallem cum FABRICIO *Biblioth. med. latinit. Tom. II. pag.* 280. affirmare librum hunc nihil aliud esse praeter *excerptas Revelationes quasdam* ex lib. IV. ejus Revelationum, cui titulus: *Onus mundi*.

(*d*) Ita FREYTAG *analector. litterar. pag.* 204.

(*e*) Tractat de bello Turcis inferendo, & ex quinque tantum constat foliis, Apparet character SILBERTI. Exstat in Bibliotheca Angelica.

Eadem oratio ex editione diversa, sed eodem anno, & ibidem. in 4. (*f*)

Guillelmi Bodivit ord. Minorum oratio in missa Papali Romae 1485. in die Trinitatis... *Impr. Romae* MCCCCLXXXV. in 4. (*g*)

Oratoris Francorum Regis oratio ad Innocentium VIII.... *Impr. Romae* MCCCCLXXXV. in 4.

Joh. Camerarii Dalburgii oratio ad Innocentium VIII.... *Impr. Romae* MCCCCLXXXV. in 4.

Hectoris Flisci Lavaniae, & Palatini Comitis, oratio pro republica Genuensi ad Innocentium VIII.... *Impr. Romae an.* MCCCCLXXXV. in 4.

Johannis Francisci Marliani oratio pro Duce Mediolanensi ad Innocentium VIII.... *Impr. Romae an.* MCCCCLXXXV. in 4. (*h*)

Francisci Patritii Episcopi Cajetani

(*f*) Ex sex foliis constat, & in eadem Bibliotheca reperitur.

(*g*) Ex quatuor solum foliis constat, & reperitur ibidem.

(*h*) Quatuor isti posteriores exstant in Biblioth. regia Galliae *Tom. I. human. litterar. pag.* 158.

Oratoris Regis Ferdinandi oratio ad Innocentium VIII.... *Impr. Romae an.*MCCCCLXXXV. in 4. (*i*)

VALASCI pro Ferdinando Portugalliae Rege oratio ad Innocentium VIII. *Impr. Romae* MCCCCLXXXV. in 4.

ANTONII GERALDINI Legati Regis Hispaniarum eglogae XII. de mysteriis vitae J. Christi ... *Impr. Romae an.* MCCCCLXXXV. in 4. (*k*)

GUNDISSALVII DE VILLADIEGO tractatus de Legato ... *Romae cura auctoris anno salutis millesimo quadring. octuages. quinto, die vero XIIII. mensis junii, sedente Innocentio VIII. anno ejus primo. Johannes Hugonius de Gengenbach impressit.* in fol. max. (*l*)

MCCCCLXXXVI.

Regulae, ordinationes, & constitutiones Can-

(*i*) Hic cum sequente constat ex eodem *Indice*, eademque pagina.

(*k*) Auctor fuit Protonotarius Apostolicus, & Poeta laureatus, de quo vide FABRICIUM *Biblioth. med. latinit. Tom. I. pag.* 125.

(*l*) Editio haec splendidissima meretur appellari. Exstat autem apud S. Mariam de Populo.

Cancellariae Apostolicae Innocentii VIII. una cum taxa, & poenitentiaria... *Impr. Romae* MCCCCLXXXVI. in 4. (*a*)

Eliae Turonensis Archiepiscopi, & Cardinalis tituli S. Luciae (*qui obiit an.* 1484.) libellus contra pragmaticam Francorum sanctionem... *Impr. Eucharius Silbert clericus Herbipolensis an. millesimo* CCCCLXXXVI. in 4.

Antonii Geraldini oratio ad Innocentium VIII. pro Rege Ferdinando, & Elizabetha Regina Hispaniarum an. 1486.... *Impr. Romae an.* MCCCCLXXXVI. in 4.(*b*)

Tractatus procuratorius Diaboli contra Mariam ... *Impr. Romae per Stephanum Plannk an.* MCCCCLXXXVI. in 4. (*c*)

Antonii de Butrio commentar. super primum librum Decretalium... *Impr. Romae an.* MCCCCLXXXVI. in fol. (*d*)

Conclusiones Philosophicae, Cabalisti-

(*a*) Exstat in Bibliotheca Vaticana num. 10376., & in Menarsiana *indicis pag.* 164.

(*b*) De auctore, qui erat Regis Hispaniarum orator ad INNOCENTIUM VIII., dictum est supra adnot. (*k*).

(*c*) Ex catalogo LOESCHERII *Part. II. pag.* 751. num. 12384.

(*d*) Apud S. Mariam de Populo.

cae, & Theologicae &c... *Impress. Romae opera Eucharii Silbert, alias Franck anno* MCCCCLXXXVI., *die septima decembris*. in fol. (*e*)

MCCCCLXXXVII.

Sexti Frontini stratagematicon libri IV.... *Impr. Romae per Euchar. Silbert, alias Frank* MCCCCLXXXVII. *die prima junii*. in 4. (*a*)

Flavii Vegetii epitome institutionum rei militaris, edente Johanne Sulpitio Verulano... *Romae Euchar. Silbert millesi. quadring. octoges. septimo quarto Kal. februarii*. in 4. (*b*)

Modesti libellus de vocabulis rei militaris... *Romae Euchar. Silbert* MCCCCLXXXVII. *septimo idus junii*. in 4. (*c*)

Ae-

(*e*) In fine harum conclusionum PICI Mirandulani legitur: *Conclusiones non disputabuntur, nisi post Epiphaniam: interim publicabuntur in omnibus Italiae gymnasiis, & si quis Philosophus, aut Theologus etiam ab extrema Italia arguendi gratia Romam venire voluerit, pollicetur ipse D. disputaturus se viatici expensas illi soluturum de suo*. Exstat apud S. Mariam de Populo.

(*a*) In Angelica Bibliotheca.

(*b*) Ibidem. (*c*) Ibidem.

AELIANUS de instruendis aciebus e Graeco in Latinum factus a Theodoro Gaza... *Romae Euchar. Silbert millef. quadrig. octogef. feptimo, quinto decimo kal. martii*. in 4. (*d*)

BAPTISTAE MANTUANI carmen contra impudice fcribentes... *Romae* 1487. *die XX. novembris*. in 4. (*e*)

INNOCENTII Papae VIII. regulae, ordinationes, & conftitutiones Cancellariae Apoftolicae... *Impr. Romae an.* MCCCCLXXXVII. in 4. (*f*)

Liber Pontificalis Romanae Ecclefiae, ex emendat. Jacobi de Luciis, & Johan. Burkardi... *Impr. Romae per Stephanum Plannk* MCCCCLXXXVII. in fol. (*g*)

STEPHANI THEGLIATII Archiepifcopi Patracenfis oratio coram Innocentio VIII. in aede

(*d*) Ibidem. Hujus collectionis fcriptorum de re militari editio mendofiffima eft, & character eft quafi Gothicus.

(*e*) Ex quatuor tantum foliis conftat, & reperitur in Bibliotheca Aracaelitana.

(*f*) In Bibliotheca Alexandrina Archigymnafii Sapientiae tractavi editionem quamdam fub INNOCENTIO VIII. impreffam, fed abfque anni nota.

(*g*) Editio haec diverfa eft ab ea anni 1485. Exftat in Telleriana Bibliotheca *indicis pag.* 155.

aede D. Petri in die Pentecostes .... *Romae an. III. Pontificatus Innocentii VIII. tertio nonas julii*. in 4. (*h*)

Petri Bosca Theolog. doctoris, & auditoris Cardinalis S. Marci oratio habita ad Cardinalium senatum pro celebranda victoria Malachitana Regis Hispaniarum ... *Impr. Romae* MCCCCLXXXVII. in 4. (*i*)

Fratris Mariani de Genazano ex ordine S. Augustini oratio habita coram Pontifice Dominica tertia Adventus an. 1487.... *Impr. Romae* MCCCCLXXXVII. in 4. (*k*)

Ejusdem eadem ex editione diversa ejusdem anni. in 4. (*l*)

Apologia, quam in favorem suarum conclusionum edidit Picus Mirandulanus.... *Impr. Romae* MCCCCLXXXVII. in fol. (*m*)

Glossae Roderici Portuensis Episcopi,

(*h*) Ex septem tantum plagulis. Exstat in Angelica Bibliotheca.

(*i*) Constat ex sex solum foliis, & reperitur in Angelica Bibliotheca.

(*k*) Quantum doctrina excelluerit auctor, consule ANGELI POLITIANI *libr. IV. epistolarum epist. VI.* Ex sex tantum foliis componitur, & exstat in Angelica Bibliotheca.

(*l*) Reperitur ibidem, & sex tantum est foliorum.

(*m*) Apud S. Mariam de Populo.

pi, poſtea Papae Alexandri VI. in regulas Cancellariae, & in conſtitutiones Innocentii VIII. de beneficiis... *Impr. Romae per venerab. virum Magiſtr. Eucharium Silbert, alias Frank, anno* MCCCCLXXXVII. in 4.

MCCCCLXXXVIII.

Miſſale ſecundum uſum Eccleſiae Romanae... *Impr. an.* MCCCCLXXXVIII. *die* 22. *decembris Romae*. in 4. (*a*)

PLINIUS de viris illuſtribus, FENESTELLA de magiſtratibus Romanis, & JOHANNES SULPITIUS Verulanus de orationis compoſitio ne... *Impr. Romae* MCCCCLXXXVIII. in 4. (*b*)

ANTONII MANCINELLI Veliterni (*c*) verſilogus... *Impr. Romae* MCCCCLXXXVIII. in 4. (*d*)

AN-

(*a*) Ex charactere SILBERTI. Exſtat apud S. Andream Vallenſem Cler. Regularium.

(*b*) JOHANNES SULPITIUS a patria Verulo dictus Verulanus, humaniores litteras Romae, vergente XV. ſaeculo, docuit.

(*c*) Inſignis apud Venetos Grammaticus floruit ſub finem XV. ſaeculi.

(*d*) Conſtat ex XII. tantum foliis, & reperitur in Bibliotheca Aracaelitana.

ANDREAE FULVII Sabini ars metrica... *Impr. Romae* MCCCCLXXXVIII. in 4. (*e*)

Propositio facta per Oratores Innocentii VIII. coram Carolo VIII. Francorum Rege, proponente Dom. Leonello Episcopo Traguriensi in palatio regio Parisiis an. 1488.... *Impr. Romae ex charactere Silberti* MCCCCLXXXVIII. in 4. (*f*)

Revelationes S. BIRGITTAE... *Impr. Romae* MCCCCLXXXVIII. in 4. (*g*)

MCCCCLXXXIX.

JOHANNIS de TURRECREMATA summa de Ecclesia contra ipsius, & primatus S. Petri adversarios... *Impr. Romae per Eucharium Silbert, alias Frank, indictione VII., die vero lunae XXVII. mensis aprilis*

(*e*) Ex decem solum foliis constat, & ibidem reperitur. Ex eodem charactere, ac superior, haec etiam editio concinnata cernitur.

(*f*) Oratio haec ex quinque plagulis constans eo tendit, ut Regem hunc inducat ad bellum Turcis inferendum, & in hac enumerantur varia Regum Galliae erga S. Sedem beneficia. In Angelica Bibliotheca.

(*g*) Ita refertur in *Catalogo Cardin.* DUBOIS impr. *Hagae Comitum in* 8. *Tom. II. pag.* 206., ubi haec editio *princeps* appellatur.

lis an. MCCCCLXXXVIIII. in fol. (*a*)

Benedicti de Nursia libellus de conservatione sanitatis... *Impr. Romae Eucharius Silbert*. MCCCCLXXXIX. in 4. (*b*)

Petri Garsiae (*c*) opus contra conclusiones Joh. Pici Mirandulani... *Impr. Romae per Euchar. Silbert, alias Franck*... MCCCCLXXXIX., *die vero XV. mensis octobris*. in fol. (*d*)

MCCCCXC.

Joh. de Turrecremata contemplationes super figuras S. Mariae de Minerva... *Impr. Romae Stephanus Plannk* MCCCCLXXXX. in fol. (*a*)

Sallustius cum commentar. Laurentii Vallae... *Impr. Romae per Eucharium Silbert, tertio nonas aprilis, sedente Inno-*

(*a*) Exstat in Bibliotheca Vaticana num. 2728., & apud S. Mariam de Populo.

(*b*) In Angelica Bibliotheca.

(*c*) PETRUS GARSIAS Valentinus Theologus, doctor Parisiensis, & Episcopus Ussellensis in Sardinia floruit vergente ad finem XV. saeculo.

(*d*) Apud S. Mariam de Populo.

(*a*) Biblioth. Regia Galliae *Tom. II. pag.* 324.

nocentio VIII., *anno ejus VI.* MCCCC-LXXXX. in fol. (*b*)

Plinii epistolae... *Impr. Romae per Eucharium Silbert... post diem XIIII. calendar. aprilis* MCCCCXC. in 4. (*c*)

Ciceronis epistolae ad Brutum, Quintum fratrem, & ad Atticum, curantibus Bartholomaeo Saliceto Bononiensi, & Ludovico Regio Corneliensi... *Impr. Romae per Eucharium Silbert... post XVI. calend. augusti* MCCCCXC. in fol. (*d*)

Virgilii bucolica, & georgica cum commentar. Antonii Mancinelli Veliterni.... *Impr. Romae per Eucharium Silbert, die vigesima octobris ann. Dom.* MCCCC-LXXXX. in fol. Pe-

(*b*) In Bibliotheca Vaticana num. 7172.

(*c*) Hujus editor fuit POMPONIUS LAETUS. Reperitur in Bibliotheca Vaticana num. 10149., & in Angelica.

(*d*) Praemiserunt editores epistolam ad AUGUSTINUM MAFFEIUM, quam retulit *Index Schmidianus pag.* 327., & in fine alia est etiam pariter a SCHMIDIO relata, in qua dicitur 800. *exemplaria illius cusa fuisse*. Tum ad calcem exstat insuper distichon POMPONII LAETI ad MAFFAEIUM. Primus est ex libris Romae XV. saeculo excusis, in quo habeatur index erratorum corrigendorum. Exstat in Bibliotheca Vaticana, & ex *Capponiano legato hujus indicis pag.* 406., tum apud S. Mariam de Populo, & in Angelica.

Petri de Appono tractatus de venenis... *Impr. Romae* MCCCCXC. in 4. (*e*)

Ptolemaei geographia cum tabulis aere incisis... *Impressum, & completum fuit Romae an. a nativit. Dom.* MCCCCXC., *die IV. novembris, arte, ac impensis Petri de Turre*. in fol. (*f*)

Formulae instrumentorum ad usum curiae Romanae... *Impr. Romae Stephanus Plannk* MCCCCXC. in 4. (*g*)

Paulus Pompilius de vita Senecae... *Impr. Romae* MCCCCXC. in 4. (*h*)

Alexandri Benedetti ex Legnano in territorio Veronensi libellus de febre pestilenti... *Impr. Romae* MCCCCXC. in 4. (*i*)

Petri de Vicentia Episc. Caesenatensis (*k*) ora-

(*e*) In Angelica Bibliotheca.

(*f*) Advertentia defecit MAITTAIRIUS eam dicens *impressam XV. die novembris*. Eaedem sunt tabulae, eodemque numero, ac in editione anni 1478. Exstat in selectissimo museo Abbatis DE ROSSI jam supra laudato.

(*g*) *Indicis* Biblioth. Tellerianae pag. 170.

(*h*) Ex *Catalogo* Biblioth. Meaddianae impr. *Londini* 1754. pag. 150. Exstat alia ejusdem libri editio anni 1480.

(*i*) Ex MAZZUCHELLIO in opere inscripto: *Scrittori Italiani Tom. II. Part. II. pag.* 811.

(*k*) PETRUS SUCIUS, vernacula lingua *de' Sozzi*, patri-

oratio pro expeditione contra infideles habita jussu Innocentii VIII. anno 1490.... *Impr. Romae* MCCCCXC. in 4. (*l*)

MCCCCXCI.

SEXTI RUFI libellus de Romana historia... *Impr. Romae Euchar. Silbert die augusti XXII.* MCCCCLXXXXI. in 4. (*a*)

LAURENTII BONINCONTRII Miniatensis opus de annorum revolutionibus astrononomicis ... *Impr. Romae* MCCCCXCI.in 4. (*b*)

STEPHANI THEGLIATII Patracensis Archie-

patria Romanus, origine Modoetia, sive Monza, qui de Vicentia dictus est, quod ibidem ejus avus quandoque domicilium habuerit. Vide, quae de eo differuit PETRUS ALOYSIUS GALLETTIUS Abbas Casinensis in praefatione ad Orationem funebrem, quam in obitu ejusdem PETRI de VICENTIA habuit THOMAS PHAEDRUS INGHIRAMIUS, quamque GALLETTIUS edidit in Tomo III. *Anecdotorum* Romae editorum *pag.* 179., & JOH. ANGELO BRASCHIO Cardin., nunc PIO VI. P. O. M. dedicavit.

(*l*) Ex catalogo Telleriano pag. 385.

(*a*) Ex catalogis Meaddiano *pag.* 150., & DOM. DE ROTHELIN num. 4909.

(*b*) De auctore jam dictum est ad ann. 1484. pag. 257. adn. (*b*). Exstat autem in Bibliotheca Vaticana num. 9537.

chiepiscopi oratio de passione Domini.... *Impr. Romae* MCCCCLXXXXI. in 4. (*c*)

PLINIUS de viris illustribus cum quibusdam Senecae opusculis.... *Impr. Romae* MCCCCXCI. (*d*)

Regulae cancellariae Apostolicae sub Innocentio VIII. *Impress. Romae per Stephanum Plank* MCCCCXCI. in 4. (*e*)

De arte notarii tractatus... *Impr. Romae Stephanus Plank* MCCCCXCI. in 4. (*f*)

Pro tabellionibus instructiones... *Impr. Romae Stephanus Plank* MCCCCXCI. in 4. (*g*)

COLUMELLA de hortorum cultura.... *Impr. Stephanus Plank Romae* MCCCCXCI. in 4. (*h*)

CELSI MAPHAEI Veronensis monumentum compendiosum pro confessionibus Cardinalium, & Praelatorum... *Impr. Romae* MCCCCXCI. in 4. (*i*)

S BER-

(*c*) In Bibliotheca Vaticana num. 10357.

(*d*) Ex catalogo DOM. DE ROTHELIN num. 4909.

(*e*) Ex catalog. Bibliothecae Card. JOSEPHI RENATI IMPERIALIS pag. 99.

(*f*) In Angelica Bibliotheca.

(*g*) Ibidem.

(*h*) Ibidem.

(*i*) Ex FABRICIO *Biblioth. med. latinit. Tom. I. pag.* 366.

BERNARDI BASINI (*k*) concio habita Romae coram Cardinalibus anno 1491.... *Impr. Romae an.* MCCCCXCI. in 4.

SULPITII Verulani opus de componendis, & ornandis epistolis... *Impr. Romae anno* MCCCCXCI. in 4. (*l*)

MCCCCXCII.

HERMOLAI BARBARI (*a*) castigationes Plinianae priores. *Impressit Eucharius Argenteus Germanus Romae* MCCCCXCII. *octavo kal. decembris*... in fol. (*b*)

SEXTI RUFI opusculum de gestis Romanorum... *Impress. Romae Stephanus Plank* MCCCCXCII. in 4. (*c*)

ARISTOTELIS politica latine cum commentar. Ludovici de Valentia ordinis Praedica-

(*k*) Canonicus erat Caesaraugustanus in Hispania, qui floruit sub finem XV. saeculi.

(*l*) Exstat in Angelica Bibliotheca.

(*a*) POMPONII LAETI discipulus, pro Veneta republica ad INNOCENTIUM VIII. Orator fuit, & obiit prope Romam anno 1493. aetatis suae 39.

(*b*) Anno sequenti auctiores, quas secundas appellavit, castigationes in PLINIUM edidit.

(*c*) Ex MAITTAIRIO pag. 544., & FABRICIO *Biblioth. med. latinit.*, *Tom. VI. pag.* 134.

dicatorum . . . *Impr. Romae per Eucharium Silbert, alias Frank, XIIII. kal. augusti* MCCCCXCII. in fol. (*d*)

ARISTOTELIS ethica ex versione Joh. Argirophili . . . *Impr. Romae per Eucharium Silbert* . . . MCCCCXCII. *kal. septembris*. in fol. (*e*)

JOH. MARIAE CATANAEI (claruit ann. 1500.) juris consulti Mantuani oratio ad Alexandrum VI. . . . *Impr. Romae* MCCCC-XCII. in 4. (*f*)

BERNARDINI de CARAVAIAL Episcopi Saguntini, & postea Cardinalis S. Crucis oratio habita pro Rege Ferdinando, & Elisabetha Hispaniarum Regibus de obedientia praestanda Alexandro VI. *Impr. Romae* MCCCCXCII. in 4. (*g*)

CAROLI VERARDI Caesenatis, & cubicularii Pontificii (*h*) historia Baetica, seu ex-

 pu-

(*d*) Refertur exemplar in *Indice* DOM. DE GAGNAT num. 835. in membranis excusum.

(*e*) In fine legitur epistola quaedam curiosa spectans ad Academiam Romanam. Exstat apud S. Mariam de Populo.

(*f*) In Bibliotheca Vaticana num. 10479.

(*g*) Ibidem num. 10511.

(*h*) Exstat ejus monumentum sepulcrale Romae in Ec- cle-

pugnatio Regni Granatae dialogice scripta ... *Impr. Romae* MCCCCXCIII. in 4. (*i*)

LUCANI Cordubensis poetae Pharsalia vulgari sermone metrico translata per Dom. Ludovic. de Montichiello Cardinalem .... *Impr. Romae Eucharius Silbert ann.* MCCCCXCII. *die X. mensis januarii.* in 4. (*k*)

Regulae Cancellariae Apostolicae sub Alexandro VI. ... *Romae Eucharius Silbert* MCCCCXCII. in 4. (*l*)

NICOLAI TIGRINII oratio pro Lucensibus ad Alexandrum VI. *Impr. Romae* MCCCCXCII. in 4.

SEBASTIANI BADUARII oratio ad eumdem pro Venetis ... *Romae* MCCCCXCII. in 4.

JA-

clesia S. Tryphonis Fratrum Eremitarum Augustinensium, quod retulit laudatus GALLETTIUS loc. superius citato pag. 185.

(*i*) Scenis repraesentata, ludisque Romanis acta est hoc anno, praesidente INNOCENTIO VIII. *XI. kal. maji*. Immerito prima editio Romana hujus opusculi dicitur facta an. 1494. a FABRICIO *Biblioth. med. latinit. Tom. I. pag.* 353. Exstat in Bibliotheca Vaticana n. 8065.

(*k*) De hac Pharsaliae LUCANI versione fuse disseruit P. PAITONIUS in *Biblioth.*, quae inscribitur: *Degli autori volgarizzati*; sed accurate describitur a GUILLELMO DEBURE *Bibliogr. instruct.* num. 2791.

(*l*) Ex catalog. Bibliothecae Cardinalis JOSEPHI RENATI IMPERIALIS pag. 99.

JACOBI SPINOLAE oratio ad eumdem ... *Romae* MCCCCXCII. in 4.

ANTONII GALEACII BENTIVOLI oratio ad eumdem pro Bononienſibus ... *Romae* MCCCCXCII. in 4.

GENTILIS Epiſcopi Aretini oratio ad eumdem pro Florentinis ... *Romae* MCCCCXCII. in 4.

Obedientia publica Senenſium Alexandro VI. ... *Romae* MCCCCXCII. in 4. (*m*)

MCCCCXCIII.

HERMOLAI BARBARI ſecundae caſtigationes Plinianae; item emendatio in Pomponium Melam, in Senecam, in Quintilianum, & Columellam, una cum expoſitionibus ... *Impreſſit Eucharius Argenteus Germanus Romae idibus februarii* MCCCCXCIII. in fol. Tomi duo (*a*).

BARTHOLOMAEI SIBYLLAE Monopolitani Theologiae profeſſoris ſpeculum peregri-

 na-

(*m*) Singulae iſtae orationes conſtant ex Biblioth. regia Galliae *Catalogi Tom. I. humanior. litterar. pag.* 158.

(*a*) Primam partem harum caſtigationum ediderat anno praecedenti. De utraque autem vide APOSTOLUM ZENUM *in diſſertat. Voſſianis parte II. pag.* 371.

narum quaestionum ad Alfonsum Aragoniae, Ducem Calabriae ex Theologis, Jurisperitis, Philosophis, & Astronomis concinnatum.... *Impr. Romae* MCCCCXCIII. in 4.

Commentar. super distinct., & super decretales .... *Impr. Romae* MCCCCXCIII. in fol. Tomi tres (*b*)

Hierocles in versus aureos Pythagorae ex versione Johannis Aurispae... *Impr. Romae per Johannem Besicken, & Sigismundum Mayer* ..MCCCCXCIII. in 4.

Nicolai Mariae Estensis, Episcopi Adriae oratio pro Hercule Estensi Duce Ferrariae ad Alexandrum VI. una cum epistola ad eumdem... *Impr. Romae per Stephanum Plank* MCCCCXCIII in 4. (*c*)

Ejusdem altera editio... *Impr. Romae per Andream Fritagium* MCCCCXCIII. in 4. (*d*)

Herodiani historiarum libri VIII. ex ver-

(*b*) Ita refertur a SAUBERTO *Bibliothecae Norimberg. pag.* 180.

(*c*) In Bibliotheca Vaticana num. 10511.

(*d*) Editio haec, cujus penitus a me Typographus ignoratur, ita recensetur in *Indice Biblioth. regiae Galliae Tom. I. pag.* 158.

versione Angeli Politiani . . . *Impr. Romae die XX. junii* MCCCCXCIII. in fol. (*e*)

Mathaei de Lucha dialogus de diebus criticis . . . . *Impr. Romae* MCCCCXCIII. in 4. (*f*)

Petri Gravinae Panormitani oratio de ascensu Christi ad Caelos coram Alexandro VI. die XVI. martii . . . *Impr. Romae* MCCCCXCIII. in 4. (*g*)

M. Montani Episcopi Rhodii oratio pro Rhodiis ad Alexandrum VI. . . . *Impr. Romae* MCCCCXCIII. in 4.

Benvenuti a S. Georgio oratio pro Marchione Montisferrati ad Alexandrum VI. . . . *Impr. Romae* MCCCCXCIII. in 4.

Hieronymi Porcii Romani, Rotae primi auditoris, orationes nomine principum, & rerumpublicarum Italiae ad Alexan-

(*e*) Praemittuntur operi octo folia, quae exhibent opuscula operi praeliminaria. Describitur a GUILLELMO DEBURE *Bibliogr. num.* 4940.

(*f*) Ita LEICHIUS *in supplemento ad* MAITTAIRII *annales pag.* 135.

(*g*) In fine exstat in laudem auctoris epigramma LEONARDI CORVINI Episcopi Pelusini. Exstat in Angelica Bibliotheca.

drum VI.... *Impr. Romae Eucharius Silbert* MCCCCXCIII. in 4. (*b*)

MCCCCXCIV.

Vegetius de re militari ... *Impr. Eucharius Silbert Alamannus XXIIII. octobris* MCCCCXCIV. in 4.

Frontini ſtratagemata, & Modestus de re militari: omnes ex edit. Johannis Sulpitii Verulani ... *Eucharius Silbert impreſſit tertio novembris* MCCCCXCIV. in 4.

Caroli Verardi hiſtoria Baetica de obſidione urbis Granatae a Ferdinando Rege Hiſpaniae ad Cardin. Raphaelem Riarium... Editio 2. Romana ... *Impr. Romae an.* MCCCCXCIV. in 4. (*a*)

Formularium inſtrumentorum, ſeu ars notariatus... *Impr. Romae* MCCCCXCIV. in 4.

Vocabularium juris... *Finit feliciter per Ste-*

(*b*) Conſtant tres poſtremae editiones ex Biblioth. regia Gallae *Indicis human. litterar. Tom. I. pag.* 159.

(*a*) Editio haec auctior eſt ea anni 1492. BARTHOLINUS VERARDUS auctoris nepos prooemium metricum adjecit. Vid. quae ſuperius dicta ſunt ad eumdem annum adnot. (*b*) pag. 275.

Stephanum Plank die VI. februarii MCCCCXCIV. in fol.

Petri Carae oratio ad Alexandrum VI. pro Carolo I. Sabaudiae habita die 29. maji 1494.... *Impr. Romae* MCCCCXCIV. in 4. (*b*)

MCCCCXCV.

Joh. Antonii Campani opera, edente Michael Ferno Mediolanensi ... *Characteribus Venetis impressum Romae per Euchar. Silber, alias Frank unius ipsius Michaelis Ferni Mediolanensis cura, correctione, & impensa an. christianae salut.* MCCCCXCV. *pridie kalend. novembris*. in fol. (*a*)

Ale-

(*b*) Praeest epistola GUILLELMI VARRONIS Vercellensis, Senatoris Taurinensis ad Senatum Taurinensem, in qua inter innumera POMPONII LAETI elogia appellatur Togatorum eruditissimus.

(*a*) Hinc editioni varias praemisit epistolas FERNUS. In fine legitur epigramma contra Typographos Romanos, quod incipit: *Vis ex stulto demens, idemque ex demente insanus fieri, libros primus Romae imprime &c.* In fine etiam haec habentur: *An nondum tibi satis perspectus est Campanus, eme, exere, excute illos tuos, tuos illos cariosi nummi loculos. Deprome quantum deposcit Bibliopola: nam si poeniteat (nisi ineruditus) duplum vult repen-*

ALEXANDRI VI. regulae Cancellariae Apostolicae ... *Impr. Romae* MCCCCXCV. in 4. (*b*)

Sermo habitus Romae in ecclesia S. Petri die palmarum an. 1495. coram Alexandro VI. per Leonellum de Chieregatis Episcopi Concordiensis ... *Impr. Romae* (ex charactere *Silbert*) ann. MCCCCXCV. in 4. (*c*)

ARISTOTELIS politicorum libri VIII. latine cum comment. D. Thomae Aquinatis ... *Impr. Romae Euchar. Silbert* MCCCCXCV. in fol. (*d*)

HIEROCLES in versus aureos Pythagorae ex versione Johan. Aurispae (*e*) ... *Impr. Ro-*

pendere; sed eme. Editio haec prima est, ac originalis, quam Veneta annis paucis subsecuta est. Aliqui hoc anno prodiisse etiam Venetiis, affirmarunt, decepti his verbis *charactheribus Venetis*. Sed immerito, sicut etiam se ipsum decepit FREYTAGIUS, cum *Analect. Literar. pag.* 196. editionem retulit anni 1496.

(*b*) In Bibliotheca Vaticana num. 10276.

(*c*) In Bibliotheca Angelica.

(*d*) Ex catalogo OSBORNII *Londini* impresso ann. 1753. *Tom. I. pag.* 152.

(*e*) Graecis, ac Latinis eruditus erat litteris AURISPA. Per multos annos commercio letterario usus est cum

Romae an. MCCCCXCV. in 4. (*f*)

Felini Sandei Ferrarienſis (*g*) epitome de regno Apuliae, & Siciliae, edente Michaele Ferno cum ejus epiſtola ad Alexandrum VI.... *Impr. Romae* MCCCCXCV. in 4. (*h*)

Laudinii libellus de vita S. Hieronymi ad Francif. Beltrandum Barchinonenſem... *Impr. Romae* MCCCCXCV. in 4. (*i*)

Cornelii Taciti hiſtoriae... *Impr. Romae* MCCCCXCV. in fol. (*k*)

Lip-

---

cum PHILELPHO: quare ad ipſum ſingularis habetur epiſtola, quam PHILELPHUS ad ipſum ſcribit *libro III. epiſtolar. pag.* 22. edit. *an.* 1502: *Totus es in librorum mercatura, ſed in lectura mallem; quod ſi faceres, longe melius & tibi, & Muſis conſultum eſſet. Quid enim prodeſt libros quotidie nunc emere, nunc vendere, legere vero numquam &c.*

(*f*) Ex MAITTAIRIO pag. 603. Erat alterum in *Thesauri Parte II. Indicis pag.* 2.

(*g*) FERNUS alteram etiam praefixit epiſtolam ad POMPONIUM LAETUM, *datam idibus aprilis an.* 1495.

(*h*) Ex charactere EUCHARII SILBERT. Exſtat in Bibliotheca Corſiniana.

(*i*) Ex LEICHIO *in ſupplemento Maittairii pag.* 136., & FREYTAGIO *apparatus litterar. Tom. I. pag.* 191.

(*k*) FABRICIUS *Biblioth. Latinae libr. II. editionis* ERNESTI *Tom. II. pag.* 394. hanc fictitiam affirmare

non

MCCCCXCVI.

LIPPI AURELII BRANDOLINI oratio coram Alexandro VI. de Christi virtutibus in sua passione nobis exhibitis ... *Impr. Romae* MCCCCXCVI. in 4. (*a*)

STEPHANI THEGLIATII Archiepiscopi Patracensis oratio coram Alexandro VI. in die omnium Sanctorum an. 1496.... *Impr. Romae* MCCCCXCVI in 4. (*b*)

Libellus de stationibus urbis... *Impr. Romae Stephanus Planck XIIII. martii an.* MCCCCXCVI. in 8.

S. BONAVENTURAE sermones tam de tempore, quam de sanctis .. *Impr. Romae* MCCCCXCVI. in fol. (*c*) S. ATHA-

non dubitat. Ast TIRABOSCHIUS *Tom. II.* operis inscripti: *Storia della letteratura Italiana pag.* 399. eam tamquam exsistentem in Bibliotheca Serenissimi Ducis Mutinensium appellat.

(*a*) Ex Barberinae Bibliothecae *Indicis Tom. I. pag.* 184. De hac editione nihil attigit AUGUSTINUS MARIOTTIUS, qui hanc orationem Italica lingua reddidit, excudendam curavit Romae anno 1767., contentus commemorasse dumtaxat Romanam alteram editionem, quam anno 1596. peregit ALDUS MANUTIUS JUNIOR.

(*b*) In Angelica Bibliotheca.

(*c*) Ita post CASIMIRUM OUDINUM MAZZUCHELLIUS in opere inscripto: *Scrittori Italiani Tom. II. parte VI. pag.* 2364.

S. ATHANASII enarrationes in Pauli epistolas ex versione Christophori Personae... *Impr. Romae* MCCCCXCVI. in fol. (*d*)

QUINTILIANI oratoriae institutiones... *Impr. Romae* MCCCCXCVI. in fol. (*e*)

MCCCCXCVII.

BERNARDINI de CARAVAIAL Cardinalis oratio in obitum Hispan. Regis, ex Hispanico translatore Garzia Bodavilla... *Impr. Romae* MCCCCXCVII. in 4. (*a*)

FLAVIUS VEGETIUS, & alii de re militari scriptores... *Impr. Romae Eucharius Silbert, septimo idus junii* MCCCCXCVII. in 4. (*b*)

ANNII Viterbiensis (*c*) antiquitatum volumina XVII.... *Impr. Romae per Eucharium*

(*d*) Editionem hanc una cum supposititia anni 1469. credo annumerandam. Ita etiam credidere LABBAEUS, & MAITTAIRE *pag.* 621.

(*e*) ERNESTIUS in nova edit. *Biblioth. Latinae Fabricii Tom. III. pag.* 269. hanc recenset editionem, sed postea bona fide confitetur, se eam vidisse numquam.

(*a*) In Bibliotheca Vaticana num. 10357.

(*b*) Ita FABRICIUS *Biblioth. Latin. edit. an.* 1773. *Tom. II. pag.* 373.

(*c*) Obiit Romae anno 1502.

rium Silbert MCCCCXCVII. in fol. (*d*)

Pontificale Romanum ex editione Jacobi de Luciis Episcopi Cajacensis ... *Impr. Romae per Stephanum Plank XVI. augusti an.* MCCCCXCVII. in fol. (*e*)

MCCCCXCVIII.

Mariani Genazanensis oratio de passione J. Christi coram Alexandro VI.... *Impr. Romae* MCCCCXCVIII. in 4. (*a*)

Annii Viterbiensis ex ord. Praedicatorum commentar. super varia antiquorum opera ... *Impr. in campo Florae per Eucharium Silbert, alias Frank* MCCCCXCVIII. *Pars prima die X. mensis julii. Pars secunda die III. augusti.* in fol. (*b*)

Pe-

(*d*) Ita MAITTAIRE *pag.* 654., sed quidquid post Scriptores ord. Praedicatorum dixerit pro probanda hujus exsistentia, semper verum erit originalem, ac primam esse editionem anni sequentis.

(*e*) Reimpressio est editionis anni 1487.

(*a*) Ita ex catalogo LOESCHERII impr. *Dresdae an.* 1751. *in* 8. *Parte II. pag.* 753.

(*b*) Haec editio est prima horum JOHANNIS NANNII commentariorum, ut epistolam praefixam legenti patebit. Exstat in Bibliotheca Angelica, & apud S. Mariam de Populo.

MCCCCXCIX.

Petri Pintoris (*a*) Valentini ex Hispania aggregator sententiarum Doctorum omnium de curatione, & praeservatione pestilentiae ... *Impr. Romae Eucharius Silbert die XX. februarii*. MCCCCXCIX. in fol. (*b*)

Albertus Magnus de secretis mulierum cum commentar... *Impr. Romae die VIII. julii* MCCCCXCIX. in 4.

Antonini Pii itinerarium ... *Impr. Romae an.* MCCCCXCIX. in 4. (*c*)

Annii Viterbiensis commentar. super varia antiquorum opera ... *Impr. Romae per Eucharium Silbert* MCCCCXCIX. in fol. (*d*)

For-

(*a*) Erat medicus ALEXANDRI VI., sepultusque est apud S. Onuphrium juxta MANDOSIUM *de Archiatris Pontificiis pag.* 189.

(*b*) In Bibliotheca Vaticana num. 9153.

(*c*) In Bibliotheca Barberina *Indicis Tom. I. pag.* 56.

(*d*) Catalogi multi, inter quos *Barberinae Biblioth. Tom. I. pag.* 140. *Tom. II. pag.* 16., 105., 203., 373., & 582. novam hanc referunt editionem suppositititiam; nihil enim est praeter fraudem Typographi, qui mutatis primo, & ultimo folio editionis anni praecedentis, ejus loco falsam anni notam adjicere non dubitavit.

Formularium procuratorum pro Romana Curia... *Impensa, & opera Eucharii Silbert, alias Frank Romae* MCCCCXCIX. *decimo septimo kal. junii.* in 4. (*e*)

MD.

De origine urbis Romae, de ecclesiis & stationibus urbis... *Impr. Romae anno* MCCCCC. in 8. (*a*)

De memorabilibus urbis Romae, de ejus templis, stationibus, reliquiis, ac indulgentiis, una cum figuris ligno incisis. Lingua vero Germanica opus imprimitur... *Impr. Romae per Johan. Besiken, & Martinum Amsterdam* M.D. in 8. (*b*)

Libellus precum S. Birgittae... *Impr. Romae an.* M.D. in 8. (*c*)

(*e*) Ex *Biblioth. Uffembachiana* impr. *anno* 1730. *in* 8. *Tom. II. pag.* 44.

(*a*) Ex Biblioth. Menarsiana pag. 460.

(*b*) Accurate describitur apud JUNGENDRES *in disquisitione de notis characteristicis libror. XV. saeculi*, impr. *Norimbergae in* 4. *an.* 1740. *pag.* 43., ibique ipse STEPHAN. PLANK auctor libri appellatur.

(*c*) Ex eodem JUNGENDRES pag. 44.

IN-

INDEX
EDITIONUM ROMANARUM
XV. SAECULI
Nulla anni, aut Typographi nota signatarum.

Epistola Pii II. ad Turcarum Imperatorem, quae incipit: *Pius Papa secundus eloquentissimus, qui obiit anno* 1464. *in Anchona, dum proficisci proposuerit contra Turchas*. Ex charactere majori quadrato in 4. ex 43. foliis (1).

Pii II. Tractatus de captione urbis Constantinopoleos. in 4. (2)

Lamentatio Nigripontis ad Dom. Card. Nieaenum (Bessarionem) de captione urbis

T

(1) Nascente Typographia, & quidem Moguntiae apud SCHOIFFERUM, aliisque in Germaniae locis, edita est haec epistola, sed illarum editionum character toto caelo differt ab eo, ex quo haec nostra coaluit. Rudis quidem est character, sed non inelegans omnino, hocque crederem fuisse primum ULRICI HAN tentamen Typographicum, cum certa quaedam appareat cum suo charactere analogia. Igitur 43. foliorum tantum est, & quaelibet pagina est 27. linearum. Exstat apud S. Mariam de Populo.

(2) Ex quatuor tantum plagulis, & quaelibet pagina est 29. linearum.

bis Constantinopolitanae. in 4. (3)

QUINTUS CURTIUS de gestis Alexandri Magni ex edit. Pomponii Laeti... *Pomponius nostro tempore correxit, & Georgius Laver impressit*. in fol. (4)

M. TERENTIUS VARRO de lingua Latina ex edit. Pomponii Laeti, una cum hujus epistola ad Bartholomaeum Platinam. in fol. (5)

POMPEIUS FESTUS de interpretatione verborum, edente eodem Pomponio... *Pomponius correxit. Vale qui legeris*. H.G. in fol. (6)

PORPHYRIONIS, & ACRONIS explanationes in odas, & poeticam Horatii, edente Aloysio Tuscano. in fol. (7)

CAII

(3) Ex quatuor pariter foliis, quaelibet vero pagina est 30. linearum, & utriusque editionis exemplar reperitur apud S. Mariam de Populo.

(4) Quaelibet pagina est 32. linearum, & terminatur allata subscriptione. Exstat apud Abbatem DE ROSSI. Editio haec vere originalis est, ac prior ea, quae etiam absque anni nota vulgata est a VINDELINO de SPIRA, & rarissimis libris est annumeranda.

(5) Prima etiam editio est VARRONIS. Fronti operis praeest laudata epistola cum indice amplissimo. Exstat etiam in Museo Abbatis DE ROSSI.

(6) Has litteras significare existimo *Habe Gratias*. Editio etiam haec est princeps. Exstat ibidem.

(7) Editio haec originalis exstat apud S. Mariam de Populo.

CAII JULII SOLINI rerum memorabilium collectanea. Modestus de re militari. De magistratibus urbis, & de legibus. in 4. (8)

LUCIANI Samosatensis dialogi aliqui in Latinum versi per diversos auctores, inter quos Seraphin Urbinas, & Rinutius, cujus praeest epistola ad Card. L. de Columna. in 4. (9)

Sermones Sancti JOHANNIS CHRYSOSTOMI e Graeco in Latinum versi (probabiliter a Francisco Aretino)... in fol. (10)

S. THOMAE AQUINATIS quaestiones quodlibeticae... in fol. (11)

RODERICI ZAMORENSIS speculum vitae humanae... in fol. (12)

T 2 POG-

(8) Quaelibet pagina est 26. linearum. Exstat apud S. Mariam de Populo.

(9) Quaelibet pagina est 24. linearum; & exstat ibidem.

(10) Hujus editionis descriptionem jam exhibui sub anno 1470. pag. 162. Initio exstat index VIII. foliorum.

(11) Describitur a GUILLELMO DEBURIO *in indice Dom. de* GAGNAT impr. *Parisiis* 1769. *num.* 263. *pag.* 74. *Tom. I.*, addita hac observatione: *Editio vetus absque anni, ac loci indicatione, sed ex charactere* GEORGII LAVERI *anno* 1470.

(12) Hunc primum fuisse a LAVERO librum editum exi-

Ejusdem PONTANI singularia juris. in fol. max. (17)

PHILIPPI de FRANCHIS de Imola lectura super titulo de appellationibus. in fol. (18)

Tractatus super controversia Ecclesiae Constantiensis per JOH. SAVAGETUM dictae Ecclesiae Canonicum. Ejusdem oratio lamentabilis super turbatione Ecclesiae Constantiensis ad S. D. N. Papam Sixtum IV. in fol. (19)

AUGUSTINI DATHI scribae Senensis elegantiolae. in 4. (20)

LUCIUS FENESTELLA de magistratibus Romanorum. in 4. (21)

Cardinalis PICCOLOMINEI Papiensis testamentum. in 4. (22)

FER-

(17) Ex eodem charactere, ac praecedens, & exstat in eadem Bibliotheca.

(18) Ex eodem charactere, & exstat ibidem.

(19) Ex eodem charactere, & ibidem. Pars prima est 18. folior., & secunda 14. foliorum.

(20) Ex charactere JOH. PHILIPPI de LIGNAMINE circa annum 1480. Ex 40. foliis. Exstat in Bibliotheca Aracaelitana.

(21) Ex eodem charactere, ex 42. foliis, & 23. lineis pro qualibet pagina.

(22) Ex eodem charactere, & ex quatuor tantum plagulis. Exstat apud Dom. DE ROSSI.

FERNANDI Cordubensis de Romani Pontificis auctoritate in rebus temporalibus, & de annatis ad Sixtum IV. in fol. (23)

GUNDISSALVI de VILLADIEGO utriusque juris doctoris, & sacri palatii causarum auditoris. tractatus de Cardinalium excellentia ad Cardin. Rodericum de Borgia (postea Alexandrum VI.) in fol. (24)

Ejusdem GUNDISSALVI tractatus contra haereticam pravitatem ad Regem Hispaniarum. in fol. (25)

TERENTII Comoediae ex antiquis codicibus editae, ac restitutae per Angel. Sabinum poetam laureatum. *Impr. per Johan. Hugonis de Gengenbach*. in fol. (26)

Provinciale omnium Ecclesiarum exemplatum a libro Cancellariae Apostolicae.

(23) Ex charactere splendido JOH. de GENGEMBACH. Quaelibet pagina est 34. linearum. Exstat apud S. Mariam de Populo.

(24) Ex eodem charactere, & ex 16. tantum foliis. Exstat apud S. Mariam de Populo.

(25) Ex eodem charactere, & ex 19. foliis. Anno 1485. JOH. de GENGEMBACH hoc charactere impressit *tractatum de legato* ejusdem GUNDISSALVI. Exstat apud S. Mariam de Populo.

(26) Exstat in Biblioth. regia Galliae *Tom. I. human. litterar. pag.* 281.

Impr. ſub Innocentio VIII. in 4. (27)

M. VITRUVII libri de Architectura, edente Joh. Sulpitio Verulano una cum ejus epiſtola ad Lectorem, & alia ad Cardinal. Riarium, cui etiam adjungitur Julius Frontinus de aquaeductibus urbis Romae. in fol. (28)

ALEXANDRI ab ALEXANDRO Naepolitani juris conſulti (obiit Romae 1523.) Diſſertationes IV. de rebus mirabilibus. *Impr. Romae*. in 4. (29)

Epiſtola PII Papae II. ad Machumetem Principem Turcorum, una cum epiſtola reſponſiva Morbiſani magni Turci ad Pium II. data an. Machometis ſeptingenteſimo qua-

(27) Ex charactere EUCHARII SILBERT. Signatur a littera A ad S. II., & quaelibet pagina eſt 37. linearum. Exſtat in Biblioth. Alexandrina Archigymnaſii Sapientiae.

(28) Editionem hanc eſſe Romanam circa annum 1486., omnes fere conveniunt; norunt enim SULPITIUM *Academiae Pomponianae* ſocium multa edidiſſe opera Romae ſub finem XV. ſaeculi. Character etiam apparet eſſe EUCHARII SILBERTI, & in fine FRONTINI dicitur, *libellum hunc, cum eſſet mendoſiſſimus, Pomponius, & Sulpitius tanto ſtudio ſic emendarunt &c.* POMPONIUS autem Romae commorabatur. Utraque SULPITII epiſtola refertur in *Catalogo Smith. pag.* 342.

(29) Ita FABRICIUS *Biblioth. med. latinit. Tom. I. pag.* 61.

quadragesimo quinto in introitu mensis hasten. in 4. (30)

Alphonsi de Soto Archidiaconi Civitaten., ac Thesaurarii Salamant., utriusque juris Doctoris opusculum in ordinationes, ad nobilem virum Ardicinum de la Porta Episcop. Aleriensem. in 4. (31)

Ambrosii Corani ord. S. Augustini oratio habita coram Sixto IV. anno 1472. de Conceptione B. M. Virginis in templo S. Mariae de Populo. in 4. (32)

Petri Marsi panegyricus in honorem S. Joh. Evangelistae coram Papa Innocentio VIII. in 4. (33)

Mathiae Canalis Ferrariensis oratio in Passione Domini N. J. Christi ad Papam Innocentium VIII. in 4. (34)

Ludovici Donati Episcopi Bergomensis oratio habita in aedibus S. Augustini in die

(30) Ex charactere SILBERTI, & ex 46. foliis. Exstat in Corsiniana Bibliotheca.

(31) Ex eodem charactere. Exstat in Angelica Bibliotheca.

(32) Ex charactere eodem, & ibidem.

(33) Ex eodem charactere, & ibidem.

(34) Ibidem, & ex eodem charactere. Constant quinque foliis.

ejus festivo coram Cardinalibus. in 4. (35)

MARTINI de ARPETIA Theologiae magistri, & Protonotarii Apostolici oratio de passione Domini coram Alexandro VI. in 4. (36)

FR. ADAE de MONTALTO Januensis ex ord. S. Augustini passio Domini nostri heroicis carminibus reddita. in 4. (37)

(35) Ibidem, & ex eodem charactere. Quia autem in hac oratione dicit orator se hanc suscepisse de mandato Card. DESTOUTAVILLA, qui obiit an. 1483., ideo hanc XV. saeculo factam affirmo, ac impressam.

(36) Est contra Turcas. Exstat in Angelica Bibliotheca.

(37) Ex charactere STEPHANI PLANK. Constat 18. foliis, & reperitur ibidem.

SECUNDAE PARTIS FINIS.

IN-

INDEX RERUM

PRAECIPUARUM.

A

B

Cnei-

 Gam-

M

Ma-

Q

R

S

T

V

Z

F I N I S.

ER-

ERRATA	CORRIGE.
pag. 23. Svvenheym.	Svveynheym
pag. 38. CICEROUIS	CICERONIS.
pag. 42. Venetiis	Venetias.
pag. 47. diffidente	diffitente.
pag. ead. non adoptasse	adoptasset.
pag. 68. maditationibus	meditationibus.
pag. 94. POMPNII	POMPEII.
pag. 113. GOLSEH	GOLSCH.
pag. 120. SIGISMUDUS	SIGISMUNDUS.
pag. 125. presertim	praesertim.
pag. 132. CHRISOSTOMO	CHRYSOSTOMUS.
pag. 137. *Palentiae*	*Valentiae*.
pag. 139. *Comentariis*	*Commentariis*.
ibid. JOHANRE	JOHANNE.

ABSOLVTVM . EST . HOC . OPVS
DE . ROMANA . TYPOGRAPHIA . SAEC. XV
CVRA . ET . STVDIO . FRANCISCI . XAVERII . LAIRE
SEQVANI . BVRGVNDI
EX . MINIMORVM . FAMILIA
ROMAE . IN . TYPOGRAPHIO . ZEMPELIANO
APVD . MONTEM . IORDANVM
KALENDIS . SEXTILIBVS . ANNI . CIϽIϽCCLXXVIII
AC . IV. PONTIFICATVS . SSMI . D. N. PAPAE
PII . SEXTI
QVI . MVLTIS . ANNIS . VIVAT . FLOREAT . IMPERET

